

บทบาทวิสาหกิจเพื่อสังคมในการลด
ความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ

โดย

นายกฤษณ์ อิ่มแสง
ประธานเจ้าหน้าที่ปฏิบัติการกลุ่มธุรกิจปิโตรเลียมขั้นปลาย
บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน)

นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 62
ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช 2562 - 2563

หนังสือรับรอง

วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ ได้อนุมัติให้เอกสารวิจัยส่วนบุคคล เรื่อง “บทบาทวิสาหกิจเพื่อสังคมในการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ” ลักษณะวิชาการเศรษฐกิจ ของ นายกฤษณ์ อิ่มแสง เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 62 ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช 2562 - 2563

พลโท

(พิสิษฐ์ ปฐมเอม)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ

บทคัดย่อ

เรื่อง บทบาทวิสาหกิจเพื่อสังคมในการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ
ลักษณะวิชา การเศรษฐกิจ
ผู้วิจัย นายกฤษณ์ อิมแสง **หลักสูตร** วปอ. **รุ่นที่** 62

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของวิสาหกิจเพื่อสังคมในการเป็นกลไกที่ช่วยลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ และศึกษาแนวทางในการยกระดับวิสาหกิจเพื่อสังคมในการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ จากกรณีศึกษาวิสาหกิจเพื่อสังคมที่มีการดำเนินโครงการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างรายได้ให้กลุ่มเกษตรกร คือบริษัทสวนพลัง วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด (บริษัท สวนพลัง) ที่ดำเนินโครงการจัดหาเมล็ดกาแฟจากเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟโดยตรงภายใต้ราคาที่เป็นธรรมและอนุรักษ์ธรรมชาติ เนื่องจากผู้วิจัยพบว่าปัญหาความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย โดยเฉพาะความเหลื่อมล้ำทางด้านเศรษฐกิจเป็นปัญหาสำคัญของประเทศ โดยจะเห็นได้จากการที่ประเทศไทยติดอันดับ 4 ของประเทศที่มีความเหลื่อมล้ำด้านความมั่งคั่งมากที่สุดในโลก และยังพบว่าความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในกลุ่มอาชีพเกษตรกรอยู่ในระดับที่น่ากังวลที่สุด กอปรกับภาครัฐมีนโยบายส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคมเพื่อเป็นกลไกในการแก้ไขปัญหาสังคม เนื่องจากวิสาหกิจเพื่อสังคมเป็นกิจการซึ่งมีจุดมุ่งหมายหลักในการแก้ไขปัญหาสังคม โดยนำการบริหารจัดการที่ดีของภาคธุรกิจมาใช้ เพื่อให้เกิดความยั่งยืน จึงมีความสนใจที่จะศึกษาว่าวิสาหกิจเพื่อสังคมสามารถมีบทบาทในการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจได้อย่างไร

จากผลการศึกษาพบว่า หนึ่งในแนวทางการลดความเหลื่อมล้ำทางด้านเศรษฐกิจที่สำคัญคือการขยายโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมให้แก่กลุ่มผู้มีรายได้น้อย ซึ่งมีความสอดคล้องกับบทบาทของวิสาหกิจเพื่อสังคมที่ดำเนินกิจการด้านการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจผ่านรูปแบบ การสร้างอาชีพให้กับผู้ด้อยโอกาส เป็นคนกลางทางการตลาดเพื่อเพิ่มอำนาจการต่อรองให้กับกลุ่มเกษตรกร เป็นแหล่งทุนให้ผู้ด้อยโอกาส รวมถึงการเป็นแหล่งพัฒนาความรู้และทักษะอาชีพ และจากกรณีศึกษาพบว่าโครงการจัดหาเมล็ดกาแฟ ของบริษัท สวนพลัง สามารถสร้างรายได้ให้เกษตรกร 160 ครัวเรือน เพิ่มขึ้น 15,000 - 30,000 บาทต่อครัวเรือนต่อปี ทำให้เกษตรกรผู้ปลูกกาแฟมีรายได้อีกเพียงพอต่อการดำรงชีวิต มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และช่วยลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตามผู้วิจัยเห็นว่าบริษัทสวนพลัง สามารถยกระดับในการดำเนินงานเพื่อให้สามารถช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจได้มากขึ้นโดยการเข้าไปมีบทบาทในการเพิ่มทักษะและการพัฒนาศักยภาพในการประกอบการให้แก่เกษตรกร การสนับสนุนการต่อยอดการปลูกพืชเมล็ดกาแฟในแปลงกาแฟ และหาช่องทางการตลาดซึ่งช่วยสร้างรายได้เพิ่มให้เกษตรกร และในอนาคตบริษัทสวนพลังอาจขยายบทบาทเป็นผู้สนับสนุนทางด้านทุน อาทิเช่น โรงสีเมล็ดกาแฟขนาดเล็ก เป็นต้น และจากผลการศึกษาที่พบว่าวิสาหกิจเพื่อสังคมสามารถมีบทบาทสำคัญในการลดความเหลื่อมล้ำทางด้านเศรษฐกิจ ภาครัฐจึงควรสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมให้มากยิ่งขึ้น โดยมีข้อเสนอแนะดังนี้คือ ควรส่งเสริมและสร้างทัศนคติที่ดีต่อการประกอบกิจการวิสาหกิจเพื่อสังคม แก่กฎหมายที่เกี่ยวกับวิสาหกิจเพื่อสังคมให้มีความยืดหยุ่น จัดหาแหล่งเงินทุนดอกเบี้ยต่ำแก่วิสาหกิจเพื่อสังคม ตลอดจนการให้การสนับสนุนในการใช้เทคโนโลยีหรือการสร้างนวัตกรรมในการเพิ่มมูลค่าสินค้าหรือบริการในโครงการของวิสาหกิจเพื่อสังคม

Abstract

Title Role of social enterprise in solving economic inequality
Field Economics
Name Mr. Kris Imsang **Course** NDC **Class** 62

This research studies roles of social enterprises as drivers to solve economic inequality and the required enablers to support missions of such enterprises. The subject enterprise of this research is Sarnpalung Social Enterprise Company Limited (SPSE), which deploys sustainable farming and trading practice to the indigenous coffee farmers in Thailand.

There are three factors underlying the importance of this research. Firstly, inequality – especially economic inequality - is the critical issue facing the country. Thailand ranks 4th on the lists of countries with the worst income inequality. Secondly, across various economic sectors, agriculturists are groups that suffer the worst inequality. Lastly, the introduction of public policy to support social enterprises emphasize the importance of business practice as means to tackle social problems. Based on these factors, this research focuses on roles of social enterprise under Thailand's economic development scheme.

From the study, one solution to solve economic inequality is to expand economic opportunity to the population at the low income bracket. This conforms to the roles and business processes of social enterprises: create jobs for people in need, create market and aggregate demands for agriculturalists to gain bargaining power, and supply required resources – capital and knowhow. From the case study of SPSE, the community coffee sourcing project generates additional income for 160 households of farmers for around 15,000-30,000 per household per year. Such level of income improves living standard for the coffee farmers and reduces the inequality gap. Nevertheless, SPSE could promote further impact to bridge the inequality gap by provide training to improve capacity and skills of coffee farmers, encourage plantations of additional economic crops surrounded coffee plantations, and create new channel for market to avoid sole reliance on middleman. Furthermore, as the enterprise matures, SPSE could become provider of capital for the farmers: finance construction of community mills. As social enterprise demonstrates high potential to solve economic inequality in Thailand, public sector should provide tools and support to promote the development of such ecosystem. The proposed recommendations are to promote positive attitude and awareness towards social entrepreneurship, to adapt legislation that would allow vital flexibility for social enterprise in conducting business, to provide source of low-interest capital available to enterprises, and to create environment of ease for social entrepreneurs – data and processes.

คำนำ

งานวิจัยฉบับนี้เกิดขึ้นจากการที่ผู้วิจัยเห็นความสำคัญของปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคม โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจซึ่งถือเป็นปัญหาสำคัญลำดับแรกที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของประชาชนและเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต อาจกล่าวได้ว่าปัจจัยด้านเศรษฐกิจโดยเฉพาะด้านรายได้นั้นแม้มิใช่ปัจจัยสี่แต่ก็เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างมากเพื่อใช้สำหรับการให้ได้มาซึ่งปัจจัยสี่ อีกทั้งไม่เพียงแต่จำเป็นเฉพาะตัวของตัวเองคนเดียวเท่านั้นแต่ยังเกี่ยวพันถึงคนรอบข้าง ได้แก่ คนในครอบครัว ญาติมิตร เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบัน ปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจดังกล่าวมีแนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้นจากสภาพเศรษฐกิจและสังคม

ผู้วิจัยเคยได้ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลองค์กรและกิจการสัมพันธ์ ซึ่งโดยเนื้องานบางส่วนทำให้มีโอกาสได้สัมผัสกับชุมชน และสังคมในชนบท ทำให้ทราบถึงความเป็นอยู่ของผู้คนในชนบท ซึ่งแม้ว่าในปัจจุบันสังคมจะมีความเปลี่ยนแปลงและมีความเจริญเพิ่มขึ้นเพียงใด ทั้งจากค่าครองชีพแพงขึ้น ค่าแรงขั้นต่ำปรับเพิ่มสูงขึ้น แต่ความเป็นอยู่ของผู้คนในที่ห่างไกลกลับตามไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงและความเจริญเหล่านั้นเท่าเทียมกับผู้คนในสังคมเมือง ผู้คนในชนบทยังคงใช้ชีวิตด้วยอาชีพที่บรรพบุรุษของตนทำมา ซึ่งมีจำนวนมากที่ประสบปัญหาเพิ่มขึ้นจากการพยายามเลี้ยงชีพของตนละครอบครัวให้อยู่รอดต่อไป

ดังนั้น การใช้ความเข้มแข็ง ทรัพยากร และองค์ความรู้ขององค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน จะช่วยในการส่งเสริมให้ผู้คนเหล่านั้นมีศักยภาพและมีโอกาสในการสร้างรายได้ และเลี้ยงชีพของตนและครอบครัวได้อย่างยั่งยืน โดยที่ไม่ต้องเปลี่ยนแปลงวิถีการประกอบอาชีพของผู้คนในชนบท และไม่เกิดการอพยพย้ายถิ่น อีกทั้งยังเป็นการช่วยลดภาระภาครัฐในการเข้าไปแก้ปัญหาความไม่เท่าเทียมในสังคมด้านนี้อีกด้วย

ในท้ายที่สุดนี้ ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าข้อมูลในงานวิจัยฉบับนี้จะสามารถนำไปใช้ให้ประโยชน์ได้ไม่มากนักน้อยให้กับองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการด้านลดความเหลื่อมล้ำทางด้านเศรษฐกิจ หากเนื้อหาส่วนใดในงานวิจัยฉบับนี้มีข้อผิดพลาด ตกหล่น ผู้วิจัยขอน้อมรับความผิดพลาดนั้นไว้แต่เพียงผู้เดียวและต้องขออภัยมา ณ ที่นี้ รวมถึงยินดีที่จะรับฟังคำแนะนำจากทุกท่านที่ได้เข้ามาศึกษาเพื่อเป็นประโยชน์ในการพัฒนางานวิจัยต่อไป

(นายกฤษณ์ อิมแสง)

นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ 62

ผู้วิจัย

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดีจากการได้รับความกรุณาอย่างสูงจากอาจารย์ที่ปรึกษา
งานวิจัยและคณาจารย์วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรที่กรุณาให้คำแนะนำปรึกษาตลอดจนปรับปรุง
แก้ไขข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นในงานวิจัยด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างดี ผู้วิจัยตระหนักถึงความตั้งใจจริง
และความทุ่มเทของคณาจารย์และขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ในโอกาสนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในโครงการจัดหาเมล็ดกาแฟจากชุมชน
ประกอบด้วย กลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ เจ้าของโครงการ คือ บริษัท สานพลังวิสาหกิจ
เพื่อสังคม จำกัด และบริษัท ปตท. น้ำมันและการค้าปลีก จำกัด (มหาชน) ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้อง
ที่กรุณาให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ยิ่งในการทำงานวิจัยในครั้งนี้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์

อนึ่ง ผู้วิจัยหวังว่างานวิจัยฉบับนี้จะมีประโยชน์ต่อส่วนรวมอยู่บ้าง จึงขอมอบส่วนดี
ที่เกิดขึ้นในงานวิจัยฉบับนี้ทั้งหมดให้แก่เหล่าคณาจารย์และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในโครงการจัดหาเมล็ด
กาแฟจากชุมชนที่ได้มีส่วนช่วยให้งานวิจัยฉบับนี้เกิดประโยชน์ต่อผู้ที่เกี่ยวข้องและขอมอบ
ความกตัญญูตเวทิตาคุณ แด่บิดา มารดา และผู้มีพระคุณทุกท่านมา ณ ที่นี้

(นายกฤษณ์ อิมแสง)

นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ 62

ผู้วิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
Abstract	ข
คำนำ	ค
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญแผนภาพ	ซ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
ขอบเขตของการวิจัย	2
วิธีดำเนินการวิจัย	2
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	7
คำจำกัดความ	7
บทที่ 2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำในสังคม	8
แนวคิดและทฤษฎีทางสังคมในระบบทุนนิยม	8
แนวคิดเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำและการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม	17
แนวคิดและแนวทางในการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ	20
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	26
กรอบแนวคิดของการวิจัย	30
สรุป	30
บทที่ 3 บทบาทวิสาหกิจเพื่อสังคมในการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ	32
วิสาหกิจเพื่อสังคมกับการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ	32
สานพลังวิสาหกิจเพื่อสังคม	41
สรุป	43
บทที่ 4 การพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมกับการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ	45
แนวทางในการลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจด้วยวิสาหกิจเพื่อสังคมที่เสนอ	45
บทบาทของวิสาหกิจเพื่อสังคมในการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจจากกรณีศึกษา	48
สรุป	58

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5	
สรุปและข้อเสนอแนะ	59
สรุป	59
ข้อเสนอแนะ	62
บรรณานุกรม	65
ภาคผนวก	68
ผนวก ก แบบสอบถาม	69
ผนวก ข คำถามนำทางการสัมภาษณ์ (คำถามสำหรับเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ)	72
ผนวก ค คำถามนำทางการสัมภาษณ์ (สำหรับผู้ดำเนินโครงการของ บริษัทสถานพลัง วิสาหกิจ เพื่อสังคม จำกัด)	73
ผนวก ง คำถามนำทางการสัมภาษณ์ คำถามสำหรับผู้ดำเนินโครงการของ บริษัท ปตท.น้ำมัน และการค้าปลีก จำกัด (มหาชน)	74
ประวัติย่อผู้วิจัย	75

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่		หน้า
2 - 1	ความเหลื่อมล้ำและสมุทัยของปัญหา	24
3 - 1	ความแตกต่างระหว่างองค์กรการกุศล วิสาหกิจ และภาคธุรกิจ	34
4 - 1	สัดส่วนรายได้ของประชากรจำแนกตามกลุ่ม ประชากรระดับรายได้ปี พ.ศ.2560	46

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
4 – 1	ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง	49
4 – 2	อุปสรรคในการประกอบอาชีพปลูกกาแฟ (สามารถตอบในมากกว่าหนึ่งข้อ)	49
4 – 3	รายได้จากการขายเมล็ดกาแฟต่อปีหลังการเข้าร่วมโครงการ (N = 30)	50
4 – 4	รายได้ต่อปีที่เพิ่มขึ้นหลังเข้าร่วมโครงการ (N = 30)	50
4 – 5	ข้อคิดเห็นจากการเข้าร่วมโครงการ (N = 30)	51
4 – 6	ความคิดเห็นเกี่ยวกับความสำคัญของประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการ	52

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันประเทศต่าง ๆ ล้วนประสบกับการชะลอการพัฒนา เนื่องจากปัญหาด้านต่าง ๆ อาทิเช่น ปัญหาทางการเมือง ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ปัญหาสังคม เป็นต้น และสิ่งหนึ่งที่แฝงอยู่ในแต่ละปัญหาก็คือ “ช่องว่าง” หรือ “ความเหลื่อมล้ำ” ซึ่งก็จะส่งผลให้เกิดการบิดโยงหรือการส่งผลกระทบเป็นลูกโซ่ไปยังปัญหาอื่น ๆ ตามไปด้วย เช่น ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจก็จะมีผลให้เกิดการเหลื่อมล้ำทางสังคมไปด้วย เป็นต้น ความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่เกิดขึ้นอาจมีผลมาจากหลาย ๆ ปัจจัย ไม่ว่าจะเป็นผลมาจากลักษณะภูมิประเทศ ความห่างไกลจากหน่วยงานในการให้บริการของรัฐ หรือภาคเอกชน โอกาสในการเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ รวมถึงการเข้าถึงข่าวสาร ข้อมูลต่าง ๆ ก่อให้เกิดช่องว่างหรือความเหลื่อมล้ำในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการศึกษา การประกอบอาชีพ หรือการดำรงชีวิต เป็นต้น ซึ่งล้วนก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคม ซึ่งย่อมส่งผลต่อเศรษฐกิจอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และประเทศไทยเป็นประเทศที่ประสบปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำโดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจอย่างมาก โดยจะเห็นได้จากการกระจายรายได้ของประเทศไทยโดยรวมที่ลดลง ทำให้ประเทศไทยติดอันดับ 4 ของโลก ในเรื่องความเหลื่อมล้ำด้านความมั่งคั่ง และเป็นอันดับ 1 ในภูมิภาคอาเซียน และยังพบว่าความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในกลุ่มอาชีพเกษตรอยู่ในระดับที่น่ากังวลที่สุด จากปัญหาดังกล่าวในส่วนของภาครัฐต้องใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ลงไปแก้ปัญหา ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรบุคคล งบประมาณและเวลา แต่การแก้ไขปัญหาระยะยาวเรื่องความเหลื่อมล้ำเป็นปัญหาใหญ่ที่การพึ่งพาภาครัฐเพียงอย่างเดียวไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นในส่วนขององค์กรต่าง ๆ รวมถึงภาคเอกชน ก็ได้เล็งเห็นถึงปัญหาดังกล่าว จึงมีความพยายามที่นำวิธีการต่าง ๆ หรือโครงการต่าง ๆ เข้าไปร่วมกับภาครัฐในการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำ ดังกล่าว โดยการจัดตั้งหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบงานด้านสังคม รวมไปถึงการจัดตั้งองค์กรด้านวิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise : SE) ซึ่งเป็นองค์กรที่ดำเนินธุรกิจโดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาด้านสังคม โดยไม่มุ่งหวังผลกำไรสูงสุดมาใช้ในการแก้ไขปัญหาสังคม เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระให้กับภาครัฐ ซึ่งประเทศไทยได้มีการดำเนินการบ้างแล้ว แม้ยังไม่เป็นที่แพร่หลายเท่าที่ควร

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาว่าวิสาหกิจเพื่อสังคมจะสามารถมีบทบาทในการเป็นกลไกลดความเหลื่อมล้ำทางด้านเศรษฐกิจได้หรือไม่และอย่างไร และศึกษาถึงแนวทางการยกระดับวิสาหกิจเพื่อสังคมในการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ โดยใช้กรณีศึกษาจากวิสาหกิจเพื่อสังคม ที่มีการดำเนินโครงการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางด้านเศรษฐกิจให้กลุ่มเกษตรกร คือโครงการจัดหาเมล็ดกาแฟจากชุมชนของบริษัทสานพลัง วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด (บริษัท สานพลัง) ที่ดำเนินโครงการจัดหาเมล็ดกาแฟจากเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟภายใต้ราคาที่เป็นการธรรมและอนุรักษ์ธรรมชาติ โดยการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพผสมผสานการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ เพื่อนำมาหาแนวทางในการยกระดับการดำเนินโครงการให้การดำเนินงานของวิสาหกิจ

ให้มีประสิทธิภาพ เพื่อให้การช่วยเหลือสังคมเกิดความยั่งยืน ตามแนวทางยุทธศาสตร์ชาติ ที่ว่า มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน และเพื่อนำผลการวิจัยมาเป็นแนวทางหากหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ จะได้นำไปพัฒนาต่อยอด และประยุกต์ใช้กับองค์กรของตนเอง อันจะเป็นการช่วยกันลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมและเศรษฐกิจที่ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทของวิสาหกิจเพื่อสังคมในการเป็นกลไกลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ
2. เพื่อศึกษาแนวทางในการยกระดับบทบาทวิสาหกิจเพื่อสังคมในการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจของเกษตรกรผู้ปลูกเมล็ดกาแฟ
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางในการดำเนินงานของวิสาหกิจเพื่อสังคมที่มีประสิทธิภาพและแนวทางในการช่วยเหลือสังคมได้อย่างยั่งยืน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ด้านเนื้อหาเน้นการศึกษา แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับแนวทางการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจโดยใช้วิสาหกิจเพื่อสังคมเป็นเครื่องมือ รวมถึงบทบาทของวิสาหกิจเพื่อสังคมในการดำเนินงานเพื่อลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ และแนวทางที่เกี่ยวกับการยกระดับบทบาทของวิสาหกิจเพื่อสังคม โดยอาศัยการศึกษาภาคทฤษฎี งานวิจัย เพื่อเป็นแนวทางในการเก็บข้อมูลปฐมภูมิ

2. ขอบเขตด้านประชากร

การเก็บข้อมูลปฐมภูมิด้วยการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการ อันได้แก่ 1. บริษัท สานพลังวิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด ในฐานะผู้ดำเนินโครงการ 2. เกษตรกรที่ปลูกกาแฟในฐานะผู้เข้าร่วมโครงการ และ 3. บริษัท ปตท.น้ำมันและการค้าปลีก จำกัด (มหาชน) ในฐานะผู้รับซื้อเมล็ดกาแฟ เพื่อให้ความเห็นเกี่ยวกับความเป็นไปได้ในการยกระดับบทบาทของวิสาหกิจเพื่อสังคมตามกรอบแนวคิด และการเก็บข้อมูลปฐมภูมิเพื่อวัดประสิทธิภาพของโครงการจากแบบสอบถามเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการจำนวน 10 ชุมชนในพื้นที่จังหวัดเชียงราย

3. ขอบเขตด้านระยะเวลา

จะทำการศึกษาในห้วงเวลาตั้งแต่ พ.ย.2562 – พ.ค.2563

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัยเรื่อง “บทบาทวิสาหกิจเพื่อสังคมในการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ” ฉบับนี้ เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในลักษณะการผสมผสานวิธีการวิจัย ด้วยการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการออกแบบสอบถาม (Questionnaire) โดยการศึกษาในครั้งนี้จะแบ่ง

ออกเป็นการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิจากการค้นคว้า ทฤษฎี งานวิจัย และการศึกษาข้อมูลปฐมภูมิจากการเก็บข้อมูลในมิติที่เกี่ยวกับการลดความเหลื่อมล้ำในสังคมเกษตรกรรมจากโครงการที่เป็นกรณีศึกษา คือโครงการจัดหาเมล็ดกาแฟจากชุมชนของบริษัท สานพลังวิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด ซึ่งมีการกำหนดกรอบและขอบเขตของระเบียบวิธีการวิจัย ตลอดจนเหตุผลและสาระสำคัญในการนำระเบียบวิธีการวิจัยดังกล่าวข้างต้นมาใช้ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ โดยสามารถสรุปเนื้อหาในบทนี้ได้ดังนี้

1. ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีการวิจัยหรือกระบวนการวิจัย (methodology) โดยการใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ร่วมกับการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ซึ่งประกอบไปด้วยกระบวนการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารหรือการวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) ในการเก็บข้อมูลทุติยภูมิ และกระบวนการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) บวกกับการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากการออกแบบสอบถาม (questionnaire) ในการเก็บข้อมูลปฐมภูมิ ซึ่งมีสาระสำคัญโดยสรุปดังต่อไปนี้

1.1 การวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research)

ทำการวิจัยเชิงเอกสารเพื่อค้นคว้าหาแนวทางการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ และบทบาทวิสาหกิจเพื่อสังคมในการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจโดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกร ตามแนวทางวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยการค้นคว้าจากทฤษฎี แนวคิด นโยบาย หรืองานวิจัยที่มีผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาและวิเคราะห์ไว้แล้ว สำหรับข้อมูลจากการค้นคว้าจะนำมาทบทวนเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัยรวมถึงการสรุปผลการวิจัยในครั้งนี้

1.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview)

ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) เพื่อหาข้อมูลด้านปฐมภูมิประกอบ ในการออกแบบโครงสร้างของคำถามที่จะนำไปใช้ในกระบวนการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างร่วมกับการสัมภาษณ์แบบชี้นำ (guided interview) อันเป็นแบบสัมภาษณ์ที่ไม่มีการกำหนดโครงสร้างของข้อคำถามที่มีความชัดเจนตายตัวเพื่อให้ได้ข้อมูลตรงและครอบคลุมตามที่ผู้วิจัยต้องการเนื่องจากการเก็บข้อมูลจากกลุ่มที่มีลักษณะเฉพาะ สำหรับการกำหนดแนวคำถามเป็นแบบเปิดกว้างและการใช้แบบสัมภาษณ์ปลายเปิดซึ่งเป็นวิธีการที่ทำให้คำถามมีความยืดหยุ่น ซึ่งเทคนิคของการสัมภาษณ์แบบนี้เป็นกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพที่มีความเหมาะสมอย่างยิ่งและนิยมนำมาใช้ในการสัมภาษณ์ส่วนบุคคล โดยกระบวนการวิจัยในลักษณะเช่นนี้จะเปิดโอกาสให้ผู้ที่ต้องการสัมภาษณ์ซึ่งเป็นผู้ที่คลุกคลีอยู่กับการดำเนินงานสามารถแสดงความคิดเห็นหรือทรรศนะได้อย่างหลากหลายในทุกแง่มุม ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่านอกจากที่จะสามารถสัมภาษณ์ตามคำถามที่ผู้สัมภาษณ์ถามแล้ว ยังเป็นการแลกเปลี่ยนแนวคิดและข้อมูลข้อเท็จจริงหรือรายละเอียดปลีกย่อยที่สำคัญและมีความน่าสนใจในแต่ละประเด็นจากผู้ให้สัมภาษณ์ อันจะทำให้ได้ข้อมูลที่มีความหลากหลายและได้ข้อมูลในมิติต่าง ๆ ทั้งเชิงลึกและความกว้างของมิติเหล่านั้น

1.3 การออกแบบสอบถาม

ทำการออกแบบสอบถามเพื่อหาข้อมูลเชิงปริมาณประกอบการเก็บข้อมูลวิจัย โดยผู้วิจัยจะออกแบบสอบถามให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย การเลือกใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย และคำนึงถึงเหมาะสมกับผู้ตอบที่เป็นกลุ่มเกษตรกรด้วยการใช้ข้อความที่สั้น กระชับ ได้ใจความ นอกจากนี้คำถามที่ออกแบบแต่ละข้อจะมีนัยเพียงประเด็นเดียวและพยายามหลีกเลี่ยงการใช้ประโยคปฏิเสธซ้อนเพื่อไม่ให้ผู้ตอบแบบสอบถามเกิดความสับสน และเพื่อให้ข้อมูลที่ได้เป็นไปในแนวทางที่ตรงกับแนวคิดที่ผู้ตอบคำถามต้องการที่สุด คำถามที่จะถามจึงจะไม่เป็นการชี้นำการตอบให้เป็นไปแนวทางใดแนวทางหนึ่ง โดยคำตอบสำหรับคำถามแต่ละข้อที่มีให้เลือกต้องชัดเจนและครอบคลุมคำตอบที่เป็นไปได้มากที่สุด

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยนี้ กลุ่มตัวอย่างที่จะใช้สำหรับการเก็บข้อมูลปฐมภูมิจะคัดเลือกจากประชากรในโครงการจัดหาเมล็ดกาแฟจากชุมชนของบริษัท สานพลังวิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด ซึ่งแบ่งออกเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึกและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้สำหรับตอบแบบสอบถาม โดยแบ่งออกได้ดังนี้

2.1 ผู้ดำเนินโครงการ

ตัวอย่างกลุ่มนี้ได้แก่ ผู้บริหารและผู้ดำเนินโครงการของบริษัท สานพลังวิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด จำนวน 2 ท่าน ซึ่งเป็นผู้มีความรู้เรื่องการดำเนินธุรกิจในรูปแบบวิสาหกิจเพื่อสังคมของกลุ่มบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) และเป็นผู้ที่มีความเข้าใจในการดำเนินโครงการจัดหาเมล็ดกาแฟจากชุมชนอย่างลึกซึ้ง เนื่องจากเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้นโครงการ ตั้งแต่กระบวนการเข้าไปศึกษาปัญหาและความต้องการของชุมชน การออกแบบรูปแบบทางธุรกิจ (Business Model) ตลอดจนการบริหารโครงการ ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลเชิงลึกจากมุมมองของผู้ประกอบการวิสาหกิจเพื่อสังคมว่าการนำรูปแบบวิสาหกิจเพื่อสังคมสามารถนำมาใช้เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจในสังคมเกษตรกรรมได้อย่างไร

2.2 ผู้เข้าร่วมโครงการ

ตัวอย่างกลุ่มนี้ประกอบด้วย ผู้นำกลุ่มเกษตรกรและเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการจำนวน 6 ท่านสำหรับเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยบุคคลกลุ่มนี้เป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีความมุ่งมั่นและตั้งใจในการประกอบอาชีพปลูกกาแฟซึ่งเป็นรายได้หลักของครอบครัว และต้องการพัฒนาเมล็ดกาแฟของตนเองและชุมชนให้มีคุณภาพ มีชื่อเสียงทำให้เป็นที่ต้องการของตลาดอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความยั่งยืนให้กับอาชีพของตนเองและชุมชนโดยเป็นเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการตั้งแต่เริ่มต้นซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลทั้งหมดในมุมมองของเกษตรกรผู้ประกอบการอาชีพปลูกกาแฟ และเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการอีก 30 ท่านสำหรับการตอบแบบสอบถาม โดยกลุ่มนี้คัดเลือกจากเกษตรกรในโครงการจัดหาเมล็ดกาแฟจากชุมชนของบริษัท สานพลังวิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด ใน อ.เมือง จ.เชียงรายจำนวน 4 ชุมชน และใน อ.แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย 6 ชุมชน โดยทำการสุ่มกลุ่มตัวอย่างตามสัดส่วนประชากรทั้ง 10 ชุมชน ชุมชนละ 3 ตัวอย่างรวม 30 ตัวอย่าง ซึ่งชุมชนดังกล่าวเป็นผู้ที่ได้รับผลประโยชน์ (Beneficiary) จากการดำเนินโครงการของบริษัท สานพลัง วิสาหกิจเพื่อสังคม

โดยตรง ซึ่งจะได้ข้อมูลสนับสนุนเชิงปริมาณสำหรับการวิเคราะห์ผลลัพธ์จากโครงการในมุมมองของเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการที่ละเอียดและแม่นยำยิ่งขึ้น

2.3 ผู้รับซื้อเมล็ดกาแฟ

ตัวอย่างกลุ่มนี้ ได้แก่ ผู้บริหารธุรกิจกาแฟและผู้ดำเนินโครงการของบริษัท ปตท. น้ำมันและการค้าปลีก จำกัด (มหาชน) จำนวน 2 ท่าน ซึ่งเป็นผู้มีความรู้เรื่องการประกอบธุรกิจโรงคั่วกาแฟ และร้านกาแฟ ซึ่งเป็นธุรกิจกาแฟปลายน้ำ และมีความมุ่งมั่นและตั้งใจที่จะสนับสนุนพัฒนาศักยภาพเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟซึ่งเป็นต้นน้ำที่มีความสำคัญต่อโรงคั่วและร้านกาแฟ รวมถึง เป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในโครงการจัดหาเมล็ดกาแฟจากชุมชนตั้งแต่เริ่มต้นโครงการซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลในมุมมองของผู้ประกอบการที่รับซื้อเมล็ดกาแฟจากเกษตรกรไปเป็นวัตถุดิบ

3. เครื่องมือที่ใช้และการเก็บรวบรวมข้อมูล

เนื่องจากงานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนั้นผู้วิจัยจะใช้วิธีการเก็บข้อมูลทั้งด้านทฤษฎีและด้านปฐมภูมิ เพื่อให้มีข้อมูลประกอบงานวิจัยมากที่สุด โดยมีเครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

3.1 การเก็บข้อมูลทฤษฎี

จากการค้นคว้าเอกสารทางวิชาการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนนโยบายภาครัฐที่เกี่ยวกับการลดความเหลื่อมล้ำทางด้านเศรษฐกิจ เพื่อศึกษาแนวทางการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ และบทบาทวิสาหกิจเพื่อสังคมในการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิก่อนนำไปสรุปและอภิปรายผลร่วมกันต่อไป

3.2 การเก็บข้อมูลปฐมภูมิ

3.2.1 จากการสัมภาษณ์ (in-depth interview) การวิจัยนี้เลือกใช้เครื่องมือการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (non-structured interviews) เพื่อเป็นการประหยัดเวลาในการเก็บข้อมูลและให้ได้ข้อมูลที่ตรงรอบมากที่สุด การออกแบบคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะคำนึงถึงประเด็นที่เกี่ยวข้องในแต่ละด้านโดยกลุ่มผู้ที่ถูกสัมภาษณ์จะเป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องกับโครงการฯ โดยคำถามสำหรับใช้ในการสัมภาษณ์จะแบ่งออกเป็น 3 ด้านดังนี้

กลุ่มที่ 1 เกษตรกรที่เป็นผู้นำกลุ่มที่เข้าร่วมโครงการฯ ประกอบไปด้วย 2 ส่วน คือ การสัมภาษณ์ข้อมูลทั่วไปและการสัมภาษณ์ความเห็นและความพึงพอใจหลังเข้าร่วมโครงการ เพื่อวัดประสิทธิผลการดำเนินโครงการ

กลุ่มที่ 2 ผู้บริหารและผู้ดำเนินโครงการบริษัท สานพลังวิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด โดยเป็นการสัมภาษณ์กรรมการผู้จัดการบริษัท สานพลัง วิสาหกิจเพื่อสังคม และผู้จัดการโครงการ บริษัท สานพลังวิสาหกิจเพื่อสังคม เป็นการสัมภาษณ์ข้อมูลทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการ ปัญหาอุปสรรค การต่อยอดโครงการหรือการขยายผลในโครงการและการเพิ่มประสิทธิภาพโครงการ เพื่อเป็นแนวทางในการยกระดับบทบาทการดำเนินโครงการของวิสาหกิจเพื่อสังคม

กลุ่มที่ 3 ผู้บริหารบริษัท ปตท. น้ำมันและการค้าปลีก จำกัด (มหาชน) ซึ่งประกอบด้วย รองกรรมการผู้จัดการใหญ่ บริษัท ปตท. น้ำมันและการค้าปลีก จำกัด และผู้จัดการส่วนบริษัท ปตท. น้ำมันและการค้าปลีก จำกัด เป็นการสัมภาษณ์ข้อมูลในส่วนที่บริษัทได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับโครงการและความคิดเห็นและความพึงพอใจในเรื่องการดำเนินโครงการ ปัญหาและ

อุปสรรคในส่วนที่เกี่ยวข้อง การต่อยอดโครงการหรือการขยายผลในโครงการ เพื่อเป็นแนวทางในการยกระดับบทบาทการดำเนินโครงการของวิสาหกิจเพื่อสังคม

3.2.2 จากแบบสอบถาม (Questionnaire) ในการวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ตามแนวทางของ Nastasi and Schensul สำหรับกำหนดจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามโดยจะพิจารณาถึงความอึดตัวของข้อมูลประกอบการดำเนินการเก็บข้อมูล แบบสอบถามที่ผู้วิจัยจะสร้างขึ้นเองอ้างอิงตามแนวคิดเรื่องคุณภาพชีวิตของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ ในด้านต่าง ๆ ได้แก่ รายได้ ความรู้เรื่องการปลูกต้นกาแฟ ความต้องการย้ายถิ่นฐานจากความไม่มั่นคงในอาชีพ เป็นต้น เปรียบเทียบก่อนและหลังการเข้าร่วมโครงการ โดยแบบสอบถามประกอบด้วย 2 ส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามความคิดเห็นของเกษตรกรที่เข้าร่วมเพื่อวิเคราะห์ถึงผลสัมฤทธิ์ของโครงการ ในเรื่องรายได้ที่เพิ่มขึ้นหลังการเข้าร่วมโครงการ เพื่อดูการเปลี่ยนแปลงของรายได้ว่ามีนัยสำคัญหรือไม่เพื่อเป็นการวัดประสิทธิผลของโครงการ นอกจากนี้ยังมีข้อมูลในด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเช่น ความพึงพอใจจากการเข้าร่วมโครงการมีมากน้อยเพียงใด การได้รับความรู้ในการประกอบอาชีพมีผลต่อการสร้างรายได้มากขึ้นหรือไม่ เป็นต้น เพื่อศึกษาประสิทธิภาพโครงการและเป็นแนวทางในการยกระดับบทบาทของวิสาหกิจเพื่อสังคม

4. การวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอข้อมูลมีลำดับการดำเนินการดังนี้

4.1 การวิเคราะห์ข้อมูล

สำหรับกระบวนการในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) นั้น ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาใช้ในการวิเคราะห์และประมวลผล ข้อมูลร่วมกับข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารโดยกระบวนการและวิธีการวิเคราะห์ ตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพอันได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลโดยพิจารณาประเด็นหลัก (major themes) หรือแบบแผนหลัก (major pattern) ที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ จากนั้นจึงนำประเด็นหลักมาพิจารณาแบ่งแยกออกเป็นประเด็นย่อยและหัวข้อย่อย โดยเริ่มต้นจากการวิเคราะห์ภาพรวมไปสู่ การวิเคราะห์ประเด็นย่อยของกระบวนการวิเคราะห์ตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพและการใช้ กระบวนการในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) มาใช้เพื่อให้ข้อมูลมีความเข้มข้น (intensive process) มากยิ่งขึ้น รวมถึงการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความ (interpretation) และทำการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (inductive) โดยการเขียนเป็นประโยคหรือข้อความตามกรอบแนวคิดทฤษฎีหรือตอบปัญหาของการวิจัย สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามใช้การวิเคราะห์ด้วยค่าสถิติร้อยละเบื้องต้นเพื่อใช้อธิบายข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม และค่าเฉลี่ยเพื่ออธิบายความคิดเห็น

4.2 การนำเสนอข้อมูล

การนำเสนอข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ 1) ส่วนนำ ทำการนำเสนอข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการวิจัย เช่น วัตถุประสงค์ของการวิจัย รูปแบบการวิจัย เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการใช้ประโยชน์จากรายงานผลการวิจัยที่สามารถเข้าใจได้เบื้องต้นในบทเดียวกัน และ 2) การนำเสนอผลการวิจัย โดยการพรรณนาลักษณะสำคัญของกลุ่มข้อมูล พร้อมแสดงหลักฐานหรือตัวอย่างข้อมูลที่สนับสนุนลักษณะสำคัญที่อธิบายไว้ในส่วนของภาพรวม พร้อมทั้งชี้แจงว่าลักษณะสำคัญที่กล่าวมาในส่วนของรายละเอียดแต่ละส่วนนั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างไร

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ได้ทราบถึงบทบาทของวิสาหกิจเพื่อสังคมในการเป็นกลไกลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ
2. ได้ทราบถึงแนวทางในการยกระดับบทบาทวิสาหกิจเพื่อสังคมในการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจของเกษตรกรผู้ปลูกเมล็ดกาแฟ
3. ได้แนวทางในการดำเนินงานของวิสาหกิจเพื่อสังคมที่มีประสิทธิภาพและเสนอแนะเป็นแนวทางในการช่วยเหลือสังคมได้อย่างยั่งยืน

คำจำกัดความ

ความเหลื่อมล้ำ	หมายถึง	ช่องว่างทางสังคมด้านต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดปัญหาที่ต้องแก้ไขในระดับประเทศ
ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ	หมายถึง	ช่องว่างในทางรายได้ ทรัพย์สิน ภาษี งบประมาณที่จัดสรรจากภาครัฐ และการแข่งขันทางการตลาด
วิสาหกิจ	หมายถึง	การประกอบกิจการขนาดใหญ่ เพื่อดำเนินกิจกรรมในการแสวงหาผลกำไร
วิสาหกิจเพื่อสังคม	หมายถึง	การประกอบกิจการที่ดำเนินงานด้านการทำธุรกิจผสานการช่วยเหลือสังคม

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำในสังคม

ในบทที่ 2 นี้ ผู้วิจัยขอยกวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับเอกสารวิจัยส่วนบุคคลฉบับนี้ ดังต่อไปนี้

- แนวคิดและทฤษฎีทางสังคมในระบบทุนนิยม
- แนวคิดเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำและการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม
- แนวคิดและแนวทางในการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ
- งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- กรอบแนวคิดของการวิจัย
- สรุป

แนวคิดและทฤษฎีทางสังคมในระบบทุนนิยม

กล่าวกันว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่สามารถคิด วิเคราะห์ และสังสมความคิดเกิดเป็น ความรู้ ก่อกำเนิดเป็นอารยธรรมถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น นักวิชาการและนักปรัชญาสายต่าง ๆ ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐศาสตร์ทางสังคมไว้ ซึ่งพอจะแบ่งเป็นกลุ่ม ๆ ได้ 3 กลุ่มคือ แนวคิดแบบเสรีนิยม แนวคิดแบบความยุติธรรมทางสังคม และแนวคิดเรื่องสมรรถภาพของมนุษย์

1. ทฤษฎีเกี่ยวกับการดำเนินธุรกิจเพื่อประโยชน์สูงสุดตามแนวคิดเสรีนิยม

1.1 แนวคิดเสรีนิยม

แนวคิดเสรีนิยมนั้นเริ่มแรกกล่าวถึงเรื่องเศรษฐศาสตร์ทางการเมืองเป็นหลัก ซึ่งแนวคิดนี้เรียกว่าเสรีนิยมดั้งเดิม ในยุคต่อมาราวปี ค.ศ.1980 เกิดแนวคิดเสรีนิยมใหม่ขึ้น โดยมีนักคิดเสรีนิยมที่สำคัญ ๆ ได้แก่ ลุดวิก วอน มิเซส(Ludwig von Mises) โรเบิร์ต โนซิค(Robert Nozick) บารอน เดอ มงเตสกีเออ (baron de La Brède et de Montesquieu) ซอง-ชาคส์ รูสโซ (Jean-Jacques Rousseau) อัดัม สมิท(Adam Smith)

คณะผู้เขียนหนังสือชุด “ความเหลื่อมล้ำฉบับพกพา”¹ สรุปเรื่องแนวคิดเสรีนิยมไว้ว่า นักเสรีนิยมสายคลาสสิก (Classical Liberal) และสายลิเบอทาเรียน (Libertarian) โดยทั่วไปจะไม่มีจุดยืนเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ เนื่องจากเชื่อว่ารัฐควรปล่อยให้มนุษย์ทุกคนมีเสรีภาพที่จะทำอะไร ๆ เอง เพราะมองว่าเสรีภาพของปัจเจกคือคุณค่าและคุณธรรมที่สำคัญที่สุด ความยุติธรรมต้องอยู่บนพื้นฐานของเสรีภาพ รัฐมีหน้าที่อำนวยความสะดวก “ความเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย” โดยไม่ต้องสนใจว่าความเท่าเทียมดังกล่าวจะนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ

¹ สฤณี อาชวานันทกุล. ความเหลื่อมล้ำฉบับพกพา. (กรุงเทพฯ : สำนักงานปฏิรูป, 2554).

หรือไม่เพียงใด เนื่องจาก “กลไกตลาด” (ผลรวมของการกระทำโดยเสรีของปัจเจก) คือ กลไกที่ดีที่สุด หรือมีข้อบกพร่องน้อยที่สุดแล้วในการสร้างประโยชน์สาธารณะ นักคิดเสรีนิยมที่สำคัญ ๆ ได้แก่

- 1) ลุดวิก วอน มิเซส นักเศรษฐศาสตร์เสรีนิยมคลาสสิกผู้ทรงอิทธิพลเสนอไว้ว่า นักเสรีนิยมที่รณรงค์ความเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายนั้นตระหนักดีว่า มนุษย์เกิดมาไม่เท่าเทียมกัน และความไม่เท่าเทียมกันนี้เองที่เป็นบ่อเกิดของการร่วมมือกันทางสังคมและอารยธรรม ในความเห็นของพวกเขา ความเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายไม่ได้ถูกออกแบบมาแก้ไขข้อเท็จจริงของจักรวาลที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ หรือเพื่อกำจัดความไม่เท่าเทียมตามธรรมชาติให้หมดสิ้นไป แต่ในทางตรงกันข้าม ความเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายถูกออกแบบมาเป็นเครื่องมือที่จะรับประกันว่ามนุษย์ชาติทั้งมวลจะได้รับประโยชน์สูงสุดจากความไม่เท่าเทียมดังกล่าว ...ความเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายนั้นดีเพราะมันตอบสนองความต้องการของทุกคนได้ดีที่สุด ปล่อยให้พลเมืองผู้มีสิทธิเลือกตั้งตัดสินใจเองว่าใครควรดำรงตำแหน่งทางการเมือง และปล่อยให้ผู้บริโภครัดตสันใจเองว่าใครควรมีอำนาจกำหนดกิจกรรมการผลิต
- 2) โรเบิร์ต โนซิค นักปรัชญาสายลิเบอเทอเรียนผู้โด่งดัง มองว่าสังคมในอุดมคติคือสังคมที่มนุษย์ทุกคนมีเสรีภาพสมบูรณ์ ไม่มีใครถูกใครบังคับไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม ในเมื่อรัฐกระจายความมั่งคั่งด้วยการบังคับ (โดยเฉพาะการจัดเก็บภาษี) โดยทั่วไปเขาจึงไม่เห็นด้วยกับมาตรการลดการเหลื่อมล้ำทำงานองนี้ แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจบางด้านในสังคมสมัยใหม่เกิดจากการใช้กำลังบังคับในอดีต

ในบทเรียนวิชาประวัติศาสตร์ของอาจารย์ไฉ พรหมสิทธิ์² สรุปแนวคิดเสรีนิยมไว้ดังนี้ แนวคิดเสรีนิยมเป็นแนวคิดที่เน้นเสรีภาพและการเรียกร้องเสรีภาพทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจภายในขอบเขตของกฎหมาย โดยที่มาของแนวคิดเสรีนิยมมาจากการปฏิวัติของชาวอเมริกัน ค.ศ.1775 - 1783 ที่ต้องการเอกราชจากอังกฤษและทวงสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน การปฏิวัติของชาวฝรั่งเศส ค.ศ.1789 เพื่อล้มล้างการปกครองระบอบเก่าและเข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศ จึงก่อให้เกิดแนวคิดเสรีนิยมขึ้นและเริ่มแพร่หลายในประเทศยุโรปอื่น ๆ ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 นักคิดเสรีนิยมที่สำคัญ

- 1) บารอน เดอ มอนเตสกีเออ นักปรัชญาชาวฝรั่งเศสเสนอแนวคิดในการแบ่งแยกอำนาจ อธิปไตยเป็นอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ
- 2) ชอง-ชาคส์ รูสโซ นักปรัชญาชาวฝรั่งเศสเสนอแนวคิดสัญญาประชาคม (The Social Contract) ซึ่งถือว่าเป็นการวางรากฐานแนวคิดเกี่ยวกับอำนาจอธิปไตยของประชาชนและให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยไม่ต้องผ่านผู้แทน
- 3) อัดัม สมิธ เป็นนักปรัชญาชาวสก็อต เสนอทฤษฎีการค้าเสรีที่รัฐไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการค้าของเอกชนแต่รัฐมีหน้าที่ช่วยป้องกันไม่ให้เกิดการเอาเปรียบจัดการศึกษาและบริการสาธารณสุข

²ไฉ พรหมสิทธิ์. “รายวิชา ส32104 ประวัติศาสตร์ (“วิกฤตโลก”)”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://wl.mc.ac.th/?p=383>, 16 ตุลาคม 2562.

1.2 ทฤษฎีการดำเนินธุรกิจตามแนวคิดเสรีนิยม

แนวคิดเสรีนิยมนี้มีทฤษฎีที่เกิดขึ้นหลายทฤษฎี ซึ่งจะขอยกตัวอย่างทฤษฎีคุณค่าของผู้ถือหุ้น (Shareholder Value Theory) ซึ่งสนับสนุนแนวคิดนี้ โดยกังสตาล เชาว์วัฒนกุล³ กล่าวไว้ในวารสารวิชาการเรื่อง “พัฒนาการทางแนวคิดทฤษฎีว่าด้วยความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจในบริบทของศาสตร์ต่าง ๆ (The Development of CSR Theoretical Concepts in Academic Disciplines)” ว่า ทฤษฎีนี้มีรากฐานมาจากทฤษฎีเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก ซึ่งเชื่อในตัวแบบคลาสสิกของ อตัม สมิธ ว่า “มือที่มองไม่เห็น” หรือกลไกตลาดจะเป็นตัวกำหนดทิศทางของธุรกิจ องค์กรธุรกิจจึงมีหน้าที่สำคัญในการดำเนินธุรกิจให้บรรลุเป้าหมาย นั่นคือการสร้างประโยชน์สูงสุดแก่เจ้าของและผู้ถือหุ้น องค์กรธุรกิจจะดำเนินกิจการทางสังคมอื่น ๆ ได้ก็เพียงกิจการภายใต้เงื่อนไขของกฎหมาย โดยไม่กระทบต่อผลประโยชน์ทางธุรกิจ แนวคิดนี้เน้นการดำเนินธุรกิจที่มีประสิทธิภาพตามทฤษฎีตัวแทน เนื่องจากการดำเนินงานขององค์กรธุรกิจเป็นเรื่องของผู้มีอำนาจกระทำแทน ซึ่งต้องมีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการเพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์กร ทฤษฎีตัวแทน (Agency Theory)⁴ เป็นอีกทฤษฎีที่อยู่ฝ่ายเสรีนิยม เริ่มมาจากแนวคิดของ Jensen & Meckling ทฤษฎีตัวแทนมองว่า มนุษย์ทุกคนในองค์กรย่อมมีแรงผลักดันที่จะทำเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวด้วยกันทั้งสิ้น

ดังนั้นผู้บริหารหรือฝ่ายจัดการจะพยายามหาหนทางสร้างมูลค่าสูงสุดให้กับกิจการก็ต่อเมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่าหนทางนั้นให้อำนาจประโยชน์ให้กับตนเองด้วยสมมติฐานที่อยู่เบื้องหลังทฤษฎีการเป็นตัวแทนก็คือ ผู้เป็นเจ้าของกิจการหรือผู้ถือหุ้นกับผู้บริหารหรือฝ่ายจัดการต่างมีความขัดแย้งทางด้านผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน โดยที่ผู้บริหารหรือฝ่ายจัดการจะสร้างอรรถประโยชน์สูงสุดให้กับตัวเองโดยไม่คำนึงถึงว่าการกระทำเช่นนั้นจะก่อให้เกิดประโยชน์หรือความมั่งคั่งสูงสุดแก่ตัวผู้เป็นเจ้าของกิจการหรือไม่ความสัมพันธ์ในทางธุรกิจเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดจากความยินยอมพร้อมใจระหว่างบุคคลสองฝ่าย โดยที่บุคคลฝ่ายหนึ่งคือ ตัวแทน (Agent) ตกลงที่จะทำการในฐานะที่เป็นตัวแทนให้กับอีกฝ่ายหนึ่งที่เรียกว่าตัวการ (Principal) โดยที่แต่ละฝ่ายย่อมมีแรงจูงใจที่จะตัดสินใจที่จะก่อให้เกิดผลประโยชน์ส่วนตัว ความขัดแย้งกันในผลประโยชน์อาจเกิดขึ้นเมื่อแต่ละฝ่ายดำเนินการเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเองกล่าวคือ ผู้ถือหุ้นเป็นผู้มอบหมายให้ผู้บริหารดำเนินการแทนตน การที่ผู้ถือหุ้นไม่สามารถล่วงรู้ข้อมูลการตัดสินใจของผู้บริหารยอมทำให้เกิดต้นทุนจากการมอบอำนาจดำเนินการขึ้น (Agency Costs) ซึ่งประกอบด้วยต้นทุนในการตรวจสอบผลการปฏิบัติงานของผู้บริหาร และต้นทุนในการจูงใจให้ผู้บริหารตัดสินใจดำเนินการที่ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ถือหุ้น

³ กังสตาล เชาว์วัฒนกุล. “พัฒนาการทางแนวคิดทฤษฎีว่าด้วยความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจในบริบทของศาสตร์ต่าง ๆ (The Development of CSR Theoretical Concepts in Academic Disciplines)”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : https://kukr.lib.ku.ac.th/db/kukr/search_detail/result/333454, 16 ตุลาคม 2562.

⁴ วรศักดิ์ ทุมมานนท์. คุณรู้จัก Creative accounting และคุณภาพกำไรแล้วหรือยัง?. (กรุงเทพฯ : ไอโอเนค อินเทอร์เน็ต รีซอสเซส, 2543).

จะเห็นได้ว่าแนวคิดเสรีนิยมเป็นแนวคิดที่เน้นสิทธิเสรีภาพของมนุษย์ โดยมองว่าเสรีภาพของปัจเจกคือคุณค่าและคุณธรรมที่สำคัญที่สุด รัฐมีหน้าที่อำนวยความสะดวกให้เกิดความเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายโดยไม่ต้องสนใจว่าความเท่าเทียมดังกล่าวจะนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจหรือไม่เพียงใด เพราะกลไกตลาดคือกลไกที่ดีที่สุดทางเศรษฐกิจที่เน้นบทบาทของตลาดเสรี ซึ่งทฤษฎีตามแนวคิดนี้เสนอว่าการค้าเสรีที่รัฐไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการค้าของเอกชนแต่รัฐมีหน้าที่ช่วยป้องกันไม่ให้เกิดการเอาเปรียบจัดการศึกษาและบริการสาธารณสุข ส่วนทฤษฎีที่เกิดจากแนวคิดนี้ที่สำคัญๆ ได้แก่ ทฤษฎีตัวแทนที่มองว่ามนุษย์ทุกคนในองค์กรย่อมมีแรงผลักดันที่จะทำเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวด้วยกันทั้งสิ้น ดังนั้นผู้บริหารหรือฝ่ายจัดการจะพยายามหาหนทางสร้างมูลค่าสูงสุดให้กับกิจการ ดังนั้นเมื่อพิจารณาแนวคิดและทฤษฎีที่เกิดจากแนวคิดเสรีนิยมซึ่งเป็นทฤษฎีที่ให้เสรีแก่ปัจเจกชนมากกว่า และการจำกัดบทบาทของรัฐให้น้อยที่สุด เน้นให้ความสำคัญกับกลไกของตลาดและมองว่าเมื่อตลาดเติบโตประชาชนก็จะอยู่ดีกินดีตามมา

2. ทฤษฎีเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมเพื่อสังคมตามแนวคิดความยุติธรรมทางสังคม

2.1 แนวคิดความยุติธรรมทางสังคม

แนวคิดความยุติธรรมทางสังคมนั้นกล่าวถึงเกี่ยวกับสิทธิที่เท่าเทียมกันของมนุษย์ที่อยู่ร่วมกัน แนวคิดนี้มองว่าสังคมต้องพยายามสร้างความยุติธรรม ด้วยการกระจายรายได้และความมั่งคั่งให้ตกถึงมือประชาชน นักคิดตามแนวคิดนี้ที่สำคัญ ๆ ได้แก่ แพทริค ไดมอนด์ (Patrick Diamond) แอนโธนี กิดเดนส์ (Anthony Giddens) และ มอง ฌาก รูสโซ

คณะผู้เขียนหนังสือชุด “ความเหลื่อมล้ำฉบับพกพา”⁵ สรุปเรื่องแนวคิดเสรีนิยมไว้ว่า นักคิดในกลุ่มความยุติธรรมทางสังคมจำนวนไม่น้อยมองว่าโครงสร้างสังคมทุกสังคมล้วนเป็นผลผลิตของความไม่เท่าเทียมและความยุติธรรมในอดีตที่สะสมทับถมกันมานานหลายชั่วอายุคน นักเศรษฐศาสตร์ นักคิดที่สำคัญ ได้แก่ แพทริค ไดมอนด์ และนักสังคมวิทยา แอนโธนี กิดเดนส์ (Anthony Giddens) มองว่าสังคมแบบ “คุณธรรมนิยมสมบูรณ์” (Pure Meritocracy หมายถึงสังคมที่สมาชิกทุกคนเลื่อนฐานะได้ด้วยความสามารถของตนเองล้วน ๆ ไม่ใช่ด้วยอภิสิทธิ์หรือเส้นสายใด ๆ) ที่ปราศจากการกระจายความมั่งคั่งไม่ใช่สังคมที่พึงปรารถนา เนื่องจากกลุ่มบุคคลที่ประสบความสำเร็จในรุ่นของตัวเองจะกลายเป็น “ชนชั้น” ที่ฝังรากลึกสำหรับคนรุ่นต่อไปเก็บความมั่งคั่งที่ตนสะสมเอาไว้เป็นทุนสำหรับลูกหลาน เมื่อเป็นอย่างนี้ลูกหลานของคนจนก็จะยิ่งเสียเปรียบคนรวยและความเหลื่อมล้ำก็จะยิ่งถ่างกว้างขึ้นเรื่อย ๆ เพียงเพราะพวกเขาเกิดมาในครอบครัวที่ยากจน นักคิดที่รณรงค์ความยุติธรรมทางสังคมมองว่านี่คือความยุติธรรมทางสังคมที่ต้องหาทางบรรเทาหรือกำจัดให้ได้มากที่สุด

⁵ สฤณี อาชวานันทกุล. เรื่องเดิม.

ศุภชัย ศุภผล⁶ นักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้สรุปไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่องแนวคิดเรื่องความยุติธรรมของ ฌอง ฌากส์ รูสโซ เกี่ยวกับแนวคิดเรื่องความยุติธรรมไว้ว่า ความยุติธรรมตามความหมายของรูสโซนั้น มันคือสิ่งที่เรียกว่าผลประโยชน์ร่วมกัน (Common Interest) ซึ่งมันมีความหมายถึงว่า การที่ทุกคนมาอยู่ร่วมกันเป็นสังคมนั้น สมาชิกทุก ๆ คนจะต้องได้รับประโยชน์จากการเข้ามารวมกัน โดยที่ในสังคมนั้นจะต้องไม่ดำรงอยู่เพื่อการที่คนใดคนหนึ่งได้ประโยชน์จากการกดขี่เพื่อนสมาชิกคนอื่น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ สังคมทางการเมืองนั้นเป็นของทุก ๆ คน และเพื่อทุก ๆ คน ซึ่งสิ่งนี้คือความยุติธรรมของ รูสโซ อนึ่ง สำหรับเงื่อนไขที่จะได้มาซึ่งความยุติธรรมดังกล่าวนี้จะเกิดขึ้นได้ในสังคมแบบประชาธิปไตยเท่านั้น (democratic Society) และพลเมืองของรัฐนั้นจะต้องมีคุณธรรมแบบพลเมือง (Civic Virtue) ที่สนใจต่อกิจการสาธารณะของรัฐ ตลอดจนรัฐนั้นจะต้องไม่มีช่องว่างของความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของพลเมืองที่มากเกินไป ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นเงื่อนไขจำเป็นที่ขาดไม่ได้ในการได้มาซึ่งความยุติธรรมตามแนวคิดของ ฌอง ฌากส์ รูสโซ

2.2 ทฤษฎีการดำเนินกิจกรรมเพื่อสังคมตามแนวคิดความยุติธรรมทางสังคม

ถ้าจะพูดถึงทฤษฎีที่เกิดขึ้นตามแนวคิดความยุติธรรมทางสังคมตามที่นักปรัชญาพูดถึงไว้ก็คงเป็นเรื่องของ “รัฐสวัสดิการ” สำนักงานราชบัณฑิตยสภาได้ให้ความหมายของคำว่า รัฐสวัสดิการ⁷ ไว้ว่า หมายถึง รัฐหรือประเทศที่รัฐบาลมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนส่งเสริมและจัดสวัสดิการสังคมให้แก่ประชาชนในประเทศอย่างจริงจังและเป็นระบบ โดยให้ประชาชนได้รับบริการด้านต่าง ๆ ที่เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน เช่น การศึกษา การรักษาพยาบาล ที่อยู่อาศัย การคมนาคมขนส่ง ซึ่งบริการต่าง ๆ เหล่านี้อาจจะเป็นบริการแบบให้เปล่าหรือคิดค่าบริการในอัตราต่ำ ดร.จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร⁸ กล่าวในตอนหนึ่งของบทความเรื่อง “รัฐสวัสดิการกับสังคมสวัสดิการ : มุมมองทางทฤษฎี” ไว้ดังนี้ รัฐสวัสดิการ (Welfare State) ในความหมายรวบยอดหมายถึง รัฐหรือประเทศที่มีการจัดระบบสวัสดิการสังคมอย่างทั่วด้านให้แก่ทุกคนในสังคมอย่างถ้วนหน้า (Welfare for All) สวัสดิการต่าง ๆ ที่จัดขึ้นนั้นดำเนินงานโดยรัฐทั้งหมด รัฐสวัสดิการมีลักษณะทั่วไป 3 ประการ คือ 1. รัฐประกันรายได้ขั้นต่ำของทุกคนในสังคมโดยไม่คำนึงว่าคน ๆ นั้นจะเป็นใคร ทำงานอะไร มีทรัพย์สินมากน้อยแค่ไหน 2. สร้างความมั่นคงในชีวิตให้แก่ทุกคน ทุกครัวเรือน โดยให้มีหลักประกันทางรายได้และอยู่รอดปลอดภัยจากภาวะวิกฤติต่าง ๆ 3. ให้พลเมืองทุกคนโดยไม่เลือกกลุ่มคน ชนชั้น และสถานภาพ ได้รับบริการสังคม (social service) อย่างเสมอหน้ากันด้วยมาตรฐานที่ดีที่สุดเท่าเทียมกัน รัฐสวัสดิการถูกสร้างสรรค์ขึ้นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ในประเทศ

⁶ ศุภชัย ศุภผล. “แนวคิดเรื่องความยุติธรรมของ ฌอง ฌากส์ รูสโซ”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก:https://cuir.car.chula.ac.th/bitstream/123456789/19993/1/suphachai_su.pdf, 2563.

⁷ สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. “รัฐสวัสดิการ”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://www.royin.go.th/?knowledges=รัฐสวัสดิการ-21-ตุลาคม-2>, 2562.

⁸ จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร. “รัฐสวัสดิการกับสังคมสวัสดิการ : มุมมองทางทฤษฎี”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : http://www.nikomfoundation.org/autopagev4/show_page.php?topic_id=36&au, 2562.

อังกฤษ ประเทศสวีเดน นอร์เวย์ เดนมาร์ก เนเธอร์แลนด์ เยอรมัน ด้วยนโยบายสังคม (Social Policy) ของพรรคแรงงาน (Labour Party) พรรคสังคมนิยมประชาธิปไตย (Social Democrat Party) และพรรคสังคมนิยมในยุโรป (Socialism Party) เนื่องจากว่าพรรคเหล่านี้เป็นตัวแทนของคนชั้นกลางที่เป็นมนุษย์ค่าจ้าง (Wage Earners) และคนชั้นกลาง (Middle Class) ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของสังคมอุตสาหกรรม พรรคเหล่านี้จึงมีนโยบายเก็บภาษีก้าวหน้า เก็บภาษีทรัพย์สินและภาษีมรดก เพื่อให้รัฐบาลมีรายได้มาก ๆ แล้วนำรายได้นั้นมาจัดสรรเป็นสวัสดิการสังคมอย่างทั่วถึงเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและสร้างความมั่งคั่งให้แก่คนในสังคมแทนนโยบายภาษีดังกล่าวที่กระทบต่อความมั่นคงของคนชั้นสูง และชนชั้นนายทุน นโยบายสร้างรัฐสวัสดิการจึงไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในยุคที่อำนาจรัฐอยู่ภายใต้การยึดครองของพรรคนายทุนหรือพรรคของพวกขุนนาง การเกิดรัฐสวัสดิการไม่ได้เกิดขึ้นง่าย ๆ ตัวอย่างเช่น ประเทศสวีเดน เริ่มต้นมีสวัสดิการสังคมประเภทช่วยเหลือเฉพาะคนยากจน ตั้งแต่ปี ค.ศ.1847 กระแสสังคมนิยมกับการเกิดพรรคการเมืองใหม่อย่างพรรคสังคมนิยมประชาธิปไตย ในปี ค.ศ.1889 ทำให้ค่อย ๆ เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบสวัสดิการสังคมให้ครอบคลุมประชาชนมากขึ้น ในปี พ.ศ.1930 มีการปฏิรูประบบสวัสดิการสังคมครั้งใหญ่ในประเทศสวีเดน ได้มีการถกเถียงกันเป็นเวลานานถึง 10 ปีว่าจะปฏิรูปไปเป็นแบบใด ซึ่งประเด็นที่ถกเถียงกันมี 2 เรื่องใหญ่ คือ 1) จะเป็นสวัสดิการแบบถ้วนหน้า (จนหรือรวยได้รับสวัสดิการเหมือนกัน) หรือเป็นแบบให้เฉพาะคนจน (ต้องพิสูจน์ว่าจนถึงจะได้) และ 2) คือรัฐจะหาเงินมาจากไหนเพื่อมาใช้จ่ายเรื่องสวัสดิการสังคม จะมาจากรายได้ภาษีอากร หรือมาจากการสมทบเงินของผู้ได้ประโยชน์ (เช่นระบบประกันสังคมของไทยในปัจจุบัน) ในที่สุดปี ค.ศ.1945 ก็ได้มีการสำรวจประชามติจากประชาชน ซึ่งพบว่าคนส่วนใหญ่ต้องการสวัสดิการสังคมแบบถ้วนหน้า และปี ค.ศ.1946 เป็นจุดเปลี่ยนประเทศเข้าสู่รัฐสวัสดิการแบบที่คนได้รับสวัสดิการสังคมถ้วนหน้าอย่างดี เท่าเทียมกันโดยไม่ต้องสมทบเงินเพราะรัฐใช้รายได้จากภาษีอากร (เก็บในอัตราที่สูง) พรรคสังคมนิยมประชาธิปไตยได้ครองความเป็นรัฐบาลตั้งแต่ปี ค.ศ.1936 ถึง 1976 โดยไม่มีพรรคอื่นมาขึ้นกลาง อีกรณีหนึ่งของประเทศอังกฤษนโยบายด้านสวัสดิการสังคมของอังกฤษก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 เปลี่ยนไปเปลี่ยนมาระหว่างแบบถ้วนหน้าไม่สมทบเงินกับแบบสมทบเงิน(ตามแบบเยอรมัน) ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 มีการถกเถียงกันอย่างเข้มข้นว่าแนวทางการจัดสวัสดิการสังคมควรเป็นอย่างไร ในที่สุดก็สรุปว่ารัฐและประชาชนต้องร่วมกันรับผิดชอบสวัสดิการสังคมโดยรัฐช่วยจัดการให้มีสวัสดิการขั้นต่ำอัตราเดียว ประชาชนร่วมกันลงขันแบบอัตราเดียวถ้าใครต้องการมีกินมีใช้มากกว่าขั้นต่ำก็ต้องช่วยตัวเอง อย่ามาหวังเอาจากรัฐแต่ถ้าเป็นคนจน รัฐก็ช่วยเหลือเพิ่มเติมแบบให้เปล่าปรากฏว่ารัฐบาลซึ่งมาจากพรรคอนุรักษนิยมถึงเล ในที่สุดก็ประกาศว่าจะยังไม่ดำเนินการตามแนวทางนี้ ซึ่งจากการสำรวจความเห็นของประชาชนพบว่าร้อยละ 47 ไม่พอใจกับท่าทีลังเลของรัฐบาลมาก จนกระทั่งในการเลือกตั้งปี ค.ศ. 1945 พรรคแรงงานชนะการเลือกตั้งจึงได้ออกกฎหมายเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมทั้งหมด 8 ฉบับ มีการให้สวัสดิการแก่ประชาชนตั้งแต่เกิดจนตาย และนำประเทศเข้าสู่รัฐสวัสดิการตามแบบฉบับของอังกฤษ อีกตัวอย่างหนึ่งคือสหรัฐอเมริกา การก้าวสู่ความเป็น “รัฐสวัสดิการ” แตกต่างจากรัฐในยุโรปแม้ว่าในช่วงเศรษฐกิจตกต่ำ เมื่อช่วงปี ค.ศ.1929 - 1935 รัฐบาลของประธานาธิบดีรูสเวลต์ (Franklin D. Roosevelt) ได้ใช้โครงการ New Deal สร้างสวัสดิการต่าง ๆ โดยรัฐเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ คนว่างงาน และได้ตราบัญญัติความมั่นคงทางสังคม (Social

Security Act) แต่สวัสดิการโดยรัฐในสหรัฐอเมริกาก็ไม่ทั่วหน้าและไม่ทั่วด้านเหมือนรัฐสวัสดิการในยุโรป

ทั้งนี้สามารถกล่าวได้ว่าแนวคิดด้านความยุติธรรมทางสังคม เป็นแนวคิดที่เน้นเรื่องความยุติธรรมของสังคมมนุษย์ที่มาอยู่ร่วมกัน โดยมองว่าสังคมแบบคุณธรรมนิยมสมบูรณ์หมายถึงสังคมที่สมาชิกทุกคนเลื่อนฐานะได้ด้วยความสามารถของตนเองล้วน ๆ ไม่ใช่ด้วยอภิสิทธิ์หรือเส้นสายใด ๆ การเป็นสังคมคุณธรรมนิยมสมบูรณ์เป็นสังคมที่ปราศจากการกระจายความมั่งคั่งซึ่งไม่ใช่สังคมที่พึงปรารถนา เนื่องจากกลุ่มบุคคลที่ประสบความสำเร็จในรุ่นของตัวเองจะกลายเป็นชนชั้นที่ฝังรากลึกสำหรับคนรุ่นต่อไป ในส่วนของพลเมืองของรัฐนั้นจะต้องมีคุณธรรมแบบพลเมืองที่สนใจต่อกิจการสาธารณะของรัฐ ตลอดจันรัฐนั้นจะต้องไม่มีช่องว่างของความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของพลเมืองที่มากเกินไป ซึ่งทำให้เห็นว่ารัฐต้องเป็นผู้เข้าไปมีส่วนในกระบวนการต่าง ๆ ของเอกชนค่อนข้างมากเพื่อให้เกิดความยุติธรรมสำหรับคนในสังคม ซึ่งแนวคิดเหล่านั้นสะท้อนออกมาทางทฤษฎีที่เกิดขึ้นมา เช่น “รัฐสวัสดิการ” เป็นต้น

3. ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการให้โอกาสและอิสรภาพทางสังคมตามแนวคิดสมรรถภาพของมนุษย์

3.1 แนวคิดสมรรถภาพของมนุษย์

แนวคิดนี้แตกต่างจากแนวคิดเสรีนิยม และแนวคิดความยุติธรรมในสังคมแนวคิดนี้เน้นไปในเรื่องของมนุษย์มากกว่าระบบที่ใช้ โดยกล่าวถึงเรื่องของกรรมสิทธิ์ โอกาส และสมรรถภาพของมนุษย์

ทีมผู้เขียนเรื่องความเหลื่อมล้ำฉบับพหุ⁹ สรุปเรื่องแนวคิดสมรรถภาพของมนุษย์ไว้ ดังนี้ อมาตยา เซน (Amartya Sen) คือผู้พัฒนาแนวคิดที่ตั้งอยู่บนสมรรถภาพของมนุษย์ (Capabilities) ซึ่งบางคนก็เรียกแนวคิดนี้ว่าวิธีการพัฒนามนุษย์ (Human Development Approach) แนวคิดนี้มองว่าทั้งความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและความยากจนเป็น “การลดทอนสมรรถภาพ” ของมนุษย์ และมองว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจและรายได้เป็นเพียง “เครื่องมือ” ที่นำไปสู่เป้าหมาย ไม่ใช่ “เป้าหมาย” ในตัวมันเอง แนวคิดนี้แตกต่างจากแนวคิดเสรีนิยมใหม่ที่มองว่า “ความเป็นอยู่ที่ดี (Well-Being) คือการบรรลุรรถประโยชน์สูงสุด (Maximum Utility)” และอรรถประโยชน์สูงสุดจะบรรลุได้เมื่อคนมีรายได้และความมั่งคั่งสูงที่สุด สิ่งที่เขามองว่าเป็นเป้าหมายของการพัฒนามนุษย์คือ “อิสรภาพ” ซึ่งมีความหมายครอบคลุมกว้างกว่าที่ใช้กันทั่วไป เขาเสนอว่า มนุษย์ทุกคนควรมีอิสรภาพที่สำคัญห้าประการด้วยกัน ได้แก่ อิสรภาพทางการเมือง อิสรภาพทางเศรษฐกิจ โอกาสทางสังคม หลักประกันว่าภาครัฐจะมีความโปร่งใส และการคุ้มครองความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เช่นชี้ให้เห็นว่า เมื่อสมรรถภาพของคนถูกลดทอนพวกเขาก็จะขาดอิสรภาพ และอิสรภาพห้าประการก็ล้วนส่งผลกระทบต่อซึ่งกันและกัน ยกตัวอย่างเช่น คนที่อาศัยอยู่ในแหล่งเสื่อมโทรมที่มีอาชญากรชุกชุม (ขาดความปลอดภัยในชีวิต) มักจะมีรายได้น้อยมากเมื่อเทียบกับคนที่อาศัยอยู่ในถิ่นปลอดภัย (ขาดอิสรภาพทางเศรษฐกิจ) เพราะไม่กล้าออกจากบ้านไปหางาน เป็นต้น

⁹ สฤณี อาชวานันทกุล. เรื่องเดิม

ในรายวิชาการพัฒนามนุษย์ในบริบทโลก¹⁰ โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระ นุชเปี่ยม ของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช มีบทหนึ่งกล่าวถึงแนวคิดเรื่องวิธีการพัฒนามนุษย์ (Human Development Approach) ความคิดเรื่องการพัฒนามนุษย์สะท้อนการเปลี่ยนแปลงสำคัญ ในกระบวนการทัศน์ด้านการพัฒนาซึ่งเคยมุ่งเน้นไปที่ความเติบโตทางเศรษฐกิจ มาเป็นความสนใจเรื่อง ปัญหาความยากจน ชีวิตความเป็นอยู่ด้านต่าง ๆ ตลอดจนปัญหาความเหลื่อมล้ำ ไม่เท่าเทียม และการกดขี่ขูดรีดเอาเปรียบและความมั่นคงมนุษย์ รากฐานทางความคิดสำคัญประการหนึ่งของการพัฒนามนุษย์คือแนวคิดทางทฤษฎีของอมรรตยะ เช่น เรื่อง “ความสามารถ” แนวคิดนี้ ประกอบด้วยหลักคิด 2 ประการ ประการแรกคือความคิดที่ว่าเสรีภาพที่จะมีความเป็นอยู่ที่ดี (well-being) มีความสำคัญยิ่งในทางศีลธรรม และประการที่สอง เสรีภาพที่จะบรรลุถึงความเป็นอยู่ที่ดีดังกล่าวเป็นที่เข้าใจในแง่ของความสามารถของประชาชน นั่นคือ การมีโอกาสที่แท้จริงที่จะทำและเป็นในสิ่งที่พวกเขาจะมีเหตุผลที่จะให้คุณค่า การพัฒนามนุษย์เป็นแนวคิดแบบองค์รวมที่บูรณาการแนวทางต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกัน จึงจำเป็นต้องมียุทธศาสตร์และแนวทางปฏิบัติด้านการพัฒนามนุษย์ที่หลากหลาย แตกต่างกันไปและคงเป็นไปได้ที่จะมียุทธศาสตร์หรือแนวทางการดำเนินงานอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น อย่างไรก็ตามไม่ว่าการพัฒนามนุษย์จะมียุทธศาสตร์และแนวปฏิบัติอย่างไร แนวทางสำคัญจะต้องได้แก่ยุทธศาสตร์ที่ยึดถือประชาชนเป็นศูนย์กลาง มียุทธศาสตร์ที่ยึดถือสินค้าหรือการผลิตเป็นหลัก

3.2 ทฤษฎีการให้โอกาสและอิสรภาพทางสังคมตามแนวคิดสมรรถภาพของมนุษย์

ผู้สนับสนุนแนวคิดเสรีนิยมและผู้สนับสนุนแนวคิดความยุติธรรมในสังคมต่างก็เอียงไปคนละฝั่งตามที่ตนให้ความเชื่อ แต่ก็ยังมีอีกกลุ่มหนึ่งที่เชื่อว่ามีอีกแนวคิดที่แสดงให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำนั่นคือแนวคิดสมรรถภาพของมนุษย์ แนวคิดนี้มีสมมติฐานว่าเมื่อมนุษย์ขาดโอกาสขาดอิสรภาพทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำขึ้น ซึ่งมีทฤษฎีที่เกิดจากแนวคิดนี้เช่น ทฤษฎีที่เกี่ยวกับ CSR, CSV, CSP และ SE

3.2.1 Corporate Social Responsibility หรือ CSR ในความเป็นจริงแล้ว CSR ไม่ได้เป็นทฤษฎี หากแต่เป็นแนวคิดที่สนับสนุนแนวคิดเรื่องสมรรถภาพของมนุษย์ในการเข้าไปให้โอกาสและความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ของสังคม แนวคิดเรื่อง CSR¹¹ เป็นที่รู้จักโดยทั่วไปในช่วงต้นทศวรรษ 1970 หลังจากการก่อตัวของบริษัทข้ามชาติ ซึ่งได้ทำให้ความหมายของ “ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย” (stakeholder) ครอบคลุมถึงกลุ่มคนที่หลากหลายมากขึ้น และแนวคิดดังกล่าวก็เป็นที่ยอมรับมากขึ้นจากผลงาน เรื่อง Strategic management: a stakeholder approach ของฟรีแมน (Freeman, 1984) จนกระทั่งปัจจุบันแนวคิดเรื่อง CSR เป็นที่รู้จักในระดับสากลจากการรองรับด้วยมาตรฐาน ISO 26000 ซึ่งเป็นมาตรฐานสากลว่าด้วย CSR ในขณะที่คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศสหรัฐอเมริกา (Committee for Economic Development, USA, 1971) ให้นิยามว่า CSR คือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับ

¹⁰ธีระ นุชเปี่ยม. “ชุดวิชา การพัฒนามนุษย์ในบริบทโลก”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://www.stou.ac.th/Schoolnew/polsci/UploadedFile/82427-1.pdf>, 16 ตุลาคม 2562.

¹¹กังสดาล เชาว์วัฒนกุล. เรื่องเดิม.

1. ผลผลิต การกิจและการเติบโตทางเศรษฐกิจ 2. ความคาดหวังของสังคม และ 3. เป้าหมายของการดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาสังคมสิ่งแวดล้อมขององค์กร

3.2.2 ทฤษฎีการดำเนินธุรกิจเพื่อสังคม (Corporate Social Performance: CSP) กังสดาล เชาวน์วัฒนกุล (2556) กล่าวว่าไว้ว่าทฤษฎีนี้มีพื้นฐานมาจากแนวคิดทางสังคมวิทยา ซึ่งเชื่อว่าองค์กรธุรกิจเป็นส่วนหนึ่งของสังคม องค์กรธุรกิจจึงมีหน้าที่สำคัญในการดำเนินธุรกิจควบคู่กับการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม ทฤษฎีนี้ยังคงยอมรับว่าบทบาทของธุรกิจมีส่วนสำคัญในการสร้างความมั่งคั่งให้แก่สังคม แต่องค์กรธุรกิจก็จำเป็นต้องรับผิดชอบต่อปัญหาสังคมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการผลิตหรืออาจจะมาจากสาเหตุอื่นก็ตาม

3.3.3 ทฤษฎีวิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise: SE)¹² เป็นอีกหนึ่งทฤษฎีที่สนับสนุนแนวความคิดเรื่องสมรรถภาพของมนุษย์ จากการศึกษาเรื่องของ Social Enterprise ในยุโรป ฌาคส์ เดอโพรนี่ (Jacques Defourny) และมาร์ธ นีสส์เซนส์ (Marthe Nyssens) ได้ประมวลลักษณะของวิสาหกิจเพื่อสังคม - ธุรกิจที่จัดการแบบมุ่งต่อการจัดการแก้ไขปัญหาสังคมเป็นหลัก (ไม่ใช่หวังแบ่งปันผลกำไรสำหรับผู้ถือหุ้น) ว่า มี 3 สำนัก ประกอบด้วย 1) The Earned Income School of Thought เป็นสำนักคิดที่เห็นว่าวิสาหกิจเพื่อสังคม จะเป็นกิจการธุรกิจที่มียุทธศาสตร์การสร้างรายได้ด้วยการผสมผสานงานเพื่อสังคมกับการค้าพาณิชย์ รายได้จะเกิดขึ้นจากงานธุรกิจ (ค่าขาย และอิมระบบตลาด) แล้วทำให้องค์กรนั้นสามารถนำรายได้ไปจัดการแก้ไขปัญหาสังคมตามจุดมุ่งหมายที่มีอยู่ 2) The Social Innovation School of Thought สำนักนี้มีความคิดที่เน้นให้ความสำคัญการประกอบการที่นำเอาความใหม่ในมิติต่าง ๆ มาสร้างสรรค์เป็นสินค้าหรือบริการ ที่จะสร้างเป็นความได้เปรียบทางการแข่งขันในระบบเศรษฐกิจแบบตลาด ด้วยเชื่อมั่นว่านวัตกรรมหรือความใหม่นั้น จะเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความยั่งยืนของความสามารถในการจัดการธุรกิจและการแก้ไขปัญหาของสังคมไปพร้อม ๆ กัน และ 3) The EMES Approach of Social Enterprise EMES เป็นเครือข่ายเพื่อการวิจัยของยุโรป (European Research Network) ก่อตั้งขึ้นในปี 1996 โดยเป็นรวมนักวิจัยมาจากทั่วยุโรป 15 ประเทศ ตามการขับเคลื่อนภาคประชาสังคม ก่อนที่จะรวมตัวกันเป็น EU เป็นการรวมตัวสร้างความร่วมมือของหน่วยงานวิจัยของมหาวิทยาลัยและนักวิจัยเอกชน ที่มีความสนใจจะร่วมกันค้นหาคำอธิบายทางทฤษฎีและการอธิบายความรู้ความหลากหลายของหลักการ และวิธีการของที่ต่าง ๆ ในยุโรปที่เกี่ยวข้องกับ Social Enterprise, Social Entrepreneurship, Social Economy, Solidarity Economy and Social Innovation

จากแนวคิดสมรรถภาพของมนุษย์ สามารถสรุปได้ว่าเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับสิทธิโอกาสกับมนุษย์ในสังคม โดยมองว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจและรายได้เป็นเพียงเครื่องมือที่นำไปสู่เป้าหมายไม่ใช่ เป้าหมายในตัวเอง เพราะเป้าหมายตามแนวคิดนี้คือสิทธิและโอกาสที่ได้รับมากกว่า นอกจากนี้แนวคิดนี้ยังมองว่าอิสรภาพก็เป็นสิ่งสำคัญ ประชาชนต้องไม่ถูกกลืนรอนสมรรถภาพซึ่งจะทำให้ประชาชนขาดอิสรภาพ อีกประการหนึ่งแนวคิดนี้เน้นการพัฒนาคนเป็น

¹²สุนทร คุณชัยมั่ง. “วิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise : SE)”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://en.roypalang.org/blogs/Soontorn%20K/1527753830>, 16 ตุลาคม 2562.

แบบองค์รวมที่บูรณาการแนวทางต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกันเพื่อให้มนุษย์มีความสามารถที่จะดำรงชีวิต เพื่อให้มีโอกาสที่จะที่จะบรรลุถึงความเป็นอยู่ที่ดี ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงทฤษฎีที่เกิดตามมาตามแนวคิดที่มองเรื่องการช่วยพัฒนาศักยภาพมนุษย์ การเข้าไปช่วยเหลือด้านต่าง ๆ ที่เป็นโอกาสให้พวกเขามีศักยภาพ การให้ความรู้ การพัฒนาสังคม การช่วยเหลือด้านสิ่งแวดล้อม เช่น ทฤษฎี Corporate Social Performance: CSP และ Social Enterprise เป็นต้น

แนวคิดเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำและการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม

แนวคิดเรื่องความเหลื่อมล้ำของมนุษย์นั้นอาจกล่าวได้ว่ามีมานาน ดังวลีที่ว่า “มนุษย์เลือกเกิดไม่ได้” ซึ่งคำกล่าวนั้นเป็นการสะท้อนเรื่องความเหลื่อมล้ำในด้านความเป็นอยู่ของมนุษย์ที่แตกต่างกัน โดยความเหลื่อมล้ำนี้เริ่มเห็นจากการที่มนุษย์เริ่มเข้ามาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม เนื่องจากเมื่อมนุษย์อยู่ร่วมกันต่างคนต่างต้องการสิทธิและโอกาสด้านต่าง ๆ ที่ตนควรต้องได้รับจากการอยู่ร่วมกันอย่างเท่าเทียมกัน แต่เมื่อมนุษย์แต่ละกลุ่มได้รับสิทธิและโอกาสที่แตกต่างกัน ความเหลื่อมล้ำจึงเกิดขึ้น

1. นิยามความเหลื่อมล้ำ

คำนิยามเรื่องความเหลื่อมล้ำอาจให้คำจำกัดความได้ไม่ตายตัวนัก เนื่องจากความเหลื่อมล้ำนั้นเป็นเรื่องของนามธรรมที่ไม่สามารถมองเห็นได้ แต่ก็ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้อธิบายไว้ขอยกตัวอย่างดังนี้

อติวิษณุ แสงสุวรรณ¹³ กล่าวว่าความเหลื่อมล้ำมักจะเป็นการกล่าวถึงความไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้ที่มีโอกาสกับผู้ขาดโอกาส ซึ่งโอกาสในที่นี้คือ โอกาสในการเข้าถึง ต่อบริการและจัดการทรัพยากรต่าง ๆ ในสังคม ความเหลื่อมล้ำบางครั้งก็เป็นเหตุ บางครั้งก็เป็นผลในตัวเอง ที่เป็นเหตุเพราะความเหลื่อมล้ำจึงทำให้เกิดความไม่เป็นธรรม หรือเนื่องจากคนเกิดมา “ไม่เท่ากัน” จึงก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำตามมา การพัฒนาประเทศในช่วงที่ผ่านมาสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้นประชาชนมีงานทำและมีความมั่นคงในอาชีพมากขึ้น รายได้เฉลี่ยของประชาชนเพิ่มสูงขึ้น ปัญหาความยากจนลดลงและประชาชนเข้าถึงบริการทางสังคมและสาธารณสุขไปมากขึ้นเป็นปัจจัยจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตได้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม ความไม่เท่าเทียมกันในโอกาสของประชาชนกลุ่มต่าง ๆ โอกาสของคนในเมืองกับชนบทในการเข้าถึงบริการสาธารณะหลักที่มีคุณภาพยังมีช่องว่างมากและการเข้าถึงสิทธิต่าง ๆ ในสังคมยังไม่เท่าเทียมกันซึ่งเป็นปัญหาที่สะท้อนถึงความเหลื่อมล้ำที่เป็นปัญหาเชิงโครงสร้างในสังคมไทยทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศได้รับความเดือดร้อนจากความไม่ทัดเทียมของความเป็นเจ้าของเศรษฐกิจและความแตกต่างกันในการเป็นเจ้าของทรัพยากร ส่งผลต่อรายได้ที่แตกต่างกันมากระหว่างกลุ่มคนในสังคม อันสะท้อนถึงความไม่เท่าเทียมของโอกาส ในการเข้าถึงทรัพยากรและสิทธิพื้นฐาน รวมทั้งความไม่เป็นธรรมด้านอำนาจต่อรอง

¹³ อติวิษณุ แสงสุวรรณ. “ความเหลื่อมล้ำ”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://library2.parliament.go.th/ebook/content-issue/2558/hi2558-052.pdf>, 18 พฤศจิกายน 2562.

วรรณพงษ์ ดุรงคเวโรจน์¹⁴ กล่าวว่า ความเหลื่อมล้ำ (Inequality) เป็นปรากฏการณ์ที่อธิบายปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม (Economic and Social Problem) ถึงสถานะความเป็นอยู่ของประชาชนในสังคม (หรือประชาชนในหน่วย (Unit) ที่พิจารณา) ที่มีความแตกต่างกัน อันมีพื้นฐานมาจากหลายปัจจัย เช่น การศึกษา การลงทุน การเข้าถึงแหล่งเงินทุน และปัญหาด้านสุขภาพและการศึกษา เป็นต้น ทุกสังคม ทุกชุมชน มีความเหลื่อมล้ำด้วยกันทั้งสิ้น ไม่มีสังคมใดที่ความกินดีอยู่ดีมีความเท่าเทียมกันทุกคน ยกเว้นสังคมอุดมคติ (Idealized Society) อย่างไรก็ตาม การพยายามลดความแตกต่างระหว่างชีวิตความเป็นอยู่คือความท้าทายหลักของเศรษฐศาสตร์การพัฒนา

2. ประเภทของความเหลื่อมล้ำ

ประเภทของความเหลื่อมล้ำนั้น สามารถแบ่งย่อยได้หลากหลายตามมุมมอง ตามมิติต่าง ๆ โดยนักวิชาการแต่ละแขนง แต่ละสายก็จะแบ่งไปตามสายที่ตนเองให้ความสนใจ เช่น ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ ความเหลื่อมล้ำด้านสิทธิทางการเมือง ความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงระบบสาธารณสุข ความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงการศึกษา ความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงเทคโนโลยี เป็นต้น ซึ่งเรื่องทุกเรื่องที่เป็นสิทธิที่รัฐจะจัดเป็นเรื่องสาธารณะเพื่อให้ทุกคนในสังคมของตนมีสิทธิ ล้วนแต่มีความเหลื่อมล้ำทั้งสิ้น ซึ่งขอยกตัวอย่างการประเภทความเหลื่อมล้ำของนักวิชาการ 2 ท่านดังนี้

2.1 วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์¹⁵ ได้แบ่งความเหลื่อมล้ำออกเป็น 3 ด้านคือ

2.1.1 ความเหลื่อมล้ำทางการเมือง (Political inequality) หมายถึง สถานภาพที่ในทางการเมือง การปกครอง มีทั้ง “ผู้มีอำนาจในการปกครอง” และ “ผู้อยู่ภายใต้ อำนาจการปกครอง” โดยหลักการสถานภาพความเหลื่อมล้ำดังกล่าวนี้จะหมดไป หากประเทศอยู่ภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งราษฎรปกครองตนเอง และมีรัฐธรรมนูญซึ่งกำหนดให้มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร อีกทั้งบัญญัติให้ราษฎรมีความเสมอภาค, สิทธิและเสรีภาพอย่างบริบูรณ์ ซึ่งหมายถึงราษฎรหรือปวงชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย นอกจากนี้จะต้องมีรัฐธรรมนูญที่ครบถ้วนในคุณลักษณะของความเป็นประชาธิปไตยแล้ว, ก็จะต้องกำหนดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปบ่อย ๆ เช่น ทุก ๆ สองปี เพื่อรักษาจิตสำนึกในการปกครองตนเองของราษฎร และในการป้องกันมิให้บุคคลผู้ใดหรือกลุ่มใดยึดอำนาจรัฐและผูกขาดการปกครอง ไม่ว่าจะอ้างว่าเพื่อวัตถุประสงค์สิ่งใดก็ตาม

2.1.2 ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ (Economic inequality) ปรากฏความไม่เท่าเทียมกันใน 3 ด้านคือ ความไม่เท่าเทียมกันในรายได้และทรัพย์สิน ความไม่เท่าเทียมกันในการบริโภค และความไม่เท่าเทียมกันในการตัดสินใจทำการผลิตและการแบ่งสรรมูลค่าเพิ่มอันเกิดจากการผลิต

¹⁴วรรณพงษ์ ดุรงคเวโรจน์. “ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ (Income Inequality)”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://www.academia.edu/ความเหลื่อมล้ำความหมายและการวัด?auto=download>, 2562.

¹⁵วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์. “ทำความเข้าใจ ความเหลื่อมล้ำ”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://en.roypalang.org/blogs/Soontorn%20K/1527753830>, 2562.

2.1.3 ความเหลื่อมล้ำทางสังคม (Social inequality) เกิดจาก “ความเหลื่อมล้ำทางการเมือง” และ “ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ” อย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งจะลดความเข้มข้นลงได้ก็ต่อเมื่อสามารถลดความเข้มข้นของ “ความเหลื่อมล้ำ” ในทั้งสองทาง

2.2 อติวิษณุ แสงสุวรรณ¹⁶ ได้อ้างอิงการจำแนกความเหลื่อมล้ำของ สถาบันบัณฑิตบริหารธุรกิจศศินทร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. 2554 ออกเป็น 3 ด้านคือ

2.2.1 ความเหลื่อมล้ำด้านความมั่งคั่งและรายได้ (Wealth & Income Inequality) ซึ่งเกิดจากการพัฒนาที่มีลักษณะไม่สมดุลหรือกระจุกตัวในบางพื้นที่หรือบางสาขาการผลิต ส่งผลให้ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนากระจายไปไม่ทั่วถึงทั้งในเชิงพื้นที่และกลุ่มบุคคล

2.2.2 ความเหลื่อมล้ำด้านการกระจายโอกาส (Opportunity Inequality) ในการเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐานและบริการสาธารณะที่มีคุณภาพ ทั้งในด้านการศึกษา การเข้าถึงสวัสดิการสังคม และการเข้าถึงแหล่งทุนหรือปัจจัยการผลิต

2.2.3 ความเหลื่อมล้ำด้านอำนาจ (Power Inequality) ทั้งด้านสิทธิทางการเมือง อำนาจต่อรองในการเข้าถึงทรัพยากร และการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและทิศทางในการพัฒนาทั้งในระดับประเทศและระดับท้องถิ่น ส่งผลให้การจัดสรรทรัพยากรเป็นไปอย่างไม่เท่าเทียม และอาจเกิดการเลือกปฏิบัติ (Discrimination) ต่อกลุ่มที่มีอำนาจในสังคมน้อย

2.3 คณะผู้เขียนหนังสือชุดความเหลื่อมล้ำฉบับพกพา¹⁷ ยังได้แบ่งประเภทของความเหลื่อมล้ำออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ เช่นกัน ดังนี้

2.3.1 ความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ เป็นความเหลื่อมล้ำที่ชัดเจนที่สุดในบรรดาความเหลื่อมล้ำทั้งหมด ความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจที่สำคัญได้แก่ ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ ความเหลื่อมล้ำด้านทรัพย์สิน ความเหลื่อมล้ำด้านโครงสร้างภาษี และความไม่เท่าเทียมในการแข่งขัน

2.3.2 ความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงทรัพยากร ประกอบไปด้วย ด้านที่ดินและป่าไม้ น้ำ ไฟฟ้า สิทธิมนุษยชนกับสิทธิอุตสาหกรรม และการมีใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

2.3.3 ความเหลื่อมล้ำด้านสิทธิและโอกาส เมื่อพูดถึงเรื่องสิทธิ จะพบเห็น 3 คำที่มาคู่กันบ่อย ๆ คือ “สิทธิสากล” (Universal Rights) หมายถึง สิทธิที่ทุกคนมีติดตัวมาตั้งแต่เกิด “สิทธิพลเมือง” (Civil Rights) หมายถึง สิทธิที่รัฐต้องให้การคุ้มครองอย่างเสมอภาคกันตามกฎหมาย และ “สิทธิเฉพาะกลุ่ม” (Interest Group Rights) หมายถึง สิทธิของบุคคลเฉพาะกลุ่มที่เรียกร้องว่าสมควรได้รับการคุ้มครองเป็นพิเศษนอกเหนือจากสิทธิพลเมืองทั่วไป ด้วยเหตุผลทางมนุษยธรรม ศีลธรรม หรือความจำเป็นในการดำรงชีวิต ความเหลื่อมล้ำนี้จำแนกเป็น ด้านสิทธิและโอกาสในการรับบริการสาธารณะประกอบไปด้วย การศึกษา บริการสาธารณสุข คมนาคม ด้านสิทธิและโอกาสในการได้รับความยุติธรรม ด้านสิทธิและโอกาสของเด็กเยาวชนสตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ และผู้ด้อยโอกาส และด้านสิทธิและโอกาสในการมีส่วนร่วมทางการเมือง

¹⁶ อติวิษณุ แสงสุวรรณ. เรื่องเดิม.

¹⁷ สฤณี อาชวานันทกุล. เรื่องเดิม.

จากแนวคิดเรื่องความเหลื่อมล้ำข้างต้นพอจะกล่าวได้ว่า ความเหลื่อมล้ำนั้นคือ ภาวะความไม่เท่าเทียมกันของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ ที่มนุษย์เหล่านั้นควรจะมีสิทธิในความเท่าเทียม แม้ว่าจะไม่ได้ความเท่าเทียมถึงร้อยเปอร์เซ็นต์ก็ตาม แต่รัฐควรมีการควบคุมให้มีช่องว่างของความเท่าเทียมในสังคมของตนมากเกินไป นักวิชาการแต่ละท่านต่างแบ่งประเภทความเหลื่อมล้ำตามมุมมองที่ตนสนใจ แต่ทุกท่านต่างให้ความสำคัญกับความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจเป็นความเหลื่อมล้ำที่ชัดเจนที่สุดในบรรดาความเหลื่อมล้ำทั้งหมด แม้ว่าการเหลื่อมล้ำในทุก ๆ ด้านจะเกี่ยวโยงกันก็ตามแต่หัวใจสำคัญของบรรดาความเหลื่อมล้ำทั้งหลายความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจถือเป็นสิ่งแรก ที่ควรพิจารณาก่อน เนื่องจากความเป็นอยู่ของประชาชนในสังคมล้วนต้องอาศัยปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิต ซึ่งปัจจัยสี่เหล่านี้ล้วนมีที่มาจาก สิ่งแรกคือการมีรายได้ และการมีทรัพย์สินที่ใช้ในการทำมาหากินนั่นเอง

แนวคิดและแนวทางในการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ

ความเหลื่อมล้ำในสังคมเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นมานานและมีมาทุกยุคทุกสมัย เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคม การอยู่ร่วมกันจึงเป็นสิ่งจำเป็นเพราะมนุษย์ต่างต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในการดำรงชีวิตให้อยู่อย่างปลอดภัย

เมื่อมนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นสิ่งแน่นอนที่ต้องมีรูปแบบในการจัดการสังคม ดังเช่นในสังคมแบบเสรีนิยมใหม่หรือแบบทุนนิยมเป็นรูปแบบสังคมที่ค่อนข้างให้เสรีในการดำรงชีวิต การให้อิสระในการเลือกประกอบอาชีพ การมีโอกาสเป็นเจ้าของกิจการ เป็นต้น จากการที่มีอิสระทำให้เกิดมีความต่างและความต่างนี้เองที่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำขึ้นตามมา ซึ่งความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นมานั้นถือว่าเป็นปัญหาสำคัญในการพัฒนาประชากรของรัฐ และเมื่อแนวโน้มความเหลื่อมล้ำมีท่าทีว่าจะห่างมากขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้รัฐต้องเร่งแก้ไขปัญหาดังกล่าว เนื่องด้วยเหตุผลที่ว่าแม้ในระบบแบบทุนนิยมจะไม่สามารถลดความเหลื่อมล้ำให้เป็นศูนย์ได้แต่ก็ควรมีการควบคุมให้ความเหลื่อมล้ำในสังคมไม่ห่างมากเกินไป เพราะนั่นจะสะท้อนถึงความสามารถในการพัฒนาประชากรของรัฐบาลเอง และอาจเกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมาภายหลัง

1. แนวคิดในการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ

ความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจถือว่าเป็นปัญหาสำคัญระดับโลกเพราะชาติต่าง ๆ ก็ล้วนประสบปัญหานี้ด้วยกันทั้งสิ้น แม้แต่สหประชาชาติหรือ UN เองได้กำหนดการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจเอาไว้เป็นเป้าหมายในการพัฒนาอย่างยั่งยืนระดับโลกหรือ THE GLOBAL GOALS For Sustainable Development¹⁸ ไว้ในเป้าหมายที่ 10 ซึ่งกล่าวถึงปัญหาเรื่องการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจไว้โดยมีใจความว่า “จากรายงานที่ว่าความไม่เท่าเทียมของรายได้มีอัตราเพิ่มขึ้น 10% ของคนร่ำรวยที่สุด มีรายได้เป็น 40% ของรายได้รวมทั่วโลก ผู้ที่ยากจนที่สุด 10%

¹⁸ ยูเอ็น ประเทศไทย. “17 GLOBAL GOALS”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://www.un.or.th/globalgoals/th/global-goals/reduced-inequalities/>, 2563.

ทำได้รายได้เพียง 2 – 7% ของรายได้รวมทั่วโลก ในประเทศกำลังพัฒนาความไม่เท่าเทียมเพิ่มขึ้น 11% ตามการเจริญเติบโตของประชากร ความไม่เท่าเทียมด้านรายได้เป็นปัญหาระดับโลกที่ต้องการการแก้ไข ซึ่งปัญหานี้เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงกฎระเบียบข้อบังคับ การตรวจสอบของตลาดการเงิน และสถาบันด้านการเงิน การส่งเสริมการช่วยเหลือด้านการพัฒนา และการลงทุนโดยตรงจากต่างชาติ ไปยังภูมิภาคที่มีความจำเป็นมากที่สุด การอำนวยความสะดวกในการอพยพย้ายถิ่นที่ปลอดภัยและการเคลื่อนย้ายของผู้คนก็เป็นสิ่งสำคัญในการแก้ไขปัญหาการแบ่งเขตแดน”

ในประเทศไทย มีการกล่าวถึงบริบทที่เกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำและการลดความเหลื่อมล้ำในสังคมด้านต่าง ๆ ไว้ในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี¹⁹ ฉบับที่ 1 ระหว่างปี พ.ศ. 2561 – 2580 หลายบริบท โดยการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจถูกบรรจุไว้ในยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ซึ่งในบทนำกล่าวถึงการกำหนดประเด็นยุทธศาสตร์ว่าให้เน้นการตอบโจทย์การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เพื่อให้การเติบโตของประเทศเป็นการเติบโตที่ยั่งยืนโดยทุกคนได้รับประโยชน์อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม การกำหนดให้ภาคการเกษตรและครัวเรือนเป็นกลุ่มเป้าหมายของการปรับโครงสร้างและพฤติกรรม และการกระจายศูนย์กลางความเจริญเพื่อให้เกิดการสร้างงานในพื้นที่ เพื่อพลิกฟื้นโครงสร้างทางสังคมควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ และช่วยลดความเสี่ยงต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและความมั่นคงของประเทศ บนพื้นฐานหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้ ยังเน้นการดึงเอาพลังทางสังคมที่ประกอบด้วยภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาคเอกชน ประชาสังคม ชุมชนท้องถิ่น มาร่วมขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศในรูปแบบประชารัฐ ซึ่งจะช่วยให้เกิดการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำที่ยั่งยืนรวมทั้งการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการตนเอง และการเตรียมความพร้อมของประชากรไทยทั้งในมิติสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อมให้เป็นประชากรที่มีคุณภาพสามารถพึ่งตนเองและทำประโยชน์แก่ครอบครัว ชุมชน และสังคมให้นานที่สุด โดยมีการกำหนดเป้าหมายในการสร้างความ เป็นธรรม และลดความเหลื่อมล้ำในทุกมิติ กระจายศูนย์กลางความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคมเพิ่มโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามาเป็นกำลังของการพัฒนาประเทศในทุกกระดับ เพิ่มขีดความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนา การพึ่งตนเองและการจัดการตนเองเพื่อสร้างสังคมคุณภาพ และกำหนดตัวชี้วัด ความแตกต่างของรายได้และการเข้าถึงบริการภาครัฐระหว่างกลุ่มประชากร ความก้าวหน้าของการพัฒนาคน ความก้าวหน้าในการพัฒนาจังหวัดในการเป็นศูนย์กลางความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และคุณภาพชีวิตของประชากรสูงอายุ

นอกจากนั้นแล้วในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12²⁰ ได้กล่าวเกี่ยวกับมิติความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจไว้ว่า ในด้านรายได้ภาพรวมความเหลื่อมล้ำในช่วง 10 ปีที่

¹⁹“ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ฉบับที่ 1”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2561/A/082/T_0001.PDF, 2562.

²⁰“แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : [https://www.senate.go.th/assets/portals/181/fileups/180/files/แผนพัฒนาเศรษฐกิจ%20\(ฉบับที่%2012\), 2562.](https://www.senate.go.th/assets/portals/181/fileups/180/files/แผนพัฒนาเศรษฐกิจ%20(ฉบับที่%2012), 2562)

ผ่านมูลค่าสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาคด้านรายได้มีแนวโน้มลดลง จาก 0.514 ในปี 2549 เหลือ 0.445 ในปี 2558 แต่ยังคงเป็นปัญหาเมื่อพิจารณาการกระจายรายได้ระหว่างกลุ่มประชากร โดยกลุ่มที่รวยสุทธ้อยละ 10 มีสัดส่วนรายได้ร้อยละ 35.0 ของรายได้รวมปี 2558 ขณะที่กลุ่มประชากรร้อยละ 40 ที่มีรายได้ต่ำสุดมีสัดส่วนรายได้เพียงร้อยละ 14.3 ของรายได้รวมเท่านั้นซึ่งยิ่งแตกต่างมากเมื่อเทียบกับสัดส่วนรายได้ร้อยละ 1.58 ของประชากรร้อยละ 10 ที่จนสุด และยังมี ความเหลื่อมล้ำทางด้านสินทรัพย์และการถือครองที่ดินโดยกลุ่มผู้ถือครองที่ดินร้อยละ 10 ที่ถือครองที่ดินมากที่สุดมีส่วนแบ่งการถือครองที่ดินมากกว่าร้อยละ 60 ของพื้นที่ทั้งหมด ส่วนผู้ถือครองที่ดินร้อยละ 40 ที่ถือครองที่ดินน้อยที่สุด มีส่วนแบ่งการถือครองที่ดินเพียงร้อยละ 1.2 ของที่ดินทั้งหมดเท่านั้น โดยความเหลื่อมล้ำดังกล่าวมีสาเหตุสำคัญจากโครงสร้างเศรษฐกิจที่ไม่สมดุลมีการพึ่งพาการส่งออก มาก มุ่งเน้นเป้าหมายการขยายตัวทางเศรษฐกิจมากกว่าการกระจายผลประโยชน์การพัฒนาอย่างเป็น ธรรม การบริหารราชการแผ่นดินที่ขาดประสิทธิภาพ ขาดความโปร่งใส มีการเอื้อประโยชน์ต่อบาง กลุ่มผลประโยชน์ในสังคม ทำให้ชุมชนและผู้มีรายได้น้อยไม่ได้รับประโยชน์จากการจัดสรรทรัพยากร อย่างเต็มที่ และการขาดโอกาสในการเข้าถึงบริการสาธารณะที่มีคุณภาพ ทรัพยากรที่ดิน น้ำ แหล่งเงินทุน และอื่น ๆ ทำให้ขาดโอกาสในการพัฒนาศักยภาพการมีอาชีพและมีรายได้

จากบริบทในยุทธศาสตร์ชาติหรือแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับปัจจุบัน จะเห็นได้ว่ารัฐบาลมองปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำเป็นปัญหาระดับชาติซึ่งต้องได้รับการแก้ไข โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงกับด้านอื่น ๆ ค่อนข้างมาก ปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำ ด้านเศรษฐกิจนี้เป็นปัญหาที่อยู่คู่กับสังคมไทยมานานไม่ต่างจากประเทศอื่น ๆ และเกิดขึ้นกับ ประชาชนในสังคม เป็นช่องว่างระหว่างคนจนและคนรวยที่อาจสร้างให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมา และมีใช้ว่ารัฐในยุคก่อน ๆ ไม่ให้ความสำคัญแต่รัฐทุกยุคทุกสมัยต่างก็พยายามควบคุมไม่ให้ช่องว่าง ที่เกิดขึ้นจากความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจนี้ห่างออกไปมาก แต่กระนั้นก็มีแนวโน้มที่จะห่างออกไปเรื่อย ๆ ตามระบบเศรษฐกิจในระบบทุนนิยมที่พัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ดังนั้นรัฐในยุคปัจจุบันจึงพยายามจะ ลดช่องว่างดังกล่าวด้วยการกำหนดประเด็นในการแก้ไขปัญหาในการลดความเหลื่อมล้ำไว้ในยุทธศาสตร์ชาติ

2. แนวทางการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ

เพื่อลดช่องว่างทางสังคมในด้านเศรษฐกิจตามแนวคิดในการลดความเหลื่อมล้ำ ที่กล่าวข้างต้น ในเอกสารทางวิชาการหรือนโยบายระดับประเทศ และงานวิจัยต่าง ๆ ได้มีการกล่าวถึง แนวทางการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจไว้หลากหลาย โดยขอยกตัวอย่างที่สำคัญ ๆ ดังนี้

ในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี มีบริบทที่กล่าวถึงในประเด็นข้อหนึ่งที่กำหนดเป็นแนวทาง ในการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ โดยเสนอให้มีการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจฐานราก พัฒนาการ เกษตรให้เหมาะสมกับศักยภาพของเกษตรกร ฐานทรัพยากรและบริบทของพื้นที่และชุมชนท้องถิ่น โดยเน้นระบบการจัดการตนเองของเกษตรกร และการมีกลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก เพื่อให้ เกษตรกรเข้าถึงฐานทรัพยากร การวิจัยความรู้ ทั้งทางด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อพัฒนาการ ผลิตและยกระดับเป็นผู้ประกอบการตลอดห่วงโซ่คุณค่า และเพิ่มช่องทางการตลาดและเชื่อมโยง การค้าด้วยเครือข่ายพันธมิตรและวิสาหกิจเพื่อสังคม กำหนดนโยบายและกติกาเพื่อเพิ่มโอกาสของ เกษตรกร พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงส่งเสริมการผลิตแปรรูปสินค้าให้มีเอกลักษณ์และการจัดการในภาคบริการที่เชื่อมโยงกับ

ฐานทรัพยากรของชุมชน เพื่อยกระดับเกษตรกรสู่การเป็นผู้ประกอบการธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในภาคการเกษตร จากประเด็นดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการสนับสนุนเกษตรกรจากฐานรากให้เป็นผู้ที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ พร้อมยกระดับผลผลิตสู่ผลิตภัณฑ์และการมองในมิติที่เกษตรกรให้เป็นผู้มีความรู้ในการประกอบอาชีพที่ตนทำอยู่ และสามารถนำผลิตภัณฑ์มาต่อยอดสู่การเป็นผู้ประกอบการ

นอกจากนี้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 กล่าวถึงแนวทางการลดปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจโดยมุ่งเน้นในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

1. การเพิ่มทักษะแรงงาน และการใช้นโยบายแรงงานที่สนับสนุนการเพิ่มผลิตภาพแรงงานและเสริมสร้างรายได้สูงขึ้น
2. การสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสนับสนุนในเรื่องการสร้างอาชีพ รายได้ และให้ความช่วยเหลือที่เชื่อมโยงการเพิ่มผลิตภาพสำหรับประชากรกลุ่มร้อยละ 40 รายได้ต่ำสุด ผู้ด้อยโอกาส สตรี และผู้สูงอายุ
3. การสนับสนุนธุรกิจขนาดเล็ก ขนาดกลางและขนาดย่อม วิสาหกิจชุมชนและวิสาหกิจเพื่อสังคม
4. การพัฒนาองค์การการเงินฐานรากและการเข้าถึงเงินทุนเพื่อสร้างอาชีพ และการสนับสนุนการเข้าถึงปัจจัยการผลิตคุณภาพดีที่ราคาเป็นธรรม เป็นต้น และในขณะเดียวกันก็ต้องเพิ่มประสิทธิภาพการใช้งบประมาณเชิงพื้นที่และบูรณาการเพื่อการลดความเหลื่อมล้ำ

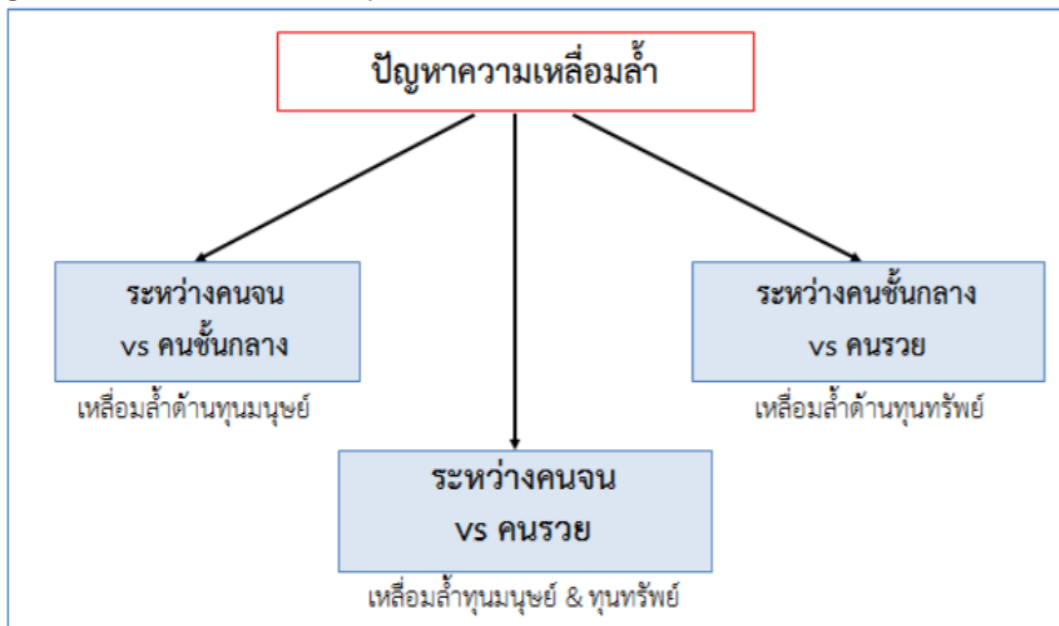
ในการศึกษาของ TDRI หัวข้อ ความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย: แนวโน้ม นโยบาย และแนวทางขับเคลื่อนนโยบาย²¹ ซึ่งในประเด็นเรื่องการลดความเหลื่อมล้ำทางด้านเศรษฐกิจในเชิงกรอบแนวคิด พบประเด็นที่สำคัญ ๆ ที่กล่าวไว้คือ การลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจและสังคมทำได้เป็นรูปธรรมและมีความหลากหลาย โดยสามารถเริ่มจากกรอบแนวคิดกว้าง ๆ 3 ด้าน คือ

1. ช่องว่างระหว่างคนชั้นกลางกับคนจน
2. ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนชั้นกลาง และ
3. ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน

ดังแสดงไว้ในแผนภาพที่ 2 – 1

²¹ สมชัย จิตสุชน. “ความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย: แนวโน้ม นโยบาย และแนวทางขับเคลื่อนนโยบาย”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://tdri.or.th/wp-content/uploads/2017/06/Synthesis-Report-Year-2-Inclusive-Growth.pdf>, 2562.

แผนภาพที่ 2 - 1 ความเหลื่อมล้ำและสมุทัยของปัญหา

ที่มา : สมชัย จิตสุชน, ออนไลน์, 2562

โดยผู้วิจัยได้แบ่งแนวนโยบายย่อย ๆ ในการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจและสังคมโดยสรุปใจความที่น่าสนใจคือ

นโยบายว่าด้วยคน มีเป้าหมายในการลดความเหลื่อมล้ำของทุนมนุษย์ โดยมองว่าการศึกษาคือเป็นนโยบายที่มีศักยภาพในการลดความเหลื่อมล้ำมากที่สุด โดยเฉพาะระหว่างคนจนและคนชั้นกลาง การสร้างความเจริญด้วยการเพิ่มคุณค่าของทรัพยากรมนุษย์และให้เป็นอย่างทั่วถึงเพื่อเป็นรากฐานของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การพัฒนาทักษะให้กับกำลังแรงงานและการพัฒนาฝีมือแรงงาน เป็นต้น

ในส่วนอีกสองนโยบายที่ผู้วิจัยกล่าวถึงคือ นโยบายว่าด้วยทุนที่ว่าการลดอัตราผลตอบแทนของทุนหรือเพิ่มอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจจากการเก็บภาษีจากทุน และนโยบายว่าด้วยคลังที่กล่าวถึงเก็บภาษีจากผู้มีฐานะสูงกว่าจากผู้มีฐานะด้อยกว่า และทำการใช้จ่ายรายได้ที่จัดเก็บได้โดยให้ประโยชน์ตกกับผู้มีฐานะด้อยอย่างทั่วถึงและถ้าเป็นไปได้ก็ควรให้รับอัตราผลประโยชน์สูงกว่าคนรวย เป็นต้น ซึ่งทั้งสองนโยบายก็มีส่วนสำคัญในการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจได้เช่นกัน แต่ทั้งสองนโยบายนั้นถือว่าเป็นบทบาทของระดับผู้บริหารประเทศที่จะผลักดันและนำนโยบายทั้งสองส่วนมาแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจและสังคมให้ได้ผลเป็นรูปธรรมได้มากน้อยเพียงใด

อีกหนึ่งงานศึกษาที่น่าสนใจของศูนย์วิจัยกสิกรไทย เรื่องความเหลื่อมล้ำ ของรายได้ ...อุปสรรคต่อความยั่งยืนของการพัฒนาประเทศ²² กล่าวถึงแนวทางการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำของ รายได้เพื่อให้เกิดความยั่งยืนไว้ดังนี้

การให้ความสำคัญกับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ขยายโอกาสทางการศึกษาให้ทั่วถึง และ เร่งปรับปรุงคุณภาพของการศึกษาให้มีมาตรฐานที่ใกล้เคียงกันมากขึ้น เนื่องจากศูนย์วิจัยกสิกรไทย มองว่าคุณภาพของการศึกษามีความสัมพันธ์โดยตรงต่อรายได้และการศึกษายังเป็นเครื่องมือที่สำคัญ ประการหนึ่งในการพัฒนาคุณภาพของทรัพยากรมนุษย์อันเป็นการช่วยลดความเหลื่อมล้ำของการ กระจายรายได้ อีกทางหนึ่ง

การอัดฉีดเงินสู่รากหญ้าผ่านโครงการต่าง ๆ ควรมีการอบรมให้ความรู้และ ใ้คำปรึกษาแนะนำด้านการบริหารจัดการ เพื่อให้สามารถนำเงินทุนที่ได้รับไปใช้ให้เกิดประโยชน์ แม้ภาครัฐจะมีการดำเนินการอยู่ในระดับหนึ่งแล้ว อาทิการให้ธนาคารออมสิน ธนาคารกรุงไทย และ ธกส. เป็นพี่เลี้ยง สำหรับโครงการเอสเอ็มแอล แต่อาจจะพิจารณาขยายโครงการอบรมให้ความรู้เพื่อ ช่วยเหลือการดำเนินการของชุมชนต่าง ๆ ให้มากขึ้น โดยอาจจะต้องทำการสำรวจความต้องการของ ชุมชนว่าต้องการความช่วยเหลือทางวิชาการในด้านใดบ้าง เป็นต้น

การใช้นโยบายการคลังเพื่อทำให้ฐานะโดยเปรียบเทียบของครัวเรือนลดลงและเพิ่ม ฐานะโดยเปรียบเทียบของกลุ่มคนจนให้เพิ่มขึ้นผ่านมาตรการด้านภาษีซึ่งเป็นเครื่องมือในการ ช่วยลดความแตกต่างของรายได้ที่ชัดเจน เช่น ภาษีทรัพย์สิน และภาษีมรดก เป็นต้น เนื่องจากมีผล การศึกษายืนยันได้ว่าการจัดเก็บภาษีมรดกมีผลทำให้ช่องว่างการกระจายความมั่งคั่งในสังคมลดลง เมื่อเทียบกับการไม่จัดเก็บภาษีดังกล่าว

การรักษาการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่มีเสถียรภาพ และมีอัตราการขยายตัว ระหว่างภาคการผลิตต่าง ๆ ที่ใกล้เคียงกัน ซึ่งนอกจากจะช่วยลดภาวะความยากจนได้แล้ว ยังมีสวน ช่วยลดปัญหาความเหลื่อมล้ำของรายได้ระหว่างคนในเขตเมืองกับเขตชนบทได้ด้วย

นอกจากนี้ มีผลการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจด้วย แนวทางการเพิ่มรายได้ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวของชาวบ้านในจังหวัดเชียงราย²³ พบว่าแนวทางการ เพิ่มรายได้ เกษตรกรต้องการที่จะสร้างอาชีพเสริมให้กับตัวเอง โดยมีความต้องการในด้านเงินทุน และ การจัดหาแหล่งตลาด แสดงให้เห็นว่า อาชีพทำนาเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพออีกต่อไป จึงทำให้ เกษตรกรต้องหาอาชีพเสริมที่สามารถสร้างรายได้ให้กับตัวเอง แต่เกษตรกรยังไม่ขอจำกัดในด้านของ

²² ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. “ความเหลื่อมล้ำ ของรายได้...อุปสรรคต่อความยั่งยืนของการ พัฒนาประเทศ”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://kasikornresearch.com/Pages/ftp-handler.aspx?token=209f2389-f5f7-44e9-a29e-d7b899204eaf>, 2562.

²³ ขวัญพร สุทะและปิยธิดา เพียรรุประสิทธิ์. “แนวทางการเพิ่มรายได้ของเกษตรกรผู้ ปลูกข้าวบ้านสันหนองควาย ตำบลดอยงาม อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : http://jes.rtu.ac.th/rtunc2018/pdf/Oral%20Presentation//Oral%20กลุ่ม%201%20บริหารธุรกิจและ เศรษฐศาสตร์/3BU_O09.pdf, 2562.

เงินทุนและแหล่งตลาดที่ไม่สามารถทำได้ หากเกษตรกรมีอาชีพเสริมรองรับแต่ไม่มีแหล่งตลาดให้ รายได้ก็ไม่สามารถเพิ่มขึ้นได้เช่นกัน เนื่องจากปัจจัยต่าง ๆ มีความเกี่ยวข้องกันการจัดการพื้นที่ของเกษตรกรส่วนใหญ่ยังเป็นพื้นที่ทำนาเพียงอย่างเดียว แสดงให้เห็นว่า เกษตรกรยังไม่มีการใช้พื้นที่ของตนที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เนื่องจากมีข้อจำกัดในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเงินทุน ความรู้การบริหารพื้นที่ เป็นต้น จากงานวิจัยจะเห็นว่า หากเกษตรกรประกอบอาชีพแบบเดิมอย่างเดียวเป็นการอาจไม่เพียงพออีกต่อไป ซึ่งแนวทางการเพิ่มรายได้คือ การให้ความรู้ในการประกอบอาชีพ การสนับสนุนการสร้างอาชีพเสริมให้เกษตรกร การให้ความรู้ในการบริหารพื้นที่และการประกอบอาชีพ

จะเห็นได้ว่าแนวทางในการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับปัจจุบันเองก็ได้กำหนดแนวทางการแก้ปัญหาและกำหนดตัวชี้วัดเรื่องการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจไว้ โดยประเด็นสำคัญในการแก้ปัญหาคือความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจคือเรื่อง การเสริมสร้างรายได้ เพราะรายได้นั้นเป็นสิ่งที่ให้ได้ในสิ่งอื่น ๆ ตามมา การพัฒนาทักษะแรงงาน การสร้างอาชีพ รายได้ และให้ความช่วยเหลือประชากรผู้มีรายได้น้อย ผู้ด้อยโอกาส สตรี และผู้สูงอายุ นอกจากนี้ยังสนับสนุนธุรกิจขนาดเล็ก ขนาดกลางและขนาดย่อม วิสาหกิจชุมชนและวิสาหกิจเพื่อสังคมและบูรณาการเพื่อการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม นอกจากนี้ในงานวิจัยยังชี้ให้เห็นว่าในปัจจุบันการเสริมสร้างรายได้เพิ่มเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับกลุ่มคนที่มีรายได้น้อยเพราะมีการใช้จ่ายเพิ่มขึ้นตามระบบเศรษฐกิจในปัจจุบัน ซึ่งทำให้ช่องว่างความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจในสังคมก็ยิ่งห่างอยู่เช่นเดิมดังนั้นแนวทางที่จะช่วยลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจที่สำคัญคือ การเพิ่มรายได้ให้ประชาชนด้วยการพัฒนาศักยภาพและทักษะของพวกเขาเหล่านั้นเอง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เผ่าไทย วงศ์เหลา (2554) ได้ศึกษาถึงปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ของครัวเรือนจังหวัดอุบลราชธานี²⁴ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับความเหลื่อมล้ำเรื่องการกระจายรายได้ในระดับการปกครองและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้ในระดับครัวเรือน โดยประชากรที่ใช้ศึกษาคือประชาชนชาวจังหวัดอุบลราชธานี ในปี 2552 ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ หรือมีความสัมพันธ์กับความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้มากที่สุด คืออาชีพของหัวหน้าครัวเรือนโดยอาชีพที่มีความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้มากที่สุดคือ อาชีพเกษตรกร รองลงมาคืออาชีพค้าขาย และรับราชการ ปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลกระทบรองลงมาคือ การศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน ซึ่งพบว่า ระดับการศึกษาที่มีความเหลื่อมล้ำมากที่สุดคือ ระดับประถมศึกษา รองลงมาคือ ระดับอนุปริญญา และระดับมัธยมศึกษาตอนต้น อีกประเด็นหนึ่งในด้านของปัจจัยภูมิภาคที่มีผลกระทบต่อความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ หรือมีความสัมพันธ์กับความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้

²⁴ เผ่าไทย วงศ์เหลา. “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ของครัวเรือน จังหวัดอุบลราชธานี พ.ศ. 2554”. (ออนไลน์). เข้าถึงจาก : www.thai-inequality.org, 2563.

มากที่สุดคือ ขนาดขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดกลาง มีความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้มากที่สุด รองลงมาคือเขตการปกครองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดใหญ่และขนาดเล็กตามลำดับ ปัจจัยภูมิภาคที่มีผลกระทบรองลงมาคือสัดส่วนของรายจ่ายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อจำนวนประชากรทั้งหมด โดยครัวเรือนที่อยู่ในภูมิภาคซึ่งเป็นเขตการปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีสัดส่วนของรายจ่ายต่อจำนวนประชากรน้อย จะมีความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้มากกว่าครัวเรือนที่อยู่ในภูมิภาคซึ่งเป็นเขตการปกครองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีสัดส่วนค่าใช้จ่ายต่อจำนวนประชากรมาก

จากงานวิจัยจะเห็นว่าเมื่อมองเรื่องของความเหลื่อมล้ำด้านการกระจายรายได้ในระดับภูมิภาค ด้านอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพที่มีความเหลื่อมล้ำด้านนี้มากที่สุดทั้ง ๆ ที่พื้นฐานอาชีพเกษตรกรรมนี้เป็นอาชีพพื้นฐานของสังคมไทย อีกทั้งความเหลื่อมล้ำในด้านการกระจายรายได้ระดับการปกครองส่วนภูมิภาคก็เป็นความเหลื่อมล้ำที่มีอยู่อย่างมีนัยสำคัญ

พระเชมทัต สีลสารโ (รินสำราญ) (2562) ในการศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์นโยบายและยุทธศาสตร์เพื่อลดปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยอย่างยั่งยืน²⁵ ซึ่งได้แบ่งประเด็นการศึกษาออกเป็นการศึกษาสภาพปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย นโยบายและยุทธศาสตร์ในการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่ปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ผลการวิเคราะห์นโยบายและยุทธศาสตร์ในการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมของรัฐบาลที่ปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน และแนวทางการลดปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยอย่างยั่งยืน ซึ่งผลการวิจัยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ(รายได้) พบว่า สาเหตุความเหลื่อมล้ำด้านรายได้เกิดจาก การเข้าถึงโอกาสในการประกอบอาชีพต่าง ๆ ทั้งในเมืองและชนบท ความแตกต่างทางภูมิประเทศทำให้อาชีพแตกต่างกันก็เป็นสาเหตุให้เกิดความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ได้เช่นกัน เช่น คนจนบางกลุ่มต้องประกอบอาชีพอิสระ เนื่องจากไม่มีพื้นที่ในการทำมาหากินเป็นของตนเองหรือรายได้ที่ทำมาหากินไม่เพียงพอก็ต้องไปเป็นลูกจ้าง เป็นต้น ในทางอ้อมเรื่องของความรู้ที่ใช้ในการประกอบอาชีพซึ่งเป็นพื้นฐานของโอกาสที่จะได้เข้าทำงานหรือการประกอบอาชีพที่ดี ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้เช่นเดียวกัน ในส่วนของแนวทางการพัฒนาโดยการวิเคราะห์จากนโยบายภาครัฐในการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้โดยการกำหนดนโยบายการคลังเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในสังคมเพื่อให้เอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มคนที่มีรายได้น้อยให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น โดยเพิ่มการจัดเก็บภาษีจากฐานทรัพย์สิน และปรับปรุงระบบการจัดเก็บภาษีที่มีประสิทธิภาพเพื่อให้สามารถจัดเก็บภาษีได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรมตลอดจนปรับ โครงสร้างการจัดสรรงบประมาณรายจ่ายภาครัฐ โดยให้ความสำคัญกับการจัดสรรงบประมาณเชิงบูรณาการ และเชิงพื้นที่ที่มีการกำหนดเป้าหมายเพื่อลดความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำในสังคมควบคู่ไปกับเป้าหมายทางเศรษฐกิจ สำหรับผลการวิเคราะห์จากนโยบาย

²⁵ พระเชมทัต สีลสารโ (รินสำราญ). “การวิเคราะห์นโยบายและยุทธศาสตร์เพื่อลดปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยอย่างยั่งยืน”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://oldweb.mcu.ac.th/userfiles/file/วิทยานิพนธ์/ปริญญาโท/การพัฒนาสังคม/2562/62MCU62020101.pdf> , 2562.

ภาครัฐในการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้กล่าวถึงโครงการต่าง ๆ ของรัฐที่ต้องมีการควบคุมอย่างรัดกุมเพื่อให้ประชาชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายได้รับผลประโยชน์ที่แท้จริง เพื่อไม่ให้เกิดเป็นช่องโหว่ที่ทำให้โครงการเสียผลสำเร็จที่ควรเกิดขึ้นจริงตามวัตถุประสงค์ ยกตัวอย่างเช่น การสวมสิทธิ์เพื่อรับประโยชน์จากโครงการสวัสดิการแห่งรัฐ เป็นต้น ในส่วนของแนวทางในการลดความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยด้านรายได้นั้นกล่าวถึงสถานประกอบการควรให้โอกาสในการรับคนเข้ามาทำงานแก่ผู้ที่มีความรู้ ความชำนาญในวิชาชีพ มากกว่าการยึดติดกับค่านิยมที่จะเลือกรับเฉพาะผู้ที่มีคุณวุฒิเพียงอย่างเดียว จะทำให้ได้คนที่มีคุณภาพเข้ามาทำงาน เพราะการที่รับเอาบุคลากรที่มีคุณวุฒิเพียงอย่างเดียวไม่ได้เป็นเครื่องบ่งบอกถึงคุณภาพของผู้ปฏิบัติงานเสมอไป ตรงกันข้ามหากรับเอาผู้ไม่มีคุณวุฒิเข้ามาทำงานอาจจะได้พนักงานที่มีประสิทธิภาพ มีคุณภาพมีความตั้งใจทำงานมากกว่าผู้ที่จบการศึกษาสูง ในส่วนของภาคการเกษตรรัฐบาลเองก็ควรเข้ามาดูแลเรื่องราคาผลผลิตของเกษตรกรไม่ให้ราคาตกต่ำจนเกษตรกรไม่สามารถประกอบอาชีพอยู่ได้ ไม่ควรให้มีการผูกขาดตลาดผลผลิตทางการเกษตร ควรดูแลควบคุมปุ๋ย สารเคมี ไม่ให้มีการนำเข้ามามากเกินไปจนเกินความจำเป็น และเงินช่วยเหลือของรัฐบาล สวัสดิการบางอย่างก็ยังไม่ถึงผู้ที่เดือดร้อน เช่น งบอุดหนุนผู้มีรายได้น้อย ไม่มีการคัดกรองข้อมูลผู้มีรายได้น้อยทำให้คนที่รู้ช่องทางอาศัยช่องโหว่เข้ามาสวมสิทธิ์ใช้บัตรสวัสดิการแห่งรัฐ ในขณะที่ผู้มีรายได้น้อยที่เป็นผู้ยากไร้ที่แท้จริงกลับไม่ได้รับข้อมูลการขึ้นทะเบียนและไม่ได้รับการช่วยเหลือตามวัตถุประสงค์แท้ของโครงการ และเงินผู้สูงอายุ มีผู้สูงอายุบางท่านที่มีฐานะดีและบางส่วนมีเงินเกษียณอายุไม่มีความเดือดร้อนอะไร จึงน่าจะมีการนำเงินส่วนนี้ ไปเพิ่มให้กับครอบครัวที่ยากจนมากกว่า

จากงานวิจัยฉบับนี้จะเห็นว่าปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจผูกโยงกับความเหลื่อมล้ำในด้านอื่น ๆ เช่น ด้านการศึกษาที่จะเป็นเครื่องกำหนดภาวะทางเศรษฐกิจในอนาคตของบุคคล โดยนโยบายหรือแนวทางต่าง ๆ รัฐมีการกำหนดและกล่าวถึงในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติหรือแม้แต่นโยบายฉบับอื่น ๆ ก็มีให้เห็น ดังนั้นการที่รัฐจะดำเนินงานตามแผนงานหรือตามนโยบายด้วยการเข้าไปช่วยเหลือผู้ยากไร้ในแต่ละโครงการที่จัดทำขึ้น รัฐควรกำกับดูแลเพื่อให้การดำเนินงานของโครงการเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด เพื่อจะได้ไม่เป็นการเสียทั้งเวลา และทรัพยากรที่ลงทุนไป

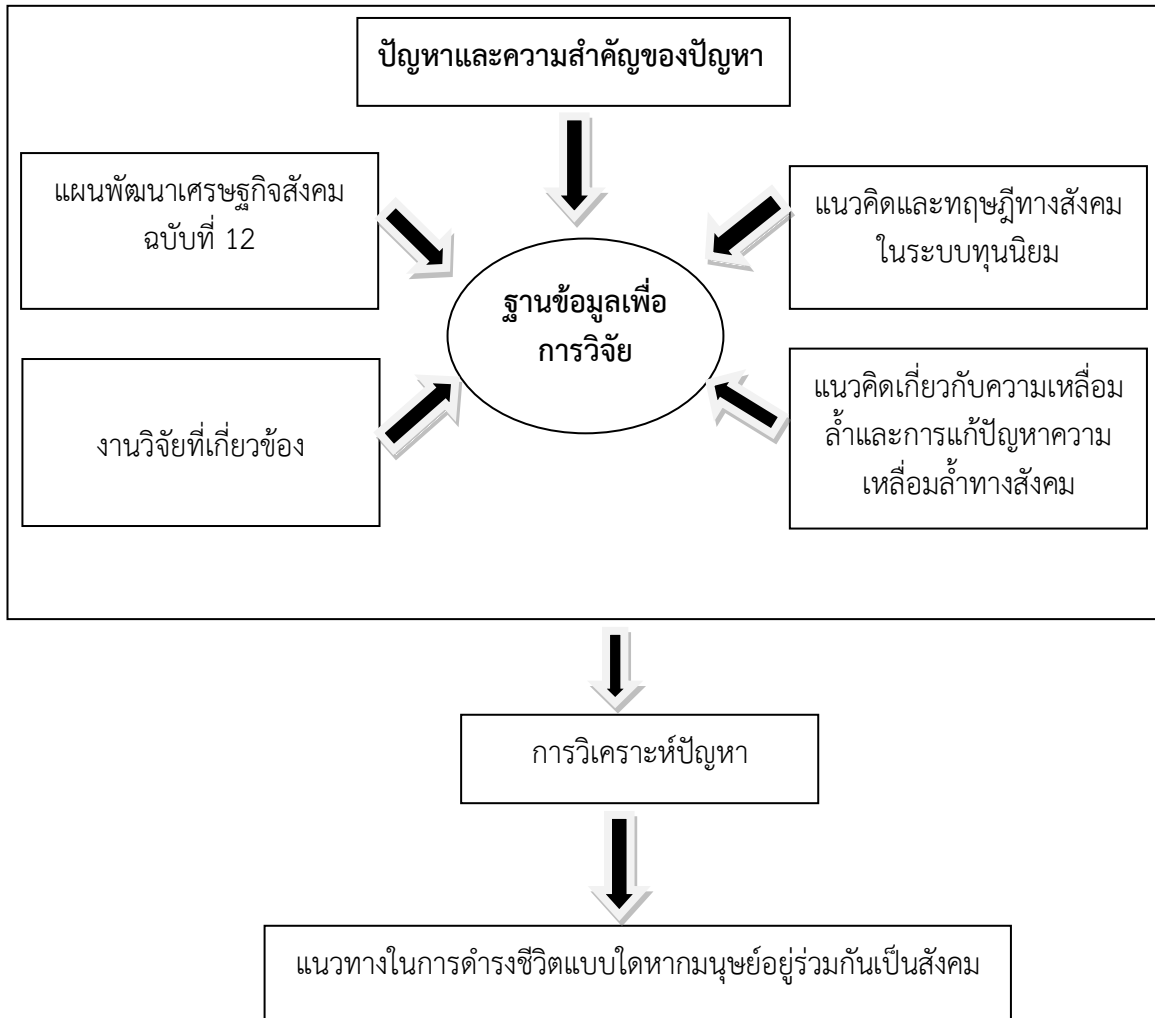
ศิริมา ทองสว่าง ในงานวิจัยเรื่องความเหลื่อมล้ำข้ามชาติ: กรณีศึกษาแรงงานเมียนมาร์ในสมุทรสาคร²⁶ เป็นอีกงานวิจัยหนึ่งที่น่าสนใจที่สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมของต่างประเทศที่มีการอพยพย้ายถิ่นไปทำมาหากินยังต่างประเทศ รวมถึงประเทศไทยซึ่งแม้แต่เมื่อมาถึงประเทศปลายทางแล้วแรงงานเหล่านั้นก็พบปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมด้วยเช่นกัน ในงานวิจัยได้พบความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นกับแรงงานเมียนมาร์ใน 4 ระดับคือ ระดับที่ 1 ความเหลื่อมล้ำที่เกิดจากปัจจัยนานาชาติ การย้ายถิ่นสู่ต่างประเทศในยุคโลกาภิวัตน์ของแรงงานโดยมากเป็นการ

²⁶ศิริมา ทองสว่าง. “ความเหลื่อมล้ำข้ามชาติ: กรณีศึกษาแรงงานเมียนมาร์ในสมุทรสาคร”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://www.cusri.chula.ac.th/wp-content/uploads/2017/07/journal-60-01-04.pdf>, 2562.

ย้ายถิ่นเชิงเศรษฐกิจที่เกิดจากความไม่เท่าเทียม ระดับที่ 2 ปัจจัยระดับประเทศที่ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำ ซึ่งจากงานวิจัยพบว่านโยบายของภาครัฐมีทั้งส่วนที่ช่วยลดความเหลื่อมล้ำและเพิ่มความเหลื่อมล้ำให้แก่แรงงานต่างชาติเหล่านี้ เช่นนโยบายที่ช่วยลดความเหลื่อมล้ำอันได้แก่การสนับสนุนความเท่าเทียมให้แก่แรงงานข้ามชาติผ่านด้านข้อตกลงและกฎหมายขององค์กรภาครัฐต่าง ๆ แต่อีกด้านหนึ่งก็มีนโยบายอนุรักษ์นิยมที่ปิดโอกาสการหางานอย่างเสมอภาคแก่แรงงานข้ามชาติและประชาชนของตน ซึ่งหลาย ๆ ประเทศต่างก็มีนโยบายในลักษณะเดียวกันเพื่อรักษาประโยชน์ของชาติให้แก่สมาชิกของตนก่อน เป็นต้น ระดับที่ 3 ปัจจัยระดับท้องถิ่นที่ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำ งานวิจัยพบว่าปัญหาความเหลื่อมล้ำระดับท้องถิ่นนี้เกิดจากการแบ่งกลุ่มชนชาติพันธุ์ขึ้นมาระหว่างประชาชนในท้องถิ่นเองทำให้เกิดการกีดกันขึ้นระหว่างกลุ่มชนแต่ละกลุ่มเช่น กลุ่มแรงงานข้ามชาติมอญ กลุ่มแรงงานข้ามชาติเมียนมาร์ เป็นต้น ระดับที่ 4 ปัจจัยระดับปัจเจกบุคคลที่ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำเกิดจากปัจจัยทางชีววิทยา การกระจายทรัพยากรอย่างไม่เป็นธรรมสามารถเกิดจาก เพศ เชื้อชาติ และสัญชาติ เช่น นายจ้างในสมุทรสาครมักจ้างแรงงานที่ต้องอาศัยกำลังกายเป็นหลัก เป็นต้น

จากงานวิจัยนี้ จะเห็นได้ว่าเมื่อมีปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจขึ้นในสังคมที่มีรายได้น้อย มักตามมาด้วยการอพยพย้ายถิ่นไปสู่ที่สังคมที่ประชาชนจะสามารถประกอบอาชีพที่ได้รายได้มากกว่า ทำให้มีผลตามมามากมายเช่น การกระจุกตัวของคนในสังคมเมือง เกิดปัญหาสังคมด้านต่าง ๆ ตามมา ท้องถิ่นห่างไกลมีผู้อยู่อาศัยน้อยลง เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าปัญหาความเหลื่อมล้ำโดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจอาจก่อให้เกิดปัญหาด้านต่าง ๆ ในสังคมตามมาได้อีกมาก

กรอบแนวคิดของการวิจัย

สรุป

ตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบันไม่ว่ามนุษย์จะมีวิธีหรือแนวทางในการดำรงชีวิตแบบใดหากมนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นสังคมแล้วปัญหาความเหลื่อมล้ำก็ยังอยู่คู่กับสังคมมนุษย์เสมอมาดังจะเห็นได้จากเกิดแนวคิดและทฤษฎีที่พยายามนำมาใช้เพื่อแก้ไขปัญหามาจากสำนักหรือนักวิชาการต่าง ๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดเสรีนิยม แนวคิดการดำเนินกิจกรรมเพื่อสังคมตามแนวคิดความยุติธรรมทางสังคม หรือแนวคิดการให้โอกาสและอิสรภาพทางสังคมตามแนวคิดสมรรถภาพของมนุษย์ที่ได้ศึกษา มาข้างต้น แต่ล้วนยังคงพบปัญหาความเหลื่อมล้ำซ่อนอยู่ในสังคมทั้งสิ้น จากปัญหาความเหลื่อมล้ำมากมายในสังคมซึ่งผู้วิจัยมองว่าปัญหาด้านความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจเป็นความเหลื่อมล้ำที่ชัดเจนที่สุดในบรรดาความเหลื่อมล้ำทั้งหมดเพราะเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยพื้นฐานต่าง ๆ ของประชาชน โดยความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจที่สำคัญ ๆ ได้แก่ ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้และความไม่เท่าเทียมในการแข่งขัน เป็นต้น

สำหรับแนวทางในการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ ที่ถูกกำหนดไว้ในนโยบายระดับประเทศไม่ว่าจะเป็นยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี หรือแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 หรือที่ศึกษาวิจัยโดยสำนักต่าง ๆ เช่น TDRI ศูนย์วิจัยกสิกรไทย หรืองานวิจัยส่วนบุคคลเองก็ได้กล่าวถึงประเด็นสำคัญ ๆ ไว้ ได้แก่

1. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยให้การศึกษา การพัฒนาทักษะอาชีพ เพราะเป็นส่วนสำคัญนอกจากจะเป็นพื้นฐานของประชากรในประเทศสู่การพัฒนาประเทศแล้ว ยังเป็นพื้นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศและช่วยลดความเหลื่อมล้ำในหลาย ๆ ด้านอีกด้วย นอกจากนี้ภาครัฐยังสามารถให้ความช่วยเหลือด้านองค์ความรู้แก่องค์กรขนาดเล็กต่าง ๆ ด้วยการให้หน่วยงานของรัฐเป็นพี่เลี้ยง ในโครงการขนาดเล็กต่าง ๆ

2. การสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคม โดยการสนับสนุนการสร้างธุรกิจทั้งขนาดเล็ก ขนาดกลาง วิสาหกิจชุมชน และวิสาหกิจเพื่อสังคม เพื่อเป็นช่องทางด้านการจ้างงานแก่คนในสังคม และผู้ด้อยโอกาส การเป็นสื่อกลางทางด้านการตลาด รวมถึงเพื่อเป็นการกระจายรายได้ให้ทั่วถึงประชาชนทุกภาคส่วนในสังคม

3. การพัฒนาองค์การการเงินฐานรากและการเข้าถึงเงินทุนเพื่อสร้างอาชีพให้แก่องค์กรขนาดเล็ก เช่น วิสาหกิจขนาดเล็ก ขนาดกลาง วิสาหกิจชุมชน วิสาหกิจเพื่อสังคม เป็นต้น และการสนับสนุนการเข้าถึงปัจจัยการผลิตคุณภาพดีที่ราคาเป็นธรรม ให้แก่องค์กรขนาดเล็กที่กล่าวถึงข้างต้น เพื่อให้องค์กรสามารถดำเนินงานอยู่ได้ยาวนานขึ้น ไม่เกิดภาวะทางการเงิน เป็นต้น

4. ด้านนโยบายทางการเงินและการคลัง เช่นการเก็บภาษีที่เหมาะสมและเอื้อประโยชน์ต่อคนจนมากกว่าคนรวย เช่น ภาษีเงินได้อัตราก้าวหน้า ภาษีทรัพย์สิน ภาษีมรดก เป็นต้น และนํารายได้ด้านภาษีมาก่อประโยชน์แก่โครงการเพื่อสังคมต่าง ๆ เช่น วิสาหกิจชุมชน วิสาหกิจเพื่อสังคม ที่เป็นองค์กรเพื่อสังคมที่ดูแลตนเองได้ เป็นต้น

บทที่ 3

บทบาทของวิสาหกิจเพื่อสังคมในการลด ความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ

ในบทนี้จะศึกษาทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบทบาทวิสาหกิจเพื่อสังคมในการเป็นเครื่องมือเพื่อลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจโดยมีแนวทางศึกษาดังนี้

ส่วนที่ 1 ศึกษาเกี่ยวกับการนำวิสาหกิจเพื่อสังคมเป็นเครื่องมือในการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ โดยในส่วนนี้จะศึกษาใน 3 ประเด็นคือ ประเด็นที่ 1 เรื่องนิยาม ความเป็นมา และวิธีดำเนินธุรกิจแบบวิสาหกิจเพื่อสังคม ประเด็นที่ 2 เรื่องบทบาทที่วิสาหกิจเพื่อสังคมดำเนินงานเพื่อลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ และประเด็นที่ 3 ศึกษาว่ามีด้านใดบ้าง ที่วิสาหกิจเพื่อสังคมสามารถดำเนินการช่วยเหลือสังคมได้เพิ่มมากขึ้นนอกจากบทบาททั่วไป เพื่อใช้ในการวิเคราะห์หาแนวทางในการยกระดับบทบาทวิสาหกิจเพื่อสังคมที่ใช้เป็นกรณีศึกษา และ

ส่วนที่ 2 ศึกษาตัวอย่างวิสาหกิจเพื่อสังคมที่เกิดขึ้นแล้ว เพื่อศึกษาข้อมูลด้านการดำเนินงานและโครงการที่เกิดขึ้นจริงของสถานประกอบการที่จดทะเบียนเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคม

ส่วนที่ 3 ศึกษาเกี่ยวกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีเนื้อหาที่ได้ทำการศึกษาดังต่อไปนี้

วิสาหกิจเพื่อสังคมกับการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ

1. วิสาหกิจเพื่อสังคม

1.1 นิยามวิสาหกิจเพื่อสังคม

วิสาหกิจเพื่อสังคม ตามมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ. 2562 ให้ความหมายของวิสาหกิจเพื่อสังคมไว้ว่า “วิสาหกิจเพื่อสังคม หมายความว่า บริษัท ห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล หรือนิติบุคคลอื่น ที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายไทย ซึ่งดำเนินกิจการเกี่ยวกับการผลิต การจำหน่ายสินค้า หรือการบริการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสังคมเป็นเป้าหมายหลักของกิจการ และได้รับการจดทะเบียนตามพระราชบัญญัตินี้”

1.2 ความเป็นมาของวิสาหกิจเพื่อสังคม

ในความนำบทความวิจัย วิสาหกิจเพื่อสังคมในประเทศไทย: ข้อสังเกตบางประการต่อร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม Social Enterprise in Thailand: Some Observations on the Social Enterprise Promotion Bill¹ ของคุณอาจารย์ คณะนิติศาสตร์ คณะ

¹ ประพิน นุชเปี่ยมและคณะฯ. “วิสาหกิจเพื่อสังคมในประเทศไทย: ข้อสังเกตบางประการต่อร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : https://www.ombudsman.go.th/ombstudies/download/Journals/2561/p109-141_11_1.pdf, 2562.

รัฐประศาสนศาสตร์ และคณะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ได้กล่าวถึงที่มาของวิสาหกิจเพื่อสังคมไว้อย่างน่าสนใจดังนี้ “วิสาหกิจเพื่อสังคม” ขยายตัวอย่างรวดเร็วในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา และได้สร้างคุณประโยชน์อย่างมากให้กับเศรษฐกิจของหลายประเทศ ผลการสำรวจของ SEFORiS ในสหราชอาณาจักร พบว่าวิสาหกิจเพื่อสังคมจำนวนมาก (ร้อยละ 46.5) สามารถสร้างรายได้ในปี ค.ศ. 2014 เพียงปีเดียวได้สูงถึง 1 ล้านปอนด์หรือมากกว่านั้น นอกจากนี้มิติด้านเศรษฐกิจ วิสาหกิจเพื่อสังคมยังมีบทบาทในการช่วยแก้ไขปัญหาสังคมในหลายเรื่องเช่นกัน Grameen Bank ซึ่งเป็นธนาคารของประเทศบังคลาเทศที่ดำเนินกิจการในลักษณะของวิสาหกิจเพื่อสังคม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้โอกาสกับคนจนในการกู้ยืมเงินในอัตราดอกเบี้ยต่ำเพื่อนำเงินไปใช้ดำเนินชีวิตและประกอบกิจการหาเลี้ยงชีพ และทำธุรกิจโทรศัพท์ไร้สายสำหรับแต่ละหมู่บ้าน ๆ ละ 1 เครื่อง มี Mobile lady (The Grameen phone ladies scheme) ให้บริการช่วยทั้งด้านเศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ของสังคมและสุขอนามัย Grameen Bank จึงนับเป็นตัวอย่างที่ดีที่สะท้อนให้เห็นภาพของการช่วยเหลือสังคมของวิสาหกิจเพื่อสังคมทั้งหลาย การดำเนินกิจการในรูปแบบวิสาหกิจเพื่อสังคมนั้น กำลังเป็นที่จับตามองอย่างยิ่งในเวทีระดับโลก เพราะลักษณะของการดำเนินธุรกิจรูปแบบนี้ สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals:SDGs) ของสหประชาชาติซึ่งมีเจตนารมณ์ในการขจัดความยากจนทุกรูปแบบ และครอบคลุมถึงสภาพแวดล้อมด้วย จะเห็นได้ว่าวิธีการดำเนินธุรกิจแบบวิสาหกิจเพื่อสังคมสามารถเชื่อมภาคธุรกิจและภาคสังคมเข้าด้วยกัน และผลักดันให้เป้าหมายสำเร็จได้ในอาเซียนเอง มีการวิเคราะห์กันว่าวิสาหกิจเพื่อสังคมจะกลายเป็นฐานรากสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจในกลุ่มประเทศประชาคมอาเซียนโดยล่าสุดได้มีการจัดประชุม ASEAN Plus Three Cooperation เพื่อพิจารณาเกี่ยวกับการส่งเสริมการดำเนินกิจการในรูปแบบของวิสาหกิจเพื่อสังคมเพื่อจะสร้างความร่วมมือในระดับภูมิภาคให้เป็นไปตามเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนนี้ ในส่วนของประเทศไทยนั้น วิสาหกิจเพื่อสังคมมีพัฒนาการมานาน และมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจฐานราก และการช่วยเหลือสังคมอย่างมาก ตัวอย่างวิสาหกิจเพื่อสังคมที่มีการพัฒนามายาวนาน เช่น สหกรณ์กรีนเนท จำกัด, โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร, บริษัท เขาค้อทะเลภู จำกัด เป็นต้น ซึ่งในส่วน ของ บริษัท เขาค้อทะเลภู จำกัด นั้น พบว่า มีการใช้วัตถุดิบในชุมชนท้องถิ่นเป็นหลักเพื่อสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน โดยในปี พ.ศ.2551 บริษัทมีรายได้มากถึง 19.7 ล้านบาทในปัจจุบันแม้วิสาหกิจเพื่อสังคมหลายแห่งในประเทศไทยจะสามารถดำเนินการไปได้อย่างราบรื่นและแม้บทบาทของวิสาหกิจเพื่อสังคมจะเป็นที่รู้จักมากขึ้น แต่โดยภาพรวมนั้นวิสาหกิจเพื่อสังคมนั้นยังไม่มีการจัดการเป็นระบบระเบียบมากนัก จึงทำให้ผู้คนส่วนหนึ่งในสังคมยังเกิดความสับสนว่าวิสาหกิจเพื่อสังคม มีลักษณะอย่างไร รัฐบาลไทยเริ่มให้ความสนใจกับการกำกับดูแลวิสาหกิจเพื่อสังคมมากขึ้น นับแต่ปี พ.ศ.2552 เป็นต้นมาโดยมีการจัดตั้ง สำนักงานส่งเสริมกิจการเพื่อสังคม (สกส.) ขึ้นเพื่อสนับสนุนการจัดตั้งวิสาหกิจเพื่อสังคมขึ้นในประเทศไทย ในปัจจุบัน ยังได้มีการจัดทำร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคมขึ้น ซึ่งสาระสำคัญของร่าง พ.ร.บ. ฉบับนี้ คือการกำหนดสถานภาพในทางกฎหมายของวิสาหกิจเพื่อสังคมให้ชัดเจน และกำหนดมาตรการส่งเสริมวิสาหกิจประเภทนี้ด้วย ดังนั้นจะเห็นว่าทิศทางการพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมที่กำลังจะถูกกำหนดขึ้นอย่างเป็นทางการในอนาคตอันใกล้ กอปรกับการให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้ประกอบการตามกรอบยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี ของรัฐบาล ทำให้การศึกษาแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมมี

ความสำคัญอย่างยิ่งยวด” จะเห็นได้ว่าวิสาหกิจเพื่อสังคมในประเทศไทยนั้นมีความเป็นมาในช่วง 1 ถึง 2 ทศวรรษ แต่รัฐบาลก็ให้ความสำคัญอย่างมากในการสนับสนุนองค์กรต่าง ๆ ในการจัดตั้งวิสาหกิจเพื่อสังคมอย่างมาก

1.3 ความแตกต่างระหว่างวิสาหกิจ องค์กรสาธารณกุศล และวิสาหกิจเพื่อสังคม

วิสาหกิจ องค์กรสาธารณกุศล และวิสาหกิจเพื่อสังคม ต่างก็เป็นองค์กรที่จัดตั้งตามกฎหมายด้วยกันทั้งสิ้น แต่จะแตกต่างกันตามเป้าหมายของการดำเนินงาน ดังที่ ชฎิลโรจนานนท์² อธิบายไว้ดังแผนภาพที่ 3 - 1

แผนภาพที่ 3 - 1 ความแตกต่างระหว่าง องค์กรการกุศล วิสาหกิจเพื่อสังคม และภาคธุรกิจ

ที่มา : ชฎิล โรจนานนท์

และสามารถอธิบายความแตกต่างของเป้าหมาย ขององค์กรทั้ง 3 แบบได้ดังนี้

1.3.1 วิสาหกิจ ตามความในพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม พ.ศ. 2543³ มาตรา 3 หมายความว่า “กิจการผลิตสินค้า กิจการให้บริการ กิจการค้าส่ง กิจการค้าปลีก หรือกิจการอื่นตามที่รัฐมนตรีประกาศในราชกิจจานุเบกษา” องค์กรเหล่านี้มีทั้งที่ดำเนินงานในภาคของรัฐที่เรียกว่า “รัฐวิสาหกิจ (State enterprise)” และภาคเอกชน ที่เรียกว่า “ธุรกิจเอกชน (Private enterprise)” ซึ่งองค์กรเหล่านี้ล้วนมีเป้าหมายเพื่อการแสวงหาผลกำไรสูงสุดให้กับผู้มีส่วนได้เสียทั้งสิ้น

1.3.2 องค์กรสาธารณกุศล เป็นหน่วยงานที่ดำเนินการโดยมิได้แสวงหากำไร แต่เป็นหน่วยงานที่มุ่งสร้างประโยชน์แก่สังคม เป็นองค์กรที่ไม่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากรัฐบาล จึงต้องอาศัยเงินบริจาคจากประชาชน องค์กรทางธุรกิจ หรือหน่วยงานอื่น ๆ ในสังคม ดังนั้นองค์กรสาธารณกุศลเหล่านี้จึงจำเป็นต้องมีการประชาสัมพันธ์เพื่อดึงดูดให้ประชาชนมีความสนใจและมีส่วน

²ชฎิล โรจนานนท์. “วิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise) คืออะไร”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://www2.fpo.go.th:81/FIDP/Source/Article/Source/data/บทความสาระเดือนพฤศจิกายน2558.pdf>, 2562.

³“พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม พ.ศ. 2543”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://web.krisdika.go.th/data/law/law2/%CA58/%CA58-20-9999-update.pdf>, 2562.

ร่วมสนับสนุนในกิจกรรมขององค์การ โดยองค์การสาธารณสุขจะอยู่ในรูปแบบของ สมาคม มูลนิธิ และองค์การสาธารณสุข หรือสถาบันศาสนาต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น มูลนิธิเด็ก องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก มูลนิธิสายใจไทย เป็นต้น

1.3.3 วิสาหกิจเพื่อสังคม เป็นองค์กรที่มีเป้าหมายเพื่อการนำ ผลกำไรจากการประกอบกิจการไปสร้างประโยชน์แก่สังคมและจัดสวัสดิการให้แก่ผู้ด้อยโอกาส เช่น การสาธารณสุข ที่พักอาศัย บริการทางการเงิน โภชนาการสำหรับเด็กที่ขาดสารอาหาร บริการน้ำดื่ม ไฟฟ้าชุมชน และดูแลปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชน เป็นต้น ดังนั้น วิสาหกิจเพื่อสังคม จึงเป็นกลไกสำคัญในการช่วยแบ่งเบาภาระของรัฐบาลในการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำ ทางเศรษฐกิจและสังคม

1.4 วิธีดำเนินธุรกิจแบบวิสาหกิจเพื่อสังคม

การดำเนินธุรกิจแบบวิสาหกิจเพื่อสังคมไม่มีการกำหนดไว้ว่าต้องทำธุรกิจอะไร และอย่างไร แต่มาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ.2562⁴ ได้กำหนดวัตถุประสงค์เพื่อสังคมเป็นเป้าหมายหลักของกิจการหลัก ๆ ไว้ดังนี้

(1) มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อส่งเสริมการจ้างงานแก่บุคคลผู้สมควรได้รับการส่งเสริมเป็นพิเศษ การแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชุมชน สังคม หรือสิ่งแวดล้อม หรือเพื่อประโยชน์ส่วนรวมอื่นหรือคืนประโยชน์ให้แก่สังคมตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด

(2) มีรายได้ไม่น้อยกว่าร้อยละห้าสิบมาจากการจำหน่ายสินค้าหรือการบริการ เว้นแต่กิจการที่ไม่ประสงค์จะแบ่งปันกำไรให้แก่ผู้เป็นหุ้นส่วนหรือผู้ถือหุ้นอาจมีรายได้ไม่น้อยกว่าร้อยละห้าสิบมาจากการจำหน่ายสินค้าหรือการบริการ ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

(3) นำผลกำไรไม่น้อยกว่าร้อยละเจ็ดสิบไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ตาม (1) และแบ่งปันกำไรให้แก่ผู้เป็นเจ้าของกิจการหรือผู้ถือหุ้นได้ไม่เกินร้อยละสามสิบของผลกำไรทั้งหมด โดยให้ถือว่าการลงทุนในกิจการของตนเองซึ่งมีกระบวนการผลิตหรือการบริการที่มีลักษณะตาม (1) หรือการขยายกิจการเพื่อวัตถุประสงค์ตาม (1) ตามเงื่อนไขที่คณะกรรมการประกาศกำหนดเป็นการนำผลกำไรไปใช้เพื่อสังคม

จากนิยามของวิสาหกิจเพื่อสังคมที่จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อดำเนินงานทางธุรกิจเพื่อสังคมโดยในต่างประเทศนั้นวิสาหกิจเพื่อสังคมเองได้ถูกนำเข้ามาเป็นเครื่องมือในการลดช่องว่างด้านความเหลื่อมล้ำโดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจไม่ต่ำกว่าสองทศวรรษแล้วซึ่งกิจการด้านนี้สามารถสร้างคุณประโยชน์อย่างมากให้กับเศรษฐกิจของหลายประเทศรวมถึงประเทศไทยเอง แม้ว่าวิธีการดำเนินธุรกิจเพื่อสังคมจะไม่ได้ถูกกำหนดไว้เป็นแบบแผนและสามารถดำเนินธุรกิจเพื่อสังคมได้ค่อนข้างอิสระแต่รัฐก็ได้ออกกฎหมายมาเพื่อควบคุมการดำเนินงานของวิสาหกิจเพื่อสังคมเพื่อให้การดำเนินงานเกิดคุณประโยชน์ต่อสังคมอย่างแท้จริง นอกจากนี้รัฐยังได้ให้สิทธิประโยชน์ด้านต่าง ๆ รวมถึงจัดตั้งหน่วยงานสนับสนุนวิสาหกิจเพื่อสังคมเพื่อสนับสนุนกิจการวิสาหกิจเพื่อสังคมซึ่งนั่นก็

⁴“พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ. 2562”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2562/A/067/T_0032.PDF, 2562.

แสดงให้เห็นถึงว่ารัฐให้ความสำคัญต่อการผลักดันให้มี “วิสาหกิจเพื่อสังคม” เพื่อเป็นอีกเครื่องมือหนึ่งที่น่ามาช่วยแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจให้กับประชาชน

2. แนวทางการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางด้านเศรษฐกิจด้วยวิสาหกิจเพื่อสังคม

จากการศึกษาภาคทฤษฎีและงานวิจัย พบว่าการผลักดันให้มี “วิสาหกิจเพื่อสังคม” ขึ้นมาเพื่อเป็นเครื่องมือที่สามารถนำมาช่วยแก้ไขปัญหาสังคมในเรื่องความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจให้กับประชาชนเหล่านั้นได้ อันได้แก่ การช่วยลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจทั้งในส่วนของรายได้และโอกาส การช่วยสร้างความเข้มแข็งและเพิ่มศักยภาพในการแข่งขัน เป็นต้น ซึ่งจุดเด่นของโมเดลวิสาหกิจเพื่อสังคม คือ การใช้กลไกการบริหารจัดการของภาคธุรกิจมาบวกกับความรู้และนวัตกรรมทางสังคม มีความยั่งยืนทางการเงินจากรายได้หลักที่มาจากสินค้าหรือบริการ โดยไม่ต้องพึ่งพาเงินบริจาค และนำผลกำไรไปลงทุนซ้ำเพื่อขยายผลกระทบทางสังคม สำหรับแนวคิดในการนำวิสาหกิจเพื่อสังคมแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางด้านเศรษฐกิจที่นำเสนอมีสาระสำคัญดังนี้

2.1 การจัดตั้งวิสาหกิจเพื่อสังคมจากภาคเอกชน

องค์กรเอกชนเองก็เป็นกำลังหนึ่งในการช่วยเหลือสังคมได้ ในที่ผ่านมามีองค์กรเอกชนได้เข้าไปมีบทบาทในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสังคมมากมาย ดังที่ให้เห็นผลการดำเนินงานเพื่อสังคม และจากการประชาสัมพันธ์ในสื่อหลาย ๆ สื่อ ดังนั้น หากองค์กรเอกชนหันมาช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจด้วยการจัดตั้งวิสาหกิจเพื่อสังคมของตนเอง และให้องค์กรนั้นยื่นมือเข้าไปช่วยสังคมในด้านต่าง ๆ ที่ไม่ซ้อนทับกันก็จะเป็นการช่วยลดช่องว่างในเรื่องนั้น ๆ ซึ่งแม้จะเป็นการดำเนินการในภาพเล็กแต่เมื่อรวมหลาย ๆ องค์กรเข้าด้วยกัน หลาย ๆ การปิดช่องว่างเข้าด้วยกันก็จะช่วยสร้างเป็นภาพใหญ่ขึ้นมาได้และเป็นการประติดประต่อภาพนั้นให้อยู่ได้อย่างยั่งยืนต่อไป

2.2 การจัดตั้งวิสาหกิจเพื่อสังคมจากภาครัฐ

การจัดตั้งวิสาหกิจเพื่อสังคมจากภาครัฐ อาจไม่ใช่การที่ให้รัฐจัดตั้งและดำเนินงานวิสาหกิจเพื่อสังคมนี้เอง แต่เป็นการให้รัฐเป็นผู้ริเริ่มโครงการแล้วให้ภาคเอกชนเป็นผู้สานต่อ เพราะบุคลากรในภาครัฐเองก็เป็นผู้มีความรู้ความสามารถที่มีความคิดสร้างสรรค์ และเป็นผู้ใกล้ชิดกับประชาชนในท้องถิ่นซึ่งจะทำให้เข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ตัวอย่างเช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอาจมีการทำโครงการประกวดการสร้างสรรค์แนวคิดการแก้ไขปัญหาจากการประกอบอาชีพ แล้วนำแนวคิดนั้นมาเป็นจุดริเริ่มตั้งโครงการวิสาหกิจเพื่อสังคม และหาองค์กรรัฐวิสาหกิจ หรือองค์กรเอกชนที่ยินดีเป็นผู้สานต่อโครงการ เป็นต้น

2.3 รัฐสนับสนุนการดำเนินงานวิสาหกิจเพื่อสังคมของภาคเอกชน

ภาครัฐถือว่าเป็นส่วนหนึ่งที่จะผลักดันให้วิสาหกิจเกิดขึ้นมากหรือน้อยเพียงใด ด้วยการสนับสนุน หากภาครัฐให้ความใส่ใจมากวิสาหกิจเพื่อสังคมก็เกิดขึ้นได้มาก ที่กล่าวมาข้างต้นเกี่ยวกับภาครัฐอย่างไร กล่าวได้ว่ารัฐคือผู้บริหารประเทศ เมื่อรัฐให้สิทธิประโยชน์อย่างเหมาะสมแก่องค์กรวิสาหกิจเพื่อสังคมเช่นสิทธิประโยชน์ทางภาษี สิทธิประโยชน์ด้านการสนับสนุนแหล่งเงินทุนแก่วิสาหกิจเพื่อสังคมขนาดเล็ก การจัดตั้งองค์กรที่คอยให้ความช่วยเหลือและเป็นที่ปรึกษาแก่วิสาหกิจเพื่อสังคม และคอยติดตามการดำเนินงานอย่างใกล้ชิด จะช่วยทำให้วิสาหกิจที่จัดตั้งขึ้นมาแล้วอยู่ได้อย่างยาวนานมากยิ่งขึ้น

2.4 ให้ความรู้ในการจัดตั้งวิสาหกิจเพื่อสังคมกับชุมชนที่เข้มแข็ง

ปัจจุบันมีชุมชนจำนวนไม่น้อยที่เข้มแข็งและอยู่ได้ด้วยวิธีการประกอบอาชีพของกลุ่มตนเอง ดังนั้นทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่มองเห็นความเข้มแข็งตรงนี้ สามารถเข้าไปช่วยเหลือโดยอาศัยวิสาหกิจเพื่อสังคมเข้าไปช่วยปิดช่องว่างที่อาจมีอยู่เพื่อเป็นการสร้างเสริมการประกอบอาชีพของชุมชนที่มีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้นมากขึ้น หรืออาจดำเนินการส่งเสริมให้มีวิสาหกิจเพื่อสังคมเกิดจากชุมชนเองให้คนในชุมชนบริหารจัดการเอง โดยเริ่มต้นด้วยการให้แหล่งเงินทุน ให้ความรู้และคำแนะนำในการดำเนินวิสาหกิจเพื่อสังคมแก่ชุมชนนั้น ๆ เพื่อให้วิสาหกิจนั้นเป็นแหล่งเงินทุนเป็นแหล่งให้คำแนะนำในการประกอบอาชีพ และสนับสนุนกิจกรรมอาชีพของชุมชนต่อไป

2.5 ให้ความรู้ในการประกอบอาชีพอย่างยั่งยืนแก่ประชาชนผ่านวิสาหกิจเพื่อสังคม

วิสาหกิจเพื่อสังคมที่เกิดขึ้นแล้วจำนวนไม่น้อย ต่างมีส่วนช่วยให้โอกาสแก่ประชาชนกลุ่มที่มีความเหลื่อมล้ำด้านต่าง ๆ ได้ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้ด้วยกำลังของตนเอง และได้มีโอกาสประกอบอาชีพที่ตนเองรัก หรือได้ประกอบอาชีพในท้องถิ่นของตนเอง ไม่ต้องอพยพย้ายถิ่นฐานซึ่งในส่วนนี้เกิดจากการที่ประชาชนมีความรู้ในการประกอบอาชีพที่ตนเองรัก และตัววิสาหกิจเพื่อสังคมเป็นผู้มีส่วนช่วยให้ประชาชนได้มีความรู้จากการประกอบอาชีพ เพราะวิสาหกิจเพื่อสังคมเป็นผู้ที่เข้าถึงประชาชนที่ตนให้การสนับสนุนอยู่โดยตรง กล่าวคือการมีการเข้าถึงกันอย่างใกล้ชิดไม่ผ่านตัวกลาง ดังนั้น จึงมีโอกาสในการให้ความรู้ได้โดยตรง ยกตัวอย่างเช่น การให้ความรู้ว่าทำอย่างไรผลผลิตของประชาชนจึงจะดีขึ้นซึ่งประชาชนอาจจะยังไม่มีความรู้ตรงนั้นหรืออาจจะยังคิดไม่ถึงซึ่งเมื่อผลผลิตดีขึ้นทั้งตัวประชาชนและวิสาหกิจเพื่อสังคมเองก็เป็นผู้ได้ประโยชน์ด้วยกันทั้งคู่ หรืออาจเรียกได้ว่าวิสาหกิจเพื่อสังคมจะเป็นเพื่อนคู่คิดนั่นเอง

2.6 เพิ่มความสามารถในการแข่งขันผ่านวิสาหกิจเพื่อสังคม

ปัจจุบันไม่ว่าการประกอบอาชีพใด ๆ ก็มีการแข่งขันอย่างรุนแรง เช่น การแข่งขันด้านราคาผลผลิต การแข่งขันด้านคุณภาพผลผลิต เป็นต้น หากปรับตัวไม่ทันอาจส่งผลกระทบต่อผู้ประกอบการได้ ยกตัวอย่างเช่น ในการประกอบอาชีพเกษตรกร การแข่งขันเริ่มตั้งแต่การจ่ายเงินซื้อเมล็ดพันธุ์ ซื้อปุ๋ย ฯ ซึ่งเป็นขั้นตอนก่อนการเพาะปลูกเสียอีก เพราะหากเลือกเมล็ดพันธุ์ที่ไม่ดี หรือเลือกใช้ปุ๋ยไม่ถูกต้อง ก็จะส่งผลถึงการได้ผลผลิตที่ไม่ดีและไม่สามารถแข่งขันหรือต่อราคาได้ นอกจากนี้หากปีใดมีผลผลิตมากจะเกิดการแข่งขันกันเองระหว่างเกษตรกรแต่ละรายซึ่งประโยชน์ก็จะตกไปสู่ผู้รับซื้อซึ่งจะมีอำนาจในการต่อราคาและราคาผลผลิตก็จะตกต่ำ จะเห็นว่าแม้แต่การประกอบอาชีพเกษตรกรก็ต้องแข่งขัน เนื่องจากเราอยู่ในระบบตลาดเสรีที่การแข่งขันเป็นเรื่องปรกติธรรมดา แต่ทำอย่างไรถึงจะสามารถแข่งขันได้อย่างเท่าเทียมนั่นคือสิ่งที่สำคัญมากที่สุด การมีวิสาหกิจเพื่อสังคมจะมีส่วนช่วยในการเข้าถึงประชาชนที่ประกอบอาชีพได้อย่างใกล้ชิด ซึ่งจะทำให้เกิดการปรึกษากันระหว่างประชาชนกับวิสาหกิจเพื่อสังคมและการให้คำแนะนำอย่างมีระบบบนพื้นฐานข้อมูล การช่วยหาช่องทางการจัดจำหน่ายแม้ผลผลิตจะออกสู่ตลาดมาก หรือให้ความรู้ในการแปรรูปผลิตภัณฑ์ เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันในด้านต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น สิ่งที่ยกตัวอย่างนั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่ง แต่ก็ยังมีอีกหลายคนหลายอาชีพที่ยังคงแข่งขัน วิสาหกิจเพื่อสังคมจะมีส่วนช่วยในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน

2.7 ให้โอกาสแก่คนในสังคมผ่านวิสาหกิจเพื่อสังคม

ในสังคมใช้คนทุกคนจะเท่าเทียมกัน ยังมีกลุ่มคนจำนวนไม่น้อยที่เรียกว่า ผู้ด้อยโอกาส ยกตัวอย่างเช่น คนพิการ ผู้สูงอายุ ผู้พันโทษ เป็นต้น ซึ่งในกลุ่มบุคคลเหล่านี้ ยังมีอีกหลายคนที่มีความรู้ ความสามารถ ที่พอช่วยเหลือตัวเองได้ หากแต่เพียงขาดโอกาสในสังคม ในการประกอบอาชีพสุจริตในการเลี้ยงชีวิต วิสาหกิจเพื่อสังคมก็จะมีส่วนช่วยให้ประชาชนบางคนในกลุ่มเหล่านี้กลับมายืนได้ด้วยกำลังของตนเอง สามารถเลี้ยงชีพของตนเองได้โดยเป็นภาระของสังคมให้น้อยที่สุด ยกตัวอย่างเช่น การให้ผู้สูงอายุที่อยู่ในวัยเกษียณอายุในชุมชนที่ยังสามารถทำงานได้ และต้องการทำงานอยู่ ร่วมงานผลิตภัณฑ์ OTOP ตามกำลังของตนส่งขายให้วิสาหกิจเพื่อสังคม เป็นต้น ซึ่งนอกจากผลทางตรงที่ทำให้พวกเขาเริ่มงานมาแล้ว ก็ยังทำให้ผู้สูงอายุเหล่านี้ได้มีกิจกรรมทำระหว่างวัน ลดปัญหาการเกิดโรคความจำเสื่อม ลดการเกิดโรคซึมเศร้า เป็นต้น

จากที่กล่าวมาทั้ง 7 ข้อ จะเห็นว่า วิสาหกิจเพื่อสังคมสามารถเป็นเครื่องมือให้กับทุกภาคส่วนนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจให้เกิดความยั่งยืนได้ โดยการยกระดับคุณภาพชีวิตและเพิ่มความเข้มแข็งให้กับชุมชนสังคม ทั้งจากการให้ความรู้ในการประกอบอาชีพ การสร้างโอกาสในการทำธุรกิจ การสร้างความสามารถในการแข่งขันให้กลุ่มเป้าหมาย เช่น เกษตรกร ให้เข้มแข็งขึ้น พึ่งพาตัวเองมากกว่าการรอรับความช่วยเหลือแต่อย่างเดียว ในขณะที่วิสาหกิจเพื่อสังคมยังสามารถดำเนินอยู่ได้ด้วยตัวเอง

3. บทบาทวิสาหกิจเพื่อสังคมกับการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ

ในการนำเอาวิสาหกิจเพื่อสังคมมาช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจนั้น บทบาทของวิสาหกิจเพื่อสังคมคือการเพิ่มรายได้และพิจารณาเลือกโครงการเพื่อสังคมจากการเจาะกลุ่มที่ด้อยโอกาสด้านต่าง ๆ ที่เป็นกลุ่มผู้อ่อนไหวในสังคมก่อนรวมไปถึงกลุ่มคนผู้ห่างไกลข้อมูลข่าวสาร โดยบทบาทพื้นฐานที่วิสาหกิจเพื่อสังคมจะมีส่วนช่วยลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจได้ดังนี้

3.1 การเพิ่มรายได้

รายได้ถือเป็นเรื่องหลักเรื่องแรกที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของคนในสังคม แม้ว่ารายได้จะไม่ใช่ว่าปัจจัยพื้นฐานแต่รายได้ก็เป็นสิ่งที่ให้ได้มาซึ่งปัจจัยพื้นฐาน ปัญหาการดำรงชีวิตของประชากรที่เกี่ยวข้องในด้านรายได้ที่เป็นปัญหาที่มีนัยสำคัญคือการมีรายได้ไม่แน่นอนซึ่งส่งผลให้การวางแผนชีวิตเป็นไปได้ยากและส่งผลต่อการจัดการครอบครัวในด้านอื่น ๆ เช่น ระดับการศึกษาของบุตรต่ำกว่าผู้ที่มีรายได้แน่นอน เป็นต้น นอกจากนี้อาจทำให้เกิดปัญหาด้านสังคมตามมา เช่น การอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาในเมืองเพื่อหาแหล่งรายได้ใหม่ที่ทำให้มีรายได้มากขึ้นทำให้เกิดโอกาสเกิดปัญหาสังคมในเมืองเพราะมีคนอาศัยอยู่เยอะขึ้น เป็นต้น จะเห็นได้ว่ารายได้ทำให้เกิดปัจจัยอื่น ๆ ตามมา ดังนั้นการจะแก้ปัญหาเหล่านี้หากมีการนำเอาวิสาหกิจเพื่อสังคมเข้ามาช่วยในการแก้ต้นตอของปัญหา เช่น การช่วยประกันรายได้จากการประกอบอาชีพให้แน่นอน การหาช่องทางสร้างรายได้เสริม การสร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลิตภัณฑ์ที่ทำอยู่ จะเป็นช่องทางช่วยเพิ่มรายได้ให้ประชาชนอีกทางหนึ่ง

3.2 ให้โอกาสแก่คนในสังคม

ในสังคมใช้คนทุกคนจะเท่าเทียมกัน ยังมีกลุ่มคนจำนวนไม่น้อยที่เรียกว่า ผู้ด้อยโอกาส ยกตัวอย่างเช่น คนพิการ ผู้สูงอายุ ผู้พิการ เป็นต้น ซึ่งในกลุ่มบุคคลเหล่านี้ ยังมีอีกหลายคนที่มีความรู้ ความสามารถ ที่พอช่วยเหลือตัวเองได้ หากแต่เพียงขาดโอกาสในสังคม ในการประกอบอาชีพสุจริตในการเลี้ยงชีวิต วิสาหกิจเพื่อสังคมก็จะมีส่วนช่วยให้ประชาชนบางคนในกลุ่มเหล่านี้ให้กลับมายืนได้ด้วยกำลังของตนเอง สามารถเลี้ยงชีพของตนเองได้โดยเป็นภาระของสังคมให้น้อยที่สุด ยกตัวอย่างเช่น การให้ผู้สูงอายุที่อยู่ในวัยเกษียณอายุในชุมชนที่ยังสามารถทำงานได้ และต้องการทำงานอยู่ร่วมทำผลิตภัณฑ์ OTOP ตามกำลังของตนส่งขายให้วิสาหกิจเพื่อสังคม เป็นต้น ซึ่งนอกจากผลทางตรงที่ทำให้พวกเขามีงานทำแล้ว ก็ยังทำให้ผู้สูงอายุเหล่านี้ได้มีกิจกรรมทำระหว่างวัน ลดปัญหาการเกิดโรคความจำเสื่อม ลดการเกิดโรคซึมเศร้า เป็นต้น นอกจากนี้ในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ยังได้มีการกล่าวถึงเรื่องการให้โอกาสแก่คนในสังคมว่าเป็นการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม โดยมีการกำหนดถึงจะให้มีการลงทุนทางสังคมแบบมุ่งเป้าเพื่อช่วยเหลือกลุ่มคนยากจน และกลุ่มผู้ด้อยโอกาสโดยตรง โดยการจัดให้มีมาตรการพิเศษเพื่อให้สามารถระบุตัวกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการความช่วยเหลือเป็นพิเศษ และให้ความคุ้มครองทางสังคมและสวัสดิการอย่างเฉพาะเจาะจง กลุ่มเป้าหมายผู้มีรายได้น้อย ยากจน และผู้ที่ถูกเลือกปฏิบัติซ้ำซ้อน โดยมีเป้าหมายการตัดขาดวงจรความยากจนไม่ให้ส่งต่อจากรุ่นพ่อแม่ไปสู่รุ่นลูกหลาน และช่วยเหลือกลุ่มคนที่เดือดร้อนที่สุด จะเห็นได้ว่าแม้แต่ภาครัฐเองยังให้ความสำคัญกับการให้โอกาสคนในสังคมเป็นยุทธศาสตร์ระดับชาติ

3.3 เข้าถึงประชาชนในด้านอาชีพได้ใกล้ชิดกว่าภาครัฐ

จริงอยู่ที่หน่วยงานภาครัฐที่ให้บริการประชาชนค่อนข้างทั่วถึงและครอบคลุม แต่ในการประกอบอาชีพแต่ละอาชีพมีขอบเขตค่อนข้างกว้างไม่มีแบบแผนตายตัว ทำให้เกิดช่องว่างที่หน่วยงานรัฐจะเข้าถึงในการให้คำปรึกษาหรือสนับสนุนได้ไม่ทั้งหมด นอกจากนี้จากขอบเขตอาชีพที่กว้างทำให้ยากที่หน่วยงานรัฐจะเข้าถึงความรู้จากการประกอบอาชีพจริง ๆ ได้น้อยลงอันเนื่องมาจากความไม่ชำนาญ ในขณะที่วิสาหกิจเพื่อสังคมจะแตกต่างออกไปที่มีการเข้าไปศึกษาให้ละเอียดก่อนว่าอาชีพที่ประชาชนทำอยู่นั้นคืออะไร มีปัญหาด้านใด และจะหาแนวทางแก้ไขและพัฒนาาร่วมกันได้อย่างไร ทำให้เข้าใจอาชีพและการเข้าถึงประชาชนเฉพาะกลุ่มได้ดีกว่าหน่วยงานภาครัฐ เมื่อการเข้าถึงได้ใกล้ชิดกว่าและเข้าใจผู้ประกอบการนั้น ๆ ได้ดีกว่า จะสามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาอาชีพได้อย่างตรงจุดทำให้ประชาชนได้รับประโยชน์จากช่องว่างที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วนั้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าการนำเอาบทบาทของวิสาหกิจเพื่อสังคมมาใช้เป็นเครื่องมือในการเพิ่มรายได้ให้แก่คนในสังคมเพื่อเป็นการลดช่องว่างด้านความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจอีกทางหนึ่ง นอกจากนี้วิสาหกิจเพื่อสังคมยังเข้าถึงกลุ่มคนที่ถูกช่วยเหลือได้ดีกว่าภาครัฐ ด้วยเหตุผลที่ว่าก่อนดำเนินโครงการวิสาหกิจเพื่อสังคมต้องมีการศึกษาถึงปัญหาและนำเอาความรู้เข้าไปให้คำแนะนำในการแก้ปัญหาและปิดช่องว่างที่เกิดขึ้นนั้นร่วมกันกับกลุ่มคนที่ถูกช่วยเหลือซึ่งเปรียบเหมือนการทำงานร่วมกันนั่นเอง นอกจากสองข้อที่กล่าวมาวิสาหกิจเพื่อสังคมยังมีบทบาทในการให้โอกาสแก่คนด้อยโอกาสในสังคมซึ่งเป็นกลุ่มคนผู้อ่อนไหวที่รัฐต้องยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือมากเป็นพิเศษซึ่งวิสาหกิจเพื่อสังคมจะช่วยลดเวลาในการเข้ามาช่วยเหลือของรัฐนั้นได้อีกด้วย

4. แนวทางในการยกระดับบทบาทวิสาหกิจเพื่อสังคมในการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ

บทบาทที่สำคัญของวิสาหกิจเพื่อสังคมในปัจจุบันคือ การเพิ่มรายได้ การให้โอกาสแก่คนในสังคม และการเข้าถึง แต่บทบาทเหล่านั้นเป็นการช่วยเหลือโดยที่ผู้รับความช่วยเหลือไม่สามารถยืนได้ด้วยตนเองซึ่งเป็นการช่วยเหลือที่ไม่มีความยั่งยืน ซึ่งแนวทางที่จะทำให้คนในสังคมได้รับการช่วยเหลืออย่างยั่งยืนคือการให้พวกเขาเหล่านั้นยืนได้ด้วยตนเองโดยมีแนวทางดังนี้

4.1 ให้ความรู้ในการประกอบอาชีพอย่างยั่งยืนแก่ประชาชน

วิสาหกิจเพื่อสังคมที่เกิดขึ้นแล้วจำนวนมากมีส่วนช่วยให้โอกาสแก่ประชาชนกลุ่มที่มีความเหลื่อมล้ำด้านต่าง ๆ ได้ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้ด้วยกำลังของตนเอง และได้มีโอกาสประกอบอาชีพที่ตนเองรัก หรือได้ประกอบอาชีพในท้องถิ่นของตนเอง ไม่ต้องอพยพย้ายถิ่นฐาน ซึ่งในส่วนนี้เกิดจากการที่ประชาชนมีความรู้ในการประกอบอาชีพที่ตนเองรัก และตัววิสาหกิจเพื่อสังคมเป็นผู้มีส่วนช่วยให้ประชาชนได้มีความรู้จากการประกอบอาชีพ เพราะวิสาหกิจเพื่อสังคมเป็นผู้ที่เข้าถึงประชาชนที่ตนให้การสนับสนุนอยู่โดยตรง กล่าวคือการมีการเข้าถึงกันอย่างใกล้ชิดไม่ผ่านตัวกลาง ดังนั้นจึงมีโอกาสนในการให้ความรู้ได้โดยตรง ยกตัวอย่างเช่น การให้ความรู้ว่าทำอย่างไร ผลผลิตของประชาชนจึงจะดีขึ้นซึ่งประชาชนอาจจะยังไม่มีความรู้ตรงนั้นหรืออาจจะยังคิดไม่ถึงซึ่งเมื่อผลผลิตดีขึ้นทั้งตัวประชาชนและวิสาหกิจเพื่อสังคมเองก็เป็นผู้ได้ประโยชน์ด้วยกันทั้งคู่ หรืออาจเรียกได้ว่าวิสาหกิจเพื่อสังคมจะเป็นเพื่อนคู่คิดนั่นเอง

4.2 การเพิ่มศักยภาพในการแข่งขัน

ปัจจุบันไม่ว่าการประกอบอาชีพใด ๆ ก็มีการแข่งขันอย่างรุนแรง เช่น การแข่งขันด้านราคาผลผลิต การแข่งขันด้านคุณภาพผลผลิต เป็นต้น หากปรับตัวไม่ทันอาจส่งผลกระทบต่อผู้ประกอบการได้ ยกตัวอย่างเช่น ในการประกอบอาชีพเกษตรกร การแข่งขันเริ่มตั้งแต่การจ่ายเงินซื้อเมล็ดพันธุ์ ซื้อปุ๋ยฯ ซึ่งเป็นขั้นตอนก่อนการเพาะปลูกเสียอีก เพราะหากเลือกเมล็ดพันธุ์ที่ไม่ดี หรือเลือกใช้ปุ๋ยไม่ถูกต้อง ก็จะส่งผลถึงการได้ผลผลิตที่ไม่ดีและไม่สามารถแข่งขันหรือต่อรองราคาได้ นอกจากนี้หากปีใดมีผลผลิตมากจะเกิดการแข่งขันกันเองระหว่างเกษตรกรแต่ละราย ซึ่งประโยชน์ก็จะตกไปสู่ผู้รับซื้อก็จะมีอำนาจในการต่อรองราคาและราคาผลผลิตก็จะตกต่ำ จะเห็นว่าแม้แต่การประกอบอาชีพเกษตรกรก็ยังคงต้องแข่งขัน เนื่องจากเราอยู่ในระบบตลาดเสรีที่การแข่งขันเป็นเรื่องปรกติธรรมดา แต่ทำอย่างไรถึงจะสามารถแข่งขันได้อย่างเท่าเทียมนั่นคือสิ่งที่สำคัญมากที่สุด

Charles W. L. Hill. And Gareth R. Jones. ได้กล่าวถึงการสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันเกิดจาก 4 ปัจจัย⁵ (อ้างอิงจาก ประภาศรี พงศ์ธนาพาณิช และคณะ, 2561) ประกอบด้วยประสิทธิภาพ

⁵ ประภาศรี พงศ์ธนาพาณิช และคณะ. “การศึกษาความสามารถทางการแข่งขันของอุตสาหกรรมอาหารแปรรูป OTOP จังหวัดนนทบุรี”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : http://ird.stou.ac.th/Researchlib/uploads/2561_045/2561_045.pdf, 2562.

(Superior efficiency) คุณภาพ (Quality) นวัตกรรม (Innovation) และการตอบสนองความต้องการของลูกค้า (Customer responsiveness) วิสาหกิจเพื่อสังคมจะมีส่วนช่วยในการสร้างปัจจัยทั้ง 4 ประการนั้นร่วมกับประชาชนและสามารถให้คำแนะนำเพิ่มเติมได้ นอกจากนี้จะทำให้เกิดการปรึกษากันระหว่างประชาชนกับวิสาหกิจเพื่อสังคมและการให้คำแนะนำอย่างมีระบบบนพื้นฐานข้อมูล การช่วยหาช่องทางการจัดจำหน่ายแม้ผลผลิตจะออกสู่ตลาดมาก หรือให้ความรู้ในการแปรรูปผลิตภัณฑ์ เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันในด้านต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น สิ่งที่ยกตัวอย่างนั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่ง แต่ก็ยังมีอีกหลายคนหลายอาชีพที่ยังคงแข่งขัน วิสาหกิจเพื่อสังคมจะมีส่วนช่วยในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน

จะเห็นได้ว่าการให้ความรู้คือการพัฒนาศักยภาพของบุคคล ดังนั้นการให้ความรู้ในการประกอบอาชีพจะทำให้คนเหล่านั้นสามารถพัฒนาตนเองและอาชีพที่ตนเองทำอยู่ให้เชี่ยวชาญมากขึ้นสามารถปิดช่องว่างที่อาจจะไม่เคยมองเห็น ซึ่งจะสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการประกอบอาชีพให้บุคคลเหล่านั้นสามารถเพิ่มคุณภาพผลิตภัณฑ์หรือบริการและสร้างนวัตกรรม หรือการสร้างมูลค่าเพิ่มในผลิตภัณฑ์หรือบริการจากความรู้และความเชี่ยวชาญในอาชีพของตนเพื่อให้ตอบสนองต่อความต้องการของลูกค้าอันจะเป็นการสร้างศักยภาพในการแข่งขันด้วยความรู้ความสามารถของตนเอง ซึ่งจะเป็นการพัฒนาคนเหล่านั้นให้เป็นผู้ที่สามารถยืนอยู่ได้ด้วยตนเองและจะต่อบัวตูลุประสงค์ของการยกระดับบทบาทวิสาหกิจเพื่อสังคมในการช่วยเหลือสังคมให้เกิดความยั่งยืน

สานพลังวิสาหกิจเพื่อสังคม

การนำเอาวิสาหกิจเพื่อสังคมมาช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจที่กล่าวมาแล้วข้างต้นไม่มีรูปแบบการดำเนินงานที่ตายตัว แต่การดำเนินงานอาศัยแนวทางในการเพิ่มรายได้ การให้ความรู้ในการประกอบอาชีพ โดยการเจาะกลุ่มที่ด้อยโอกาสด้านต่าง ๆ ที่เป็นกลุ่มผู้อ่อนไหวในสังคมก่อนรวมไปถึงกลุ่มคนผู้ห่างไกลข้อมูลข่าวสาร ซึ่งจะทำให้กลุ่มคนเหล่านั้นมีความรู้ ความสามารถที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยตนเองและอยู่ได้อย่างยั่งยืน ซึ่งจะขอยกตัวอย่างโครงการด้านต่าง ๆ ของวิสาหกิจเพื่อสังคมมาใช้ ดังนี้

⁶บริษัท ปตท.จำกัด (มหาชน) ร่วมกับ 6 บริษัทในกลุ่ม ปตท. ประกอบด้วย บริษัท ไทยออยล์ จำกัด (มหาชน) บริษัท พีทีที โกลบอล เคมิคอล จำกัด (มหาชน) บริษัท ปตท.สผ. จำกัด (มหาชน) บริษัท ไออาร์พีซี จำกัด (มหาชน) บริษัท จีพีเอสซี จำกัด (มหาชน) และบริษัท ปตท.น้ำมันและการค้าปลีก จำกัด (มหาชน) ร่วมมือกันจัดตั้ง บริษัท สานพลังวิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด เป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมของเอกชนที่จัดตั้งตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2560 โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะใช้ศักยภาพ ทักษะความรู้ความสามารถ และทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีของกลุ่ม ปตท. เพื่อดำเนินธุรกิจที่ช่วยแก้ไขปัญหาสังคม สิ่งแวดล้อม หรือยกระดับชีวิตและความ

⁶“ธุรกิจเพื่อสังคมหัวใจของความยั่งยืน”, SPIRIT บ้านเรา . ปีที่ 35 (588), OCT - DEC 2019, หน้า 4 – 7.

เป็นอยู่ของชุมชน โดยไม่มุ่งหวังกำไรสูงสุด แต่กิจการดังกล่าวจะต้องมีรายได้เพียงพอเลี้ยงตัวเอง (Financial sustainable) โดยกำไรที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการทั้งหมดจะถูกจัดสรรนำไปสร้างโครงการวิสาหกิจเพื่อสังคมใหม่หรือใช้เพื่อประโยชน์ส่วนรวม ตัวอย่างโครงการวิสาหกิจเพื่อสังคมที่เกิดจากบริษัท สานพลังวิสาหกิจ เพื่อสังคม ดังนี้

1. โครงการจัดหาเมล็ดกาแฟจากชุมชน (Community Coffee Sourcing)

เป็นโครงการที่ให้โอกาสกลุ่มเกษตรกรชาวเขาที่ทำไร่กาแฟมีช่องทางในการจำหน่ายเมล็ดกาแฟกะลาที่แน่นอนผ่านช่องทางการจำหน่ายของโครงการ ซึ่งทำให้มีรายได้ที่แน่นอน ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นจากระบบราคาที่เป็นธรรม รวมถึงส่งเสริมและสนับสนุนเกษตรกรให้ปลูกและผลิตกาแฟภายใต้ระบบอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ซึ่งชุมชนจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเอง สังคมสิ่งแวดล้อมของชุมชน และเติบโตไปอย่างเกื้อกูลกัน นอกจากการรับซื้อเมล็ดกาแฟแล้วยังมีการดำเนินงานในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกับการรับซื้อเมล็ดกาแฟ คือ มีการจัดหากล้าไม้ร่วมเงาซึ่งเป็นไม้ยืนต้น ได้แก่ ต้นอาโวคาโด และต้นแมคคาเดเมีย เพื่อเป็นร่มเงาให้กับต้นกาแฟ ซึ่งนอกจากจะเป็นการช่วยเพิ่มปริมาณป่าไม้แล้วการปลูกไม้ร่วมเงายังสามารถช่วยยืดอายุต้นกาแฟ อีกทั้งในอนาคตสมาชิกเกษตรกรยังสามารถเก็บผลผลิตจากไม้ร่วมเงาจำหน่ายเป็นรายได้เสริมได้อีก นอกจากนี้ 2 ประเด็นข้างต้น โครงการนี้มีการต่อยอดการดำเนินงานโดยการสนับสนุนให้สมาชิกมีการรวมกลุ่มในการจัดทำฝายเพื่อบำบัดน้ำเสียจากกระบวนการแปรรูปเมล็ดกาแฟ และเชิญผู้เชี่ยวชาญทั้งในธุรกิจกาแฟ ของบริษัท ปตท. น้ำมันและการค้าปลีก จำกัด (มหาชน) รวมถึงองค์กร หน่วยงาน ทั้งภาครัฐและเอกชนต่างๆ ไปอบรมให้ความรู้เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการปลูกและการแปรรูปกาแฟอย่างครบวงจรให้แก่สมาชิกเกษตรกรในโครงการ เพื่อให้เกษตรกรสามารถมีองค์ความรู้เพื่อผลิตกาแฟคุณภาพตามที่ต้องการได้ สำหรับ กำไรที่เกิดจากการดำเนินโครงการ บริษัท สานพลังวิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด จะจัดสรรไปเป็นกองทุนในการพัฒนาอาชีพ และส่งเสริมคุณภาพชีวิตให้แก่เกษตรกรไทยผู้ปลูกกาแฟ

โครงการนี้ถือเป็นโครงการที่ช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจในด้านการเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกรชาวเขาที่อยู่ห่างไกล โดยให้เกษตรกรเหล่านั้นมีช่องทางในการจำหน่ายเมล็ดกาแฟกะลาที่แน่นอนบนระบบราคาที่เป็นธรรม รวมถึง การให้องค์ความรู้ในประกอบอาชีพที่ตนทำอยู่ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น รวมถึง การส่งเสริมและการสนับสนุนเกษตรกรให้ปลูกและผลิตกาแฟภายใต้ระบบอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งจะส่งผลให้เกษตรกรมีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

2. โครงการร้านกาแฟคาเฟ่เมซอนเพื่อการสร้างโอกาส (Café Amazon for Chance)

เป็นโครงการที่ให้โอกาสแก่ผู้ด้อยโอกาสประกอบด้วย ผู้พิการทางหู และผู้สูงอายุ มาเป็นบาริสต้าประจำร้านในรูปแบบงานประจำมีรายได้แน่นอน เพื่อให้เขาดูแลตนเองและครอบครัวได้อย่างยั่งยืน รวมถึงช่วยเสริมสร้างความภาคภูมิใจ โดยนำร่องกับกลุ่มผู้พิการทางการได้ยินมาฝึกทักษะอาชีพนี้ก่อน เพราะเป็นกลุ่มผู้พิการจำนวนมากที่สุดเป็นลำดับที่สองของประเทศ ปัจจุบันเปิดดำเนินการแล้ว 5 สาขา มีการจ้างพนักงานผู้พิการแล้วทั้งสิ้น 18 คน โดยทุกคนจะผ่านการอบรมหลักสูตรบาริสต้าที่ศูนย์ฝึกอบรมของบริษัท ปตท. น้ำมันและการค้าปลีก จำกัด (มหาชน) และเข้าฝึกงานก่อนทำงานจริง สำหรับ กำไรที่เกิดจากการดำเนินโครงการ บริษัท สานพลังวิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด

จะจัดสรรนำไปเป็นกองทุนในการพัฒนาอบรมและฝึกอาชีพให้แก่ผู้ด้อยโอกาสในกลุ่มต่าง ๆ และการขยายร้านค้าแพคาเฟอเมซอนเพื่อผู้ด้อยโอกาสสาขาอื่น ๆ

โครงการนี้ถือเป็นโครงการที่ช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจในด้านการเพิ่มรายได้ให้แก่ผู้ด้อยโอกาส โดยให้ผู้ด้อยโอกาสได้มีงานประจำ สร้างศักยภาพผ่านการอบรม สร้างความภาคภูมิใจในตัวเองที่สามารถพึ่งพาตัวเองได้ โดยไม่รู้สึกรับภาระสังคม นอกจากนี้ สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุในโครงการยังมีงานทำ ไม่รู้สึกเป็นภาระของลูกหลานและสังคม ลดโอกาสการเป็นโรคซึมเศร้าจากการอยู่บ้านเพียงลำพัง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีโครงการอื่น ๆ ที่ช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วย

3. โครงการ Upcycling SE โดย GC

คือโครงการด้านสิ่งแวดล้อม จากการเก็บขยะพลาสติกมาแปรรูปด้วยนวัตกรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาเป็นเสื้อผ้าและสินค้าแฟชั่นที่มีมูลค่าสูงขึ้น การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่มาจากพลาสติกที่ใช้แล้วช่วยลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากการใช้พลาสติกผลิตใหม่และการฝังกลบ

4. โครงการ Thail Haven for Community โรงพยาบาลแหลมฉบัง

เป็นโครงการที่สนับสนุนให้ธุรกิจ SE ได้มีพื้นที่เช่าสำหรับดำเนินโครงการ SE ต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมให้เกิดการขยายธุรกิจสู่วงกว้างมากขึ้น เป็นการผลักดันการแก้ไขปัญหาสังคมและยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนให้ดียิ่ง ๆ ขึ้น

5. โครงการรับเลี้ยงเด็กก่อนปฐมวัยของ ปตท. (PTT Day Care)

เป็นโครงการจัดตั้งศูนย์รับเลี้ยงเด็กก่อนปฐมวัยภายในอาคารสำนักงานใหญ่ ปตท. เพื่อเป็นศูนย์ต้นแบบให้ภาครัฐและภาคเอกชนรายอื่น ๆ รวมถึงเสริมสร้างศักยภาพและสร้างอาชีพให้กับสมาชิกของสมาคมแม่บ้านการรถไฟแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นกลุ่มสตรีด้อยโอกาสอันเกิดจากมีการศึกษาน้อยจำนวน 3 ราย เพื่อช่วยพัฒนาศักยภาพสตรีด้อยโอกาสให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ยังตอบโจทยนโยบายรัฐบาลในการแก้ปัญหาการก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย

จากตัวอย่างโครงการเพื่อสังคมที่เกิดจากวิสาหกิจเพื่อสังคมนั้น จะเห็นได้ว่าสามารถก่อประโยชน์ต่อประชาชนได้หลายด้าน ไม่ว่าจะเป็น การเพิ่มรายได้และองค์ความรู้ในการประกอบอาชีพแก่เกษตรกร การจ้างงานผู้ด้อยโอกาสในสังคม หรือกระทั่งเรื่องการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ดังนั้น ผู้วิจัยมองว่าวิสาหกิจเพื่อสังคมจะมีบทบาทและมีศักยภาพที่สำคัญในการช่วยภาครัฐดูแลคนในสังคมและเป็นแรงสำคัญที่จะช่วยลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจได้ดีอีกด้วย

สรุป

จากการศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวกับการนำวิสาหกิจเพื่อสังคมในการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นในบริบทของยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับปัจจุบัน หรือแม้แต่องค์กระระดับโลกอย่างยูเนสโก ต่างให้ความสำคัญกับการลดปัญหาด้านความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจไว้ทั้งสิ้น นอกจากนี้ในงานวิจัยของหน่วยงานต่าง ๆ อาทิ TDR และศูนย์วิจัยกสิกรรมไทย ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น พบว่า รัฐบาลหลายประเทศพยายามความเหลื่อมล้ำ

ด้านเศรษฐกิจอันเป็นปัญหาสำคัญด้วยวิธีต่าง ๆ โดยวิธีหนึ่งที่นานาชาติต่างนำมาใช้เพื่อลดความเหลื่อมล้ำด้านนี้คือการผลักดันให้มี “วิสาหกิจเพื่อสังคม” เพื่อใช้ในการแก้ปัญหา เนื่องจากวิสาหกิจเพื่อสังคมมีวิธีการดำเนินงานที่เน้นการช่วยเหลือประชาชนกลุ่มเป้าหมายอย่างถูกวิธี โดยจะทำให้พวกเขา มีรายได้เพิ่มขึ้นและได้รับความรู้ในการประกอบอาชีพ การสร้างความสามารถในการแข่งขัน ยกตัวอย่าง เช่น เกษตรกร เพื่อให้พวกเขาเหล่านั้นเข้มแข็งขึ้น สามารถพึ่งพาตัวเองมากกว่าการรอรับความช่วยเหลือแต่อย่างเดียว ในขณะที่วิสาหกิจเพื่อสังคมยังสามารถดำเนินอยู่ได้ด้วยตัวเอง สำหรับรัฐบาลไทยก็เช่นกัน ที่ได้เริ่มให้ความสนใจกับการกำกับดูแลวิสาหกิจเพื่อสังคมมากขึ้น โดยมีการจัดตั้ง สำนักงานส่งเสริมกิจการเพื่อสังคม (สกส.) เพื่อสนับสนุนการจัดตั้งวิสาหกิจเพื่อสังคมขึ้นในประเทศไทย นอกจากนี้รัฐยังทำหน้าที่ควบคุมและดำเนินมาตรการที่เกี่ยวข้อง อาทิ สิทธิประโยชน์ด้านภาษีที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคมฯ เพื่อเป็นตัวกระตุ้นให้องค์กรต่าง ๆ เข้ามาสนใจในการดำเนินธุรกิจด้านนี้มากยิ่งขึ้น ซึ่งผู้วิจัยมองว่าจะเป็นการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำได้อย่างยั่งยืน

อย่างไรก็ตาม การติดตามประเมินผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินโครงการเพื่อสังคมของวิสาหกิจเพื่อสังคมและศึกษาปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นก็เป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้ทราบถึงสิ่งที่เกิดขึ้นจริงของการดำเนินโครงการเพื่อให้สามารถปิดช่องว่างที่เกิดขึ้นได้ เพราะนอกจากจะใช้วัดประสิทธิภาพการดำเนินโครงการแล้ว ยังเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้โครงการบรรลุวัตถุประสงค์และมีการดำเนินงานเพื่อการช่วยเหลือสังคมได้อย่างยั่งยืน ดังนั้นงานวิจัยฉบับนี้จึงได้มีการศึกษาโครงการของวิสาหกิจเพื่อสังคมร่วมด้วยเพื่อใช้วิเคราะห์และสรุปผล เพื่อเป็นข้อเสนอแนะสำหรับการดำเนินโครงการลักษณะที่ใกล้เคียงกัน เพื่อเป็นแนวทางการยกระดับบทบาทของวิสาหกิจเพื่อสังคม รวมทั้งเป็นต้นแบบในการทำโครงการในลักษณะดังกล่าวให้บรรลุวัตถุประสงค์และมีการดำเนินงานได้อย่างยั่งยืน

บทที่ 4

การพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมกับการลด ความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ

รายงานวิจัยนี้ทำการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ จากการศึกษาค้นคว้า ภาคทฤษฎี บทความ และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของวิสาหกิจเพื่อสังคมในการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ รวมไปถึงเก็บข้อมูลจากกรณีศึกษาโครงการจัดหาเมล็ดกาแฟจากชุมชนของบริษัทสวนพลังวิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด ซึ่งเป็นโครงการวิสาหกิจเพื่อสังคม ด้วยวิธีการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากการออกแบบสอบถาม รวมทั้งทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการมาประกอบเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มากขึ้น โดยในบทนี้จะได้นำเสนอผลการวิจัยที่ได้ทำการศึกษภาคทฤษฎี การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการออกแบบสอบถามและการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลเชิงลึก นอกจากนี้ในบทนี้จะได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากผลการวิจัยเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสรุปผลและให้ข้อเสนอแนะต่อไป โดยในผลการวิจัยและรายละเอียดผลการวิเคราะห์ข้อมูลมีดังนี้

แนวทางในการลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจด้วยวิสาหกิจเพื่อสังคมที่เสนอ

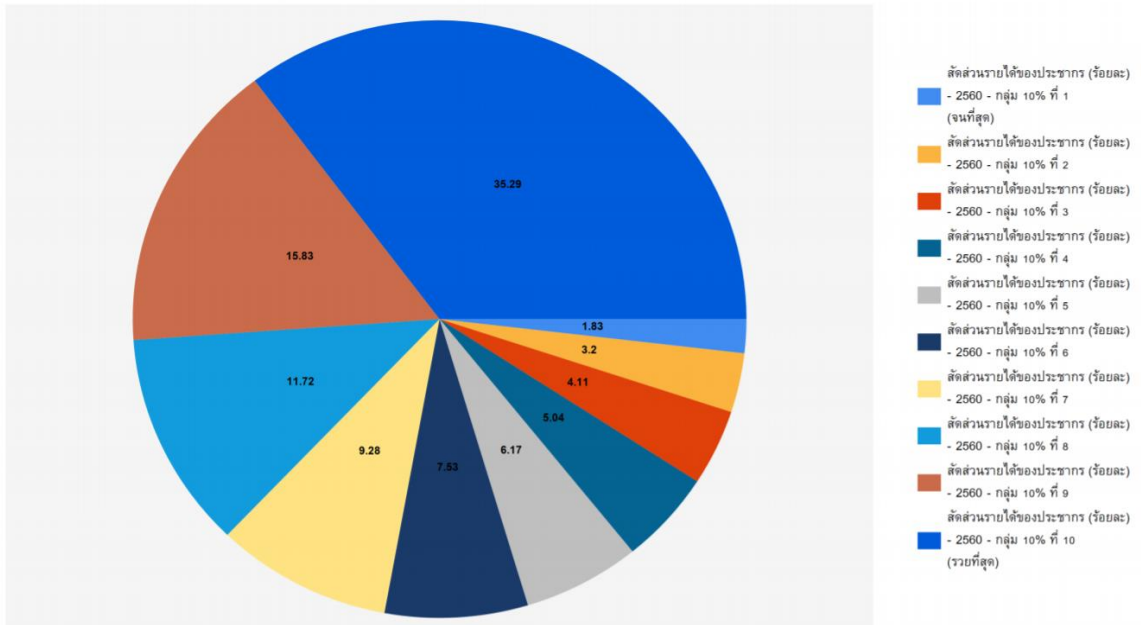
จากการศึกษาวิจัยภาคทฤษฎี ขอเสนอแนวทางในการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจที่สำคัญ ดังนี้

1. แนวทางในการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ

1.1 การสร้างอาชีพให้กับผู้ด้อยโอกาสในสังคม ผู้ด้อยโอกาสในสังคมปัจจุบันมีหลากหลายกลุ่ม เช่น คนยากจน คนเร่ร่อน คนสูงอายุ คนพิการ ผู้พันโทษ เป็นต้น จากการศึกษาพบว่าคนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นผู้ยากจน มีรายได้น้อย หรือบางคนไม่มีอาชีพ ทำให้เป็นภาระต่อครอบครัวหรือต่อสังคม ดังนั้นการสร้างอาชีพที่เหมาะสมให้กลุ่มคนเหล่านี้จะทำให้พวกเขาสามารถเลี้ยงตนเองได้และไม่เป็นภาระต่อครอบครัวหรือสังคม ซึ่งการสร้างอาชีพให้กลุ่มคนเหล่านี้ นอกจากจะเป็นการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจอีกทางหนึ่งแล้ว ยังเป็นการให้โอกาสแก่พวกเขาเหล่านั้นได้มีสิทธิและความเสมอภาคในสังคมที่พวกเขาควรมีสิทธิด้วย

1.2 การเพิ่มรายได้ให้กับประชาชนรากหญ้า จากการศึกษาพบว่าความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจส่วนหนึ่งเกิดจากความต่างด้านรายได้ ซึ่งเกิดขึ้นระหว่างประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศที่เป็นกลุ่มคนรากหญ้าและจัดเป็นกลุ่มคนมีรายได้น้อยถึงปานกลางกับกลุ่มชนชั้นที่มีรายได้สูง ซึ่งพบว่าชนชั้นรายได้สูงเป็นเพียงคนกลุ่มน้อยของประเทศ จากข้อมูลของสำนักงานพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคมในปี 2560 พบว่ากลุ่มคนรวยที่สุด 20% มีรายได้เป็น 10.16 เท่าของ 20% กลุ่มคนจนที่สุด ซึ่งเป็นสัดส่วนที่ไม่ค่อยแตกต่างจาก 10 ปีที่ผ่านมา

แผนภาพที่ 4 - 1 สัดส่วนรายได้ของประชากรจำแนกตามกลุ่มประชากรตามระดับรายได้ปี พ.ศ. 2560

ที่มา : สำนักงานพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม, 2560

ดังนั้นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยลดช่องว่างทางเศรษฐกิจระหว่างคนสองกลุ่มคือการเพิ่มรายได้ให้แก่กลุ่มคนรากหญ้าเพื่อเป็นการยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจของกลุ่มดังกล่าวให้สูงขึ้น ลดจำนวนกลุ่มคนที่มีรายได้น้อยให้เป็นผู้มีรายได้ปานกลางขึ้นไป และสร้างกลุ่มคนที่มีรายได้ปานกลางให้เป็นผู้ที่มีรายได้สูงขึ้น เพื่อให้ช่องว่างทางเศรษฐกิจของคนจนและคนรวยลดลงไปอีก

1.3 การพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น จากการศึกษาพบว่าส่วนใหญ่เศรษฐกิจขนาดใหญ่มักกระจุกตัวอยู่ในเมือง จะเห็นได้จากการที่ประชาชนอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาทำมาหากินในเมือง ทำให้การกระจายรายได้ไปยังท้องถิ่นน้อยซึ่งส่งผลให้ท้องถิ่นมีรายได้น้อยและประชาชนในท้องถิ่นก็มีรายได้น้อยตามไปด้วย ดังนั้นการจะลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจอีกทางหนึ่งคือการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น เพื่อให้มีการกระจายรายได้เข้าสู่ท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น และประชาชนก็จะมีรายได้เพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ในทางอ้อมยังเป็นการลดการอพยพย้ายถิ่นฐานของประชากรเข้ามากระจุกตัวในเมืองและลดปัญหาสังคมเมืองด้านอื่น ๆ ได้อีกด้วย

1.4 การเพิ่มทักษะและพัฒนาศักยภาพในการประกอบอาชีพ จากการศึกษาพบว่า การเพิ่มทักษะและพัฒนาบุคคลจะช่วยทำให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพและเป็นระบบ ช่วยให้ประหยัดทั้งทรัพยากรและเวลาในการปฏิบัติงาน ที่สำคัญการเพิ่มทักษะจะช่วยกระตุ้นให้ผู้รับการพัฒนามีโอกาสได้รับความรู้และแนวคิดใหม่ ๆ ทำให้สามารถนำความรู้ที่ได้รับมาปรับปรุงและพัฒนาอาชีพที่ตนทำอยู่ หรือสามารถพัฒนาตนเองให้เป็นแรงงานที่ต้องการของตลาด เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับตนเอง หรือผลิตภัณฑ์หรือบริการที่ถูกสร้างขึ้น นอกจากนี้ยังสามารถช่วยลดสิ่งสิ้นเปลืองต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นก่อนที่จะได้รับความรู้นั้น ซึ่งจะช่วยให้พวกเขามีรายได้หรือมีรายได้เพิ่มมากขึ้นจากเดิม สามารถลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจได้อีกทางหนึ่ง

2. บทบาทของวิสาหกิจเพื่อสังคมในการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ

จากแนวทางการลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจข้างต้น การนำบทบาทวิสาหกิจเพื่อสังคมเข้าไปช่วยสนับสนุนในการลดความเหลื่อมล้ำได้อีกทางหนึ่ง ดังนี้

2.1 เป็นแหล่งจ้างงาน ปัจจุบันมีวิสาหกิจเพื่อสังคมในประเทศไทยที่จดทะเบียนแล้วกว่า 108 แห่ง ก่อให้เกิดการจ้างงานทั้งทางตรงและทางอ้อมไม่น้อย ทั้งที่เป็นผู้ที่ปฏิบัติงานให้วิสาหกิจเพื่อสังคมโดยตรงและผู้ที่ถูกจ้างงานในกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากโครงการต่าง ๆ ของวิสาหกิจเพื่อสังคมอีกมากมาย จากการจ้างงานนี้ถือเป็นการสร้างอาชีพและสร้างรายได้เพิ่มให้แก่ผู้ถูกจ้าง ซึ่งนอกจากกลุ่มคนทั่วไปที่ถูกจ้างแล้วกลุ่มบุคคลที่ถูกจ้างงานนี้ส่วนหนึ่งยังเป็นผู้ด้อยโอกาสในสังคมที่อาจมองว่าเป็นภาระของรัฐ แต่ปัจจุบันกลุ่มคนเหล่านี้สามารถยืนอยู่ด้วยตัวเองจากการปฏิบัติงานให้กับวิสาหกิจเพื่อสังคม ซึ่งจะช่วยให้กลุ่มคนที่ถูกจ้างมีอาชีพและมีรายได้ที่เพิ่มขึ้นตามวัตถุประสงค์ของวิสาหกิจเพื่อสังคมซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการลดความเหลื่อมล้ำด้านการสร้างอาชีพ และการเพิ่มรายได้

2.2 เป็นสื่อกลางทางการตลาด ในบางโครงการหรือกิจกรรมของวิสาหกิจเพื่อสังคมดำเนินงานในรูปแบบเป็นตลาดกลางขนาดเล็กในการรับซื้อผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ให้กับกลุ่มผู้ผลิตด้วยราคายุติธรรม ทำให้ผู้ผลิตสามารถจำหน่ายผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ได้ในราคาที่เป็นธรรม กล่าวอีกนัยหนึ่งคือวิสาหกิจเพื่อสังคมมีบทบาทในการเป็นผู้เชื่อมโยงทางการตลาดให้กับชุมชนที่ต้องการจำหน่ายผลิตภัณฑ์แต่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับช่องทางการจำหน่ายหรือมีช่องทางการจำหน่ายที่น้อยเกินไปทำให้ถูกเอารัดเอาเปรียบและไม่สามารถต่อรองราคาผลิตภัณฑ์หรือบริการได้ โดยการเข้าไปช่วยให้ชุมชนเหล่านั้นสามารถที่จะมีช่องทางในการจำหน่ายมากขึ้น สามารถต่อรองราคาผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ของตนเองได้ ทำให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น นอกจากนี้วิสาหกิจเพื่อสังคมยังสามารถสนับสนุนการนำเอาเทคโนโลยีเข้าไปประยุกต์ใช้ในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ซึ่งจะเป็นการช่วยเพิ่มช่องทางการจำหน่ายให้กับชุมชน ซึ่งบทบาทด้านนี้จะสอดคล้องกับแนวทางการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจในเรื่องการเพิ่มรายได้และการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น

2.3 เป็นแหล่งเงินทุน นอกจากการดำเนินงานในลักษณะการจ้างงานทั่วไปแล้ววิสาหกิจเพื่อสังคมยังสามารถที่จะเป็นองค์กรที่สนับสนุนทางการเงินแก่ชุมชนหรือประชาชนที่ต้องการเป็นผู้ประกอบการในการพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์หรือบริการของตนเองแต่ไม่มีเงินทุนและไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนของภาคธนาคารได้ โดยเป็นการดำเนินงานในลักษณะเป็นองค์กรการเงินขนาดเล็กให้กับชุมชนหรือประชาชน เพื่อให้สามารถต่อยอดผลิตภัณฑ์หรือบริการเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มจากผลิตภัณฑ์และบริการให้กับตนเองได้ นอกจากนี้เงินทุนแล้ววิสาหกิจเพื่อสังคมยังสามารถที่จะดำเนินงานในลักษณะสนับสนุนปัจจัยการผลิตอันได้แก่ สินทรัพย์ต่าง ๆ เช่น การให้เช่าอสังหาริมทรัพย์ อาคาร ที่ดิน การให้เช่าเครื่องจักร การให้เช่าเครื่องมือ อุปกรณ์ สำหรับประกอบการเป็นต้น แก่ชุมชนที่ไม่มีปัจจัยการผลิตของตนเองแต่ต้องการต่อยอดผลิตภัณฑ์หรือบริการได้ ซึ่งจะสอดคล้องกับแนวทางการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจในเรื่องการเพิ่มรายได้และการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น

2.4 เป็นแหล่งพัฒนาทักษะทางอาชีพ วิชาหลักเพื่อสังคมมีส่วนสำคัญในการพัฒนาบุคลากรทั้งของตนเองและผู้ปฏิบัติงานในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ผลงานที่ออกมามีประสิทธิภาพและสามารถแข่งขันได้ในตลาด นอกจากนี้เหตุผลด้านบนแล้วจากการศึกษาพบว่า วิชาหลักเพื่อสังคมสามารถเป็นองค์กรที่ดำเนินงานด้านการให้บริการแรงงานสู่ผู้ประกอบการเฉพาะทางต่าง ๆ ได้ ดังนั้นวิชาหลักเพื่อสังคมจะเป็นศูนย์การเรียนรู้ของแรงงานด้านต่าง ๆ ก่อนส่งไปให้ผู้ประกอบการ ซึ่งจะเป็นการพัฒนาทักษะทางอาชีพให้กับแรงงานเหล่านั้นให้มีศักยภาพเป็นการสร้างความรู้ในการประกอบอาชีพและสร้างมูลค่าเพิ่มให้แรงงานเหล่านั้น นอกจากนี้ด้านแรงงานแล้ว วิชาหลักเพื่อสังคมยังมีส่วนช่วยให้ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอาชีพด้านอื่น ๆ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ เช่น ให้ความรู้ในการลดต้นทุนการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร หรือวิธีการสร้างมูลค่าเพิ่มทางผลิตภัณฑ์ เป็นต้น ทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น

2.5 เป็นจุดสร้างมูลค่าเพิ่ม นอกจากบทบาททั้งสี่ข้อแล้ววิชาหลักเพื่อสังคมยังมีบทบาทในการช่วยสร้างมูลค่าเพิ่มให้สินค้าและบริการที่เกิดภายในโครงการเพื่อสังคมที่สร้างขึ้น กล่าวคือวิชาหลักเพื่อสังคมจะมีส่วนในการพัฒนาสินค้าและบริการ ตลอดจนการนำเอาเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมต่าง ๆ เข้าไปช่วยพัฒนาให้สินค้าที่เกิดจากโครงการมีมูลค่าสูงขึ้นได้อีกด้วย

บทบาทของวิชาหลักเพื่อสังคมในการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ

จากการศึกษาข้อมูลปฐมภูมิที่เก็บรวบรวมมาแบ่งออกเป็นสองส่วนคือ ข้อมูลจากการตอบแบบสอบถาม และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ผลการศึกษาจากการตอบแบบสอบถาม

ในการออกแบบสอบถามครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 รายจากเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการเป็นผู้ตอบแบบสอบถาม โดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น 4 ตอนคือ ข้อมูลทั่วไป ปัญหาและอุปสรรคจากการประกอบอาชีพการปลูกกาแฟ ความคิดเห็นจากการเข้าร่วมโครงการ โดยในข้อนี้แบ่งออกอีก 3 ด้านคือ รายได้ที่เพิ่มขึ้น ความคิดเห็นต่อโครงการ และประโยชน์ที่ได้รับ และในตอนที่ 4 ผู้วิจัยได้สอบถามความเห็นในด้านการปรับปรุงโครงการและข้อเสนอแนะซึ่งมีรายละเอียดของผลการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลจากการส่งแบบสอบถามที่ออกแบบไว้ให้แก่กลุ่มเป้าหมายคือ เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการจัดหาเมล็ดกาแฟจากชุมชนของบริษัท สานพลังวิชาหลักเพื่อสังคม จำกัด และได้รับการตอบรับจำนวน 30 ฉบับ จากการตอบแบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชายร้อยละ 73 โดยร้อยละ 67 มีอายุระหว่าง 30 – 50 ปี ดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 4 – 1

ตารางที่ 4 - 1 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง (N = 30)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
เพศของผู้ตอบแบบสอบถาม		
ชาย	22	73
หญิง	8	27
อายุของผู้ตอบแบบสอบถาม		
ต่ำกว่า 30 ปี	3	10
30 - 50 ปี	20	67
51 ปีขึ้นไป	7	23

ที่มา : ประมวลผลโดยผู้วิจัย, 2563

1.2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับอุปสรรคในการประกอบอาชีพ

เมื่อสอบถามในมิติที่เกี่ยวกับอุปสรรคในการประกอบอาชีพที่ผู้ตอบแบบสอบถามสามารถตอบได้มากกว่าหนึ่งข้อ ผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 26 คนเห็นว่าการประกอบอาชีพปลูกเมล็ดกาแฟมีรายได้จากการประกอบอาชีพที่ไม่แน่นอนคิดเป็นลำดับแรกของอุปสรรคจากการประกอบอาชีพปลูกกาแฟ ตามมาด้วยผลผลิตเมล็ดกาแฟต่อปีที่ไม่แน่นอน ราคาเมล็ดกาแฟกะลาที่จำหน่ายไม่ได้รับราคาที่เหมาะสมกับต้นทุน ไม่มีช่องทางการจำหน่ายเมล็ดกาแฟกะลาที่แน่นอน ไม่มีองค์ความรู้เพียงพอในการจัดการต้นทุนและการปลูกกาแฟให้ได้ผลผลิตที่ดี และเรื่องไม่สามารถจำหน่ายเมล็ดกาแฟได้ในปีที่เก็บเกี่ยวทำให้เกรดเมล็ดกาแฟต่ำลงเป็นอุปสรรคในการประกอบอาชีพปลูกกาแฟเพียง 5 คน ดังรายละเอียดที่แสดงในตารางที่ 4 - 2

ตารางที่ 4 - 2 อุปสรรคในการประกอบอาชีพปลูกกาแฟ (สามารถตอบได้มากกว่าหนึ่งข้อ)

ลำดับ	อุปสรรคในการประกอบอาชีพปลูกกาแฟ	จำนวน	ร้อยละ
1	รายได้จากการประกอบอาชีพไม่แน่นอน	26	87
2	ผลผลิตเมล็ดกาแฟต่อปีไม่แน่นอน	25	83
3	ราคาเมล็ดกาแฟกะลาที่จำหน่ายไม่ได้รับราคาที่เหมาะสมกับต้นทุน	19	63
4	ไม่มีช่องทางการจำหน่ายเมล็ดกาแฟกะลาที่แน่นอน	14	47
5	ไม่มีองค์ความรู้เพียงพอในการจัดการต้นทุนและการปลูกกาแฟให้ได้ผลผลิตที่ดี	12	40
6	ไม่สามารถจำหน่ายเมล็ดกาแฟได้ในปีที่เก็บเกี่ยว ทำให้เกรดเมล็ดกาแฟลดต่ำลง	5	17

ที่มา : ประมวลผลโดยผู้วิจัย, 2563

1.3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับผลการดำเนินโครงการ

1.3.1 ความคิดเห็นในมิติด้านรายได้หลังการเข้าร่วมโครงการ

เมื่อสอบถามในมิติที่เกี่ยวกับรายได้หลังการเข้าร่วมโครงการแบ่งออกเป็น 6 ช่วงข้อมูล เพื่อวิเคราะห์การกระจายรายได้ให้แก่เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ ซึ่งผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 20 ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างกลุ่มใหญ่ที่สุดในมิตินี้ แบ่งออกได้เป็น 3 ชุดคือ ชุดที่ 1 มีรายได้เพิ่มขึ้นต่ำกว่า 10,000 บาทต่อปี ชุดที่ 2 มีรายได้เพิ่มขึ้นระหว่าง 21,000 – 40,000 บาทต่อปี และชุดที่ 3 มีรายได้เพิ่มขึ้นถึงมากกว่า 100,000 บาทต่อปี รองลงมาคือมีรายได้เพิ่ม 10,000 – 20,000 บาทต่อปี ถัดมาคือ 71,000 – 100,000 บาทต่อปี และ 41,000 – 70,000 บาทต่อปี ดังรายละเอียดที่แสดงในตารางที่ 4 – 3

ตารางที่ 4 - 3 รายได้จากการขายเมล็ดกาแฟต่อปีหลังการเข้าร่วมโครงการ (N = 30)

รายได้จากการขายเมล็ดกาแฟต่อปีหลังการเข้าร่วมโครงการ		จำนวน	ร้อยละ
1	ต่ำกว่า 10,000 บาท	6	20
2	10,000 – 20,000 บาท	5	17
3	21,000 – 40,000 บาท	6	20
4	41,000 – 70,000 บาท	3	10
5	71,000 – 100,000 บาท	4	13
6	มากกว่า 100,000 บาทขึ้นไป	6	20

ที่มา : ประมวลผลโดยผู้วิจัย, 2563

เมื่อสอบถามถึงรายได้ที่เพิ่มขึ้นต่อปีหลังเข้าร่วมโครงการแบ่งออกเป็น 5 ช่วงข้อมูล เพื่อวิเคราะห์ประสิทธิภาพของโครงการด้านรายได้พบว่า เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นอยู่ในช่วงระหว่าง 15,100 - 30,000 บาท จำนวนถึง 24 ราย คิดเป็นร้อยละ 80 ดังรายละเอียดที่แสดงในตารางที่ 4 – 4

ตารางที่ 4 - 4 รายได้ต่อปีที่เพิ่มขึ้นหลังเข้าร่วมโครงการ (N = 30)

รายได้ต่อปีที่เพิ่มขึ้นหลังเข้าร่วมโครงการ		จำนวน	ร้อยละ
1	ต่ำกว่า 5,000 บาท	-	-
2	5,100 – 15,000 บาท	4	13
3	15,100 – 30,000 บาท	24	80
4	30,100 – 45,000 บาท	2	7
5	มากกว่า 45,000 บาทขึ้นไป	-	-

ที่มา : ประมวลผลโดยผู้วิจัย, 2563

1.3.2 ความคิดเห็นหลังจากการเข้าร่วมโครงการ

เมื่อสอบถามข้อคิดเห็นหลังการเข้าร่วมโครงการ ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมดเห็นด้วยว่าโครงการจัดซื้อเมล็ดกาแฟจากชุมชนมีประโยชน์ โดยเกือบทั้งหมดมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเมื่อเข้าร่วมโครงการ และผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมดยังเห็นด้วยว่าได้รับความรู้เรื่องการปลูกต้นไม้ร่วมเงาเพื่อใช้ประโยชน์ในการปลูกกาแฟและช่วยทำให้สภาพแวดล้อมของชุมชนดีขึ้น นอกจากนี้ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมดจะยังเข้าร่วมโครงการนี้ต่อไปพร้อมทั้งยินดีที่จะสื่อองค์ความรู้ที่ได้รับจากโครงการไปยังเกษตรกรพื้นที่อื่น ๆ และยินดีให้เกษตรกรอื่น ๆ เข้าเยี่ยมชมพื้นที่พร้อมทั้งยินดีในการเป็นวิทยากรแนะนำให้ความรู้ ซึ่งมีรายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 4 – 5

ตารางที่ 4 – 5 ข้อคิดเห็นจากการเข้าร่วมโครงการ (N = 30)

ข้อคิดเห็นจากการเข้าร่วมโครงการ	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	ระดับการเห็นด้วย
เห็นว่าโครงการจัดซื้อเมล็ดกาแฟฯ มีประโยชน์	30	0	มากที่สุด
มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเมื่อเข้าร่วมโครงการฯ	29	1	มากที่สุด
ได้รับความรู้เรื่องการปลูกต้นไม้ร่วมเงา	30	0	มากที่สุด
เห็นด้วยว่าการปลูกต้นไม้ร่วมเงา ช่วยทำให้สภาพแวดล้อมของชุมชนดีขึ้น	30	0	มากที่สุด
เห็นด้วยว่าจะยังเข้าร่วมโครงการนี้ต่อไปในอนาคต	30	0	มากที่สุด
ยินดีที่จะสื่อองค์ความรู้ที่ได้รับจากโครงการไปยังเกษตรกรพื้นที่อื่น ๆ และยินดีให้เกษตรกรเข้าเยี่ยมชมในพื้นที่หรือได้รับเชิญเป็นวิทยากร	30	0	มากที่สุด
โดยภาพรวมมีความพึงพอใจในโครงการจัดหาเมล็ดกาแฟฯ ของบริษัทสานพลัง วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด	30	0	มากที่สุด

ที่มา : ประมวลผลโดยผู้วิจัย, 2563

1.3.3 ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นประโยชน์ที่เกษตรกรได้รับจากการเข้าร่วมโครงการ

ในมิติด้านประโยชน์ที่เกษตรกรได้รับจากการเข้าร่วมโครงการ ในด้านนี้เกิดการตั้งคำถามนำทางไว้ 6 ประเด็นและโดยให้ความสำคัญกับทุกประเด็นซึ่งผู้ตอบแบบสอบถามสามารถ พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสนใจในเรื่องเมล็ดกาแฟที่จำหน่ายมีราคาที่เหมาะสมถึงร้อยละ 87 ในเรื่องการมีแหล่งจำหน่ายเมล็ดกาแฟที่ปลูกไว้ได้แน่นอน และเรื่องได้รับองค์ความรู้เรื่องการปลูกกาแฟเพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดี ผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสำคัญเป็นลำดับที่สอง โดยคิดเป็นร้อยละ 80 ในส่วนของเรื่องการเพิ่มทรัพยากรป่าไม้จากการปลูกไม้ร่วมเงา การมีความรู้ในการจัดการต้นทุนการปลูกกาแฟ และการมีรายได้เพิ่มจากการปลูกไม้ร่วมเงา ผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสำคัญคิดเป็นร้อยละ 73 70 และ 53 ตามลำดับ ดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 4 – 6

ตารางที่ 4 – 6 ความคิดเห็นเกี่ยวกับความสำคัญของประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการ

ลำดับ	ประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมโครงการ	จำนวน	ร้อยละ
1	มีแหล่งจำหน่ายเมล็ดกาแฟที่ปลูกไว้ได้แน่นอน	24	80
2	เมล็ดกาแฟที่จำหน่ายให้โครงการ มีราคาที่เหมาะสม	26	87
3	ได้รับองค์ความรู้เรื่องการปลูกกาแฟเพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดี	24	80
4	มีส่วนช่วยเพิ่มทรัพยากรป่าไม้ให้ชุมชนและประเทศจากการปลูกต้นไม้ร่มเงา	22	73
5	มีความรู้ในการจัดการต้นทุนการปลูกกาแฟ	21	70
6	มีรายได้เพิ่มจากการปลูกไม้ร่มเงาที่เป็นพืชเศรษฐกิจ	16	53

ที่มา : ประมวลผลโดยผู้วิจัย, 2563

1.4 ความคิดเห็นด้านอื่น ๆ

ในด้านความคิดเห็นส่วนอื่น ๆ ที่เกษตรกรได้เสนอแนะหรืออยากให้โครงการปรับปรุงประกอบไปด้วย เช่น

- 1.4.1 ต้องการให้โครงการเพิ่มราคารับซื้อกาแฟขึ้นมากกว่าปีที่ผ่านมา
- 1.4.2 ต้องการให้โครงการสนับสนุนในการลดต้นทุนการดูแลสวนกาแฟ
- 1.4.3 ต้องการให้โครงการสนับสนุนการปลูกกาแฟให้มีคุณภาพ
- 1.4.4 ต้องการให้โครงการให้องค์ความรู้เกี่ยวกับการปรับปรุงผลผลิตกาแฟให้อยู่ในระดับมาตรฐานสากล
- 1.4.5 ต้องการให้โครงการพาไปศึกษาดูงานในพื้นที่ ที่ประกอบอาชีพปลูกกาแฟได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- 1.4.6 ต้องการให้นำต้นไม้ร่มเงาที่มีประโยชน์มาให้เกษตรกรปลูก
- 1.4.7 ต้องการให้โครงการสนับสนุนการทำโครงการฝายชะลอน้ำที่ใช้ในสวนกาแฟ
- 1.4.8 ต้องการให้โครงการช่วยในด้านผลผลิตที่เสียหายจากภัยธรรมชาติเพื่อจะได้หาแนวทางป้องกันหรือช่วยประสานงานให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยเหลือ
- 1.4.9 ต้องการให้ทีมงานโครงการเข้าไปพบปะเกษตรกรในโครงการบ่อย ๆ

2. ผลการศึกษาวิจัยจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้เสียกับโครงการประกอบไปด้วย ผู้นำกลุ่มเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ ผู้ดำเนินโครงการและผู้บริหารของบริษัทสวนพลังวิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด และผู้บริหารของบริษัท ปตท. น้ำมันและการค้าปลีก จำกัด (มหาชน) รวมจำนวนทั้งสิ้น 10 ท่าน ซึ่งมีรายชื่อผู้ให้ข้อมูลดังนี้

กลุ่มที่ 1 ตัวแทนเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการซึ่งเป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีความมุ่งมั่นและตั้งใจในการประกอบอาชีพปลูกกาแฟซึ่งเป็นรายได้หลักของครอบครัว และต้องการพัฒนาเมล็ดกาแฟของตนเองและชุมชนให้มีคุณภาพ มีชื่อเสียงทำให้เป็นที่ต้องการของตลาดอย่างต่อเนื่อง

เพื่อสร้างความยั่งยืนให้กับอาชีพของตนเองและของชุมชนโดยเป็นเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการตั้งแต่เริ่มต้นซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลทั้งหมดในมุมมองของเกษตรกรผู้ประกอบอาชีพปลูกกาแฟ ประกอบด้วย

1. คุณธีรศักดิ์ วุฒยะอายุ อายุ 33 ปี ตำแหน่ง ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกาแฟอาป่าปางขอน

2. คุณพันมิตร ดวงตะวันจันทร์รา อายุ 43 ปี ตำแหน่ง ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกาแฟปางขอน

3. คุณชาติชาย เหมอแล อายุ 32 ปี ตำแหน่งประธานกลุ่มชุมชนบ้านอาไ้

4. คุณสุรศักดิ์ เลเชกู อายุ 51 ปี ตำแหน่ง ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านห้วยหมาก

5. คุณนพพร ชัยจารุโชค อายุ 41 ปี ตำแหน่ง เกษตรกรในชุมชนชุมชนบ้านห้วยหมาก

6. คุณคมสันต์ มาเยอะ อายุ 47 ปี ตำแหน่ง เกษตรกรในชุมชนชุมชนบ้านห้วยหมาก

กลุ่มที่ 2 ผู้ดำเนินโครงการของบริษัท สานพลังวิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด ซึ่งเป็นผู้มีความรู้เรื่องการดำเนินธุรกิจในรูปแบบวิสาหกิจเพื่อสังคมของกลุ่มบริษัท ปตท.จำกัด (มหาชน) และเป็นผู้คลุกคลีกับโครงการจัดหาเมล็ดกาแฟจากชุมชนตั้งแต่เริ่มต้นโครงการซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลในมุมมองของผู้ประกอบการวิสาหกิจเพื่อสังคม ประกอบไปด้วย

7. คุณอัจฉริยา เจริญศักดิ์ อายุ 51 ปี ตำแหน่ง ผู้บริหารบริษัท สานพลังวิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด

8. คุณลลิตา ศรีกุลทรัพย์ อายุ 42 ปี ตำแหน่ง ผู้ดำเนินโครงการ

กลุ่มที่ 3 ผู้รับซื้อผลผลิตของเกษตรกรจากโครงการของบริษัท ปตท.น้ำมันและการค้าปลีกจำกัด (มหาชน) ซึ่งเป็นผู้มีความรู้เรื่องการประกอบธุรกิจโรงคั่วกาแฟและร้านกาแฟ ซึ่งเป็นธุรกิจกาแฟปลายน้ำ และมีความมุ่งมั่นและตั้งใจที่จะสนับสนุนพัฒนาศักยภาพเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟซึ่งเป็นต้นน้ำที่มีความสำคัญต่อโรงคั่วและร้านกาแฟ รวมถึงเป็นผู้ที่คลุกคลีกับโครงการจัดหาเมล็ดกาแฟจากชุมชนตั้งแต่เริ่มต้นโครงการซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลในมุมมองของผู้ประกอบการที่รับซื้อเมล็ดกาแฟจากเกษตรกรไปเป็นวัตถุดิบ ประกอบด้วย

9. คุณสุชาติ ระมาศ อายุ 52 ปี ตำแหน่ง รองกรรมการผู้จัดการใหญ่ธุรกิจค้าปลีก

10. คุณพงษ์พันธ์ จันทร์ภูมิ อายุ 50 ปี ตำแหน่ง ผู้ดำเนินโครงการ

จากการเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์พบข้อมูลในมิติต่าง ๆ ดังนี้

2.1 มิติด้านกิจกรรมหลักของโครงการ

สรุปข้อมูลจากการสัมภาษณ์ในมิติด้านกิจกรรมหลักของโครงการคือด้านการเพิ่มรายได้และการจำหน่ายผลผลิตกาแฟได้แน่นอนนั้น

ในด้านการมีรายได้เพิ่มขึ้นนั้น ผู้ให้สัมภาษณ์มองว่าโครงการนี้เกษตรกรได้รับประโยชน์จากการที่สามารถจำหน่ายเมล็ดกาแฟได้ในระบบราคาที่เป็นธรรม (Fair Trade) ที่โครงการนำเข้ามาใช้ในการกำหนดราคาทำให้ราคาที่เกษตรกรจำหน่ายสะท้อนความเป็นจริงในท้องตลาด ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับเดิมที่ต้องพึ่งราคาที่กำหนดโดยพ่อค้าคนกลางฝั่งเดียว เพราะเป็นช่องทางการจำหน่ายเดียวที่เกษตรกรสามารถจำหน่ายผลผลิตได้ทำให้อำนาจในการต่อรองราคาเมื่อจำหน่ายผลผลิตกาแฟให้พ่อค้าคนกลางน้อยกว่า ในขณะที่เมื่อโครงการเข้ามาดำเนินงานเกษตรกรมีทางเลือกในการจำหน่ายผลผลิตกาแฟเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งช่องทาง เกษตรกรจึงมีสิทธิในการต่อรองราคาเพิ่มมากขึ้น

ทำให้ราคาของเมล็ดกาแฟกะลาดีขึ้นเกษตรกรจึงขายได้ราคาดีกว่าเดิม ส่งผลให้มีรายได้จากการขายเพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับที่ผ่านมา

ในด้านการจำหน่ายผลผลิตกาแฟได้แน่นอนนั้น ผู้ให้สัมภาษณ์กลุ่มเกษตรกรมองว่าพวกเขาต้องการความแน่นอนทางด้านการมีตลาดรองรับที่จะสามารถจำหน่ายผลผลิตได้ซึ่งทุกกลุ่มเห็นด้วยในทางเดียวกันว่าด้วยสัญญาของโครงการที่ทำร่วมกันระหว่างเกษตรกรในโครงการบริษัทสวนพลัง วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด และบริษัท ปตท.น้ำมันและการค้าปลีก จำกัด (มหาชน) จะรับซื้อผลผลิตกาแฟให้กับเกษตรกรในโครงการหากเกษตรกรยินดีจะจำหน่ายผลผลิตให้ นั้น ทำให้เกษตรกรสามารถมั่นใจได้ว่ามีช่องทางจำหน่ายผลผลิตได้อย่างแน่นอนตามสัญญา นอกจากนี้การที่บริษัท ปตท.น้ำมันและการค้าปลีก จำกัด (มหาชน) ที่เป็นผู้รับซื้อถือเป็นผู้ที่มีศักยภาพในการรับซื้อผลผลิตเมล็ดกาแฟเพราะบริษัท ปตท.น้ำมันและการค้าปลีก จำกัด (มหาชน) เป็นผู้ดำเนินธุรกิจด้านกาแฟที่เป็นรายใหญ่รายหนึ่งในท้องตลาดประเทศไทยที่มีทั้งโรงคั่วกาแฟและร้านจำหน่ายกาแฟของตนเองอีกทั้งยังได้รับความนิยมจากผู้บริโภคสินค้ากาแฟในท้องตลาดมากทำให้ความต้องการเมล็ดกาแฟจึงค่อนข้างสูงและต้องการแน่นอน ดังนั้นเมื่อเทียบกับแบบเดิมที่เกษตรกรมีช่องทางการจำหน่ายผลผลิตเมล็ดกาแฟให้กับพ่อค้าคนกลางเพียงฝั่งเดียว ทำให้การจำหน่ายผลผลิตเมล็ดกาแฟจึงไม่ค่อยแน่นอนขึ้นอยู่กับความต้องการของพ่อค้าคนกลางบางปีอาจจะขายได้ราคาดี บางปีอาจจะขายผลผลิตได้ราคาต่ำมากด้วยเหตุผลทางการตลาด เนื่องจากพ่อค้าคนกลางก็จะต้องนำผลผลิตไปขายต่อในตลาดเช่นกันไม่ได้เป็นเจ้าของปัจจัยการแปรรูปผลผลิตเอง ดังนั้นเมื่อเกษตรกรมีโอกาสจำหน่ายให้เจ้าของปัจจัยการแปรรูปผลผลิตเอง ทำให้เกษตรกรมั่นใจว่าจะสามารถจำหน่ายผลผลิตกาแฟได้แน่นอน

2.2 มิติด้านกิจกรรมในการส่งเสริมให้เกษตรกรมีความเข้มแข็ง

สรุปข้อมูลจากการสัมภาษณ์ในมิติการส่งเสริมให้เกษตรกรมีความเข้มแข็งนั้นแบ่งออกเป็นเรื่องการให้ความรู้และการเพิ่มศักยภาพในการแข่งขัน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

การให้ความรู้ จากการสัมภาษณ์สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นคือ

2.2.1 การให้ความรู้เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิต ในด้านนี้ผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมดมองว่าเป็นสิ่งสำคัญ โดยกลุ่มเกษตรกรมองว่าเมื่อตนเองมีความรู้ก็จะสามารถปลูกกาแฟที่มีคุณภาพและได้ผลผลิตในปริมาณที่ดี ซึ่งจะทำให้สามารถสู้กับคู่แข่งได้ ราคาผลผลิตก็จะดีและขายได้ในราคาที่ดี มีรายได้เพิ่มขึ้น ในมุมมองของสวนพลังมองว่าการให้ความรู้แก่เกษตรกรนอกจากจะส่งผลให้ผลผลิตกาแฟมีคุณภาพดีและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิตแล้ว ยังเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้เกษตรกรสามารถประกอบอาชีพได้อย่างยั่งยืน เพราะเกษตรกรสามารถที่จะใช้ความรู้บวกกับประสบการณ์ในการพัฒนาการปลูกกาแฟให้ตรงตามที่ต้องการ จะเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ตนเองได้ในระยะยาว ในมุมมองของ บริษัท ปตท.น้ำมันและการค้าปลีก จำกัด มองว่าการให้ความรู้แก่เกษตรกรเช่น วิธีการปลูก การดูแล และการแปรรูปเป็นเมล็ดกาแฟกะลาเป็นต้น จะทำให้พวกเขาสามารถทำผลผลิตให้มีคุณภาพโดยประโยชน์นั้นนอกจากจะเกิดผลต่อตัวเกษตรกรเองแล้ว ยังส่งผลต่อผู้ประกอบการที่รับซื้อผลผลิตเพราะจะทำให้ผลผลิตที่ได้มีคุณภาพมีราคาที่ดีขึ้น และเมื่อนำไปแปรรูปขึ้นต่อไปก็เป็นวัตถุดิบที่มีคุณภาพถือเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์

2.2.2 การให้ความรู้ในการดูแลสิ่งแวดล้อม ผู้ให้สัมภาษณ์กลุ่มเกษตรกร มองว่าหากส่งผลต่อการประกอบอาชีพให้ดีขึ้นพวกเขาก็ยินดีและพร้อมที่จะเรียนรู้ในด้านนี้ ในส่วน กลุ่มสานพลังมองว่าปัจจุบันเป็นเรื่องสำคัญที่จะดูแลสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะอาชีพการเกษตรแล้วจะมีการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อใช้ปลูกพืช แต่สำหรับการปลูกกาแฟแล้ว ต้นไม้ใหญ่กลับเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อต้นกาแฟเพราะจะทำให้กาแฟมีคุณภาพที่ดี นอกจากนี้ กระบวนการแปรรูปผลกาแฟให้เป็นเมล็ดกาแฟจะทำให้เกิดน้ำเสีย การสอนให้เกษตรกรรู้จัก วิธีการบำบัดน้ำเสียด้วยการทำฝายบำบัดน้ำเสีย จะช่วยให้สิ่งแวดล้อมภายในชุมชนดีขึ้น เป็นต้น จะเห็นว่าแม้แต่อาชีพปลูกกาแฟยังสามารถที่จะดูแลสิ่งแวดล้อมได้แค่เพียงเรานำความรู้ที่เป็น ประโยชน์ไปให้พวกเขา ในส่วนของ บริษัท ปตท.น้ำมันและการค้าปลีก จำกัด มองว่านโยบายภาครัฐ หรือแม้แต่เอกชนเองหันมาให้ความสนใจในเรื่องสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ดังนั้นการสร้างความตระหนัก ด้านสิ่งแวดล้อมให้กับเกษตรกรที่อยู่ห่างไกลและยังไม่ค่อยมีความตระหนักมากนัก ให้พวกเขาหันมา สนใจมากขึ้นโดยการสอนให้เขาว่าการดูแลสิ่งแวดล้อมมีประโยชน์ต่อพวกเขาอย่างไร

ในด้านการเพิ่มศักยภาพในการแข่งขัน ผู้ให้สัมภาษณ์ทุกกลุ่มมองว่า เป็นเรื่องที่ต้องเนื่องจากการมีความรู้ในการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพ เพราะเมื่อผลผลิตกาแฟ มี คุณภาพดีก็จะสามารถต่อราคาได้ โดยกลุ่มสานพลังมองเพิ่มเติมอีกว่านอกจากการสร้างมูลค่าเพิ่ม ทางตรงจากการปลูกกาแฟให้มีคุณภาพแล้ว หากเกษตรกรใส่ใจสิ่งแวดล้อม นอกจากประโยชน์หลักที่ เกษตรกรจะได้รับโดยตรงจากการใส่ใจดูแลสิ่งแวดล้อมรอบชุมชนเช่น การปลูกป่าไม้ จะได้ผลไม้ไว้ บริโภคหรือไว้จำหน่ายแล้ว เกษตรกรยังสามารถนำเสนอเรื่องการใส่ใจสิ่งแวดล้อม เช่น การปลูกป่า การบำบัดน้ำเสียที่เกิดจากกระบวนการ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดภาพบวกต่อการจำหน่ายผลผลิตของ เกษตรกรนั้นถือเป็นจุดแข็งและเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันให้กับเกษตรกรด้วย ในส่วนของบริษัท ปตท.น้ำมันและการค้าปลีก จำกัด (มหาชน) มองว่าหากเกษตรกรรู้จักการต่อยอดผลผลิตก็จะทำให้ พวกเขามีศักยภาพในการแข่งขันเช่นกัน เช่น นอกจากเกษตรกรจะปลูกกาแฟซึ่งให้ผลผลิตเฉพาะบาง ช่วงเวลาของปี เกษตรกรสามารถเลือกการปลูกไม้ร่มเงาที่เป็นพืชผลที่เป็นที่ต้องการของตลาด นอกจากที่พวกเขาจะมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการขายไม้ผลนั้น ยังเป็นการเพิ่มศักยภาพด้านการแข่งขัน ว่ามีผลผลิตทางการเกษตรหลายอย่างในชุมชน ซึ่งเป็นการสร้างการรับรู้ให้ตลาดอื่น ๆ ด้วย เป็นต้น

2.3 มิติด้านปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินโครงการ

สรุปข้อมูลจากการสัมภาษณ์ในมิติปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินโครงการนั้น มีรายละเอียดดังนี้

ด้านกิจกรรมหลักของโครงการนั้น ในมุมมองของกลุ่มเกษตรกร เรื่องราคา ผลผลิต พบว่าสิ่งที่พวกเขาต้องการนอกจากจะมีแหล่งจำหน่ายผลผลิตที่แน่นอนแล้ว หากผู้รับซื้อ สามารถรับซื้อได้ในราคาที่สูงขึ้นไปอีกจะทำให้พวกเขามีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้ สำหรับเรื่องของอาชีพ เสริม ด้านการปลูกไม้ร่มเงานั้น เป็นสิ่งที่ดีที่จะทำให้พวกเขามีรายได้เพิ่มขึ้นแต่เกษตรกรมีความ ต้องการได้รับการสนับสนุนกล้าไม้เหล่านั้นจากวิสาหกิจเพื่อสังคมมากกว่าจะหาซื้อมาด้วยตนเอง สำหรับบริษัทสานพลังฯ มีมุมมองเรื่องราคารับซื้อผลผลิต โดยมุ่งเน้นรูปแบบราคาที่เป็นธรรม (Fair Trade) คือ การที่เกษตรกรได้รับราคาที่เป็นธรรม ซึ่งจะทำให้เกษตรกรได้รับประโยชน์สูงสุด อย่างไรก็ตาม ราคารับซื้อเมล็ดกาแฟจะขึ้นอยู่กับคุณภาพของเมล็ดกาแฟเป็นหลัก อีกทั้ง ในปัจจุบัน

เมล็ดกาแฟเป็นที่ต้องการของตลาด หากเกษตรกรสามารถผลิตเมล็ดกาแฟที่มีคุณภาพเป็นที่ต้องการตลาดเกษตรกรก็จะมีโอกาสที่จะขายได้ในราคาที่เหมาะสมมากขึ้น บริษัทสานพลังฯ จึงมุ่งเน้นในด้านการสนับสนุนองค์ความรู้และการเพิ่มศักยภาพในการผลิตกาแฟคุณภาพที่คำนึงถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้กับเกษตรกรเพื่อให้เกษตรกรมีรายได้ที่มั่นคงและยั่งยืน ในด้านปัญหาและอุปสรรคที่พบคือ เนื่องด้วยกาแฟยังเป็นพืชเศรษฐกิจที่อยู่ในกลุ่มที่เกษตรกรสามารถจำหน่ายได้ในราคาที่ค่อนข้างสูง ประกอบกับปริมาณความต้องการใช้กาแฟในประเทศยังมีสูงกว่าปริมาณกาแฟที่ผลิตได้ในประเทศ เกษตรกรจำนวนมากที่มีพื้นที่เหมาะสมจึงนิยมปลูกกาแฟเป็นพืชหลัก เช่น กาแฟอะราบิกานิยมปลูกมากทางภาคเหนือของประเทศ และกาแฟโรบัสตานิยมปลูกมากทางภาคใต้ของประเทศ ดังนั้นด้วยวิสาหกิจเพื่อสังคมที่โดยทั่วไปแล้วจะมีขนาดไม่ใหญ่มาก เช่นเดียวกับบริษัทสานพลังฯ จึงมีข้อจำกัดที่ไม่สามารถเข้าไปช่วยเหลือเกษตรกรจำนวนมากได้อย่างทั่วถึง ทั้งข้อจำกัดด้านบุคลากรและงบประมาณในการดำเนินโครงการ ดังนั้น สิ่งที่ทางบริษัทสานพลังฯ มุ่งเน้นเป็นหลัก คือ การส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรมีความเข้มแข็ง โดยการให้องค์ความรู้ที่จำเป็นแก่เกษตรกรทั้งในการปลูกและแปรรูปกาแฟ รวมถึงความรู้เรื่องการทำธุรกิจ ได้แก่ การทำบัญชี การบริหารจัดการต้นทุน การทำการตลาดได้ด้วยตัวเอง เป็นต้น และเมื่อเกษตรกรคนใดกลุ่มใดที่มีศักยภาพแล้ว ก็จะคัดเลือกให้เป็นต้นแบบให้เกษตรกรรายอื่น ๆ ได้เข้าไปเรียนรู้และศึกษาดูงานในพื้นที่ของเกษตรกรเหล่านั้นได้ ซึ่งจะช่วยให้เกิดการสร้างความช่วยเหลือกันเองในกลุ่มเกษตรกรในชุมชนได้ และทำให้บุคลากรของบริษัทสานพลังฯ จะสามารถไปช่วยเกษตรกรกลุ่มอื่น ๆ ที่ยังไม่เข้มแข็งต่อไป สำหรับบริษัท ปตท. น้ำมันและการค้าปลีก จำกัด (มหาชน) มีมุมมองปัญหาและอุปสรรค ว่า เนื่องด้วยราคาการรับซื้อจะอยู่ที่คุณภาพของเมล็ดกาแฟเพราะเมื่อเมล็ดกาแฟที่เป็นวัตถุดิบมีคุณภาพดีก็จะส่งผลให้คุณภาพของผลิตภัณฑ์ที่ได้จากเมล็ดกาแฟนั้นสูงขึ้นด้วย ดังนั้น จึงเป็นเรื่องจำเป็นที่จะส่งเสริมให้เกษตรกรมีความเข้าใจและใส่ใจในเรื่องการควบคุมคุณภาพผลผลิตเมล็ดกาแฟให้มีคุณภาพเท่าเทียมหรือสูงกว่าท้องตลาด เกษตรกรจึงจะสามารถจำหน่ายได้ในราคาที่สูงขึ้นไปด้วย สำหรับ การแก้ปัญหาด้านนี้ คือ การให้องค์ความรู้แก่เกษตรกรในการผลิตเมล็ดกาแฟให้มีคุณภาพที่ดีตามที่ตลาดมีความต้องการ

ในด้านกิจกรรมส่งเสริมให้เกษตรกรมีความรู้ในการประกอบอาชีพนั้น กลุ่มเกษตรกรมองว่าอาจจะต้องใช้ระยะเวลาในการเรียนรู้ไปพร้อมการประกอบอาชีพเนื่องจากวิถีการดำรงชีวิตของพวกเขาส่วนมากอยู่ที่การประกอบอาชีพและการอยู่กับครอบครัวดังนั้นการเรียนรู้จำเป็นต้องใช้เวลาหลังจากการประกอบอาชีพหรือหากทีมผู้ดำเนินโครงการสามารถสอดแทรกการเรียนรู้เข้ามาในช่วงประกอบอาชีพได้เห็นว่าจะยิ่งเกิดประโยชน์กับพวกเขามากขึ้น นอกจากนี้จะทำให้พวกเขาได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ซึ่งจะทำให้มีความเข้าใจมากขึ้น ในมุมมองของบริษัทสานพลังฯ การเรียนรู้เป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะทำให้เกษตรกรมีความเข้มแข็งและสามารถยืนอยู่ได้ด้วยตนเอง แต่ปัญหาและอุปสรรคสำหรับการเรียนรู้ของเกษตรกรคือ ความพร้อมในการเข้ารับการฝึกอบรมหรือการเรียนรู้เนื่องจากเมื่อเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการมีขนาดกลุ่มใหญ่ ซึ่งหากต้องการให้เกษตรกรได้รับความรู้อย่างทั่วถึงครบทุกคนอาจจำเป็นต้องจัดการเรียนรู้หลายครั้ง ซึ่งจะทำให้เกิดต้นทุนสำหรับการให้ความรู้สูงขึ้นเช่น ค่าใช้จ่ายด้านวิทยากร ค่าเดินทาง เป็นต้น ซึ่งทางบริษัท สานพลังฯ จะต้องมีการวางแผนและออกแบบรูปแบบการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นต่อไป ในขณะที่มุมมองของบริษัท ปตท. น้ำมันและการค้าปลีก จำกัด (มหาชน) มองว่าหากเป็นในด้านการทำธุรกิจกาแฟ

ปลายน้ำแล้วพวกเขามีศักยภาพในการถ่ายทอดความรู้ในระดับดีมากเนื่องจากทางบริษัทได้สะสมองค์ความรู้ด้านนี้มาเป็นระยะเวลาหนึ่งแล้วและยินดีให้ความรู้แก่เกษตรกร แต่ปัญหาคือความรู้ต้นน้ำ เช่น การปลูกกาแฟ แม้จะมีความรู้อยู่บ้างแต่ยังไม่มากเพียงพอซึ่งในส่วนนี้ทางบริษัทฯ มีศักยภาพในการหาผู้มีความรู้ในเครือข่ายธุรกิจมาช่วยให้ความรู้แก่เกษตรกรแทน อีกประเด็นหนึ่ง สำหรับการอบรมนอกสถานที่ที่ต้องใช้เครื่องมือเฉพาะทางในการให้ความรู้เสริมทักษะแก่เกษตรกรในอนาคต เช่น การแปรรูปกาแฟอย่างครบวงจร หรือการคั่วเมล็ดกาแฟขนาดเล็กในระบบชุมชน เป็นต้น ซึ่งทางบริษัทยังไม่มีความพร้อมในด้านนี้ แม้ว่าบริษัท ปตท.น้ำมันและการค้าปลีก จำกัด (มหาชน) จะมีศูนย์ฝึกอบรมของตนเองแต่เป็นในรูปแบบธุรกิจขนาดใหญ่ จึงอาจไม่ใช่ว่าเป็นประโยชน์กับชุมชนมากนัก ดังนั้น บริษัทจึงต้องวางแผนในการจัดหาและจัดเตรียมเครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่จำเป็นที่จะเกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของเกษตรกรเหล่านี้ต่อไป

3. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสอบถามและการสัมภาษณ์

จากการสรุปข้อมูลแบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูล ซึ่งสามารถวิเคราะห์ข้อมูลได้ดังต่อไปนี้

3.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านกิจกรรมหลักของโครงการ

จากข้อมูลในส่วนของแบบสอบถามพบว่าในด้านการเพิ่มขึ้นของรายได้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นหลังเข้าร่วมโครงการระหว่าง 15,100 – 30,000 บาท ถึงร้อยละ 80 โดยในส่วนของปัจจัยที่มีผลต่อรายได้ในการประกอบอาชีพปลูกกาแฟสามารถเรียงลำดับได้ดังนี้คือ

1. รายได้จากการประกอบอาชีพไม่แน่นอน
2. ผลผลิตเมล็ดกาแฟต่อปีไม่แน่นอน
3. ราคาเมล็ดกาแฟกะลาที่จำหน่ายไม่ได้รับราคาที่เหมาะสมกับต้นทุน
4. ไม่มีช่องทางการจำหน่ายเมล็ดกาแฟกะลาที่แน่นอน
5. ไม่มีองค์ความรู้เพียงพอในการจัดการต้นทุนและการปลูกกาแฟให้ได้ผลผลิตที่ดี
6. ไม่สามารถจำหน่ายเมล็ดกาแฟได้ในปีที่เก็บเกี่ยว ทำให้เกรดเมล็ดกาแฟลดต่ำลง

จากข้อมูลในส่วนของ การสัมภาษณ์พบว่าในด้านการเพิ่มขึ้นของรายได้ผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งสามกลุ่มมองว่าโครงการสร้างประโยชน์ให้เกษตรกรให้มีรายได้เพิ่ม จากการที่มีแหล่งรับซื้อผลผลิตเมล็ดกาแฟที่แน่นอนและการมีระบบราคาซื้อที่เป็นธรรมทำให้เกษตรกรสามารถขายผลผลิตได้ในราคาที่ดีขึ้น และมีรายได้เพิ่มขึ้น

3.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านกิจกรรมในการส่งเสริมให้เกษตรกรมีความเข้มแข็ง

จากข้อมูลในส่วนของแบบสอบถามในการส่งเสริมให้เกษตรกรมีความเข้มแข็งด้วยการให้ความรู้แก่เกษตรกรพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 37.93 บอกว่าเกษตรกรมีองค์ความรู้เรื่องการปลูกกาแฟเพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดี ร้อยละ 34.48 มีส่วนช่วยเพิ่มทรัพยากรป่าไม้ให้ชุมชนและประเทศจากการปลูกต้นไม้ร่วมเงา ร้อยละ 31.03 มีความรู้ในการจัดการต้นทุนการปลูกกาแฟและร้อยละ 20.69 มีรายได้เพิ่มจากการปลูกไม้ร่วมเงาที่เป็นพืชเศรษฐกิจ

จากข้อมูลในส่วนของ การสัมภาษณ์พบว่าในการส่งเสริมให้เกษตรกรมีความเข้มแข็งด้วยการให้ความรู้แก่เกษตรกร ผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งสามกลุ่มมองว่าเกิดประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยในส่วนของเกษตรกรมองว่าหากเกิดประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพพวกเขายินดีที่จะเรียนรู้ ในส่วนของบริษัท สานพลังวิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด มองว่าการให้ความรู้จะทำให้เกษตรกรสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ผลผลิต มีรายได้เพิ่มขึ้นและทำให้พวกเขาสามารถอยู่ภายในสิ่งแวดล้อม

ที่ดี ซึ่งจะทำให้พวกเขาประกอบอาชีพได้อย่างเข้มแข็ง ในส่วนของบริษัท ปตท. น้ำมันและการค้าปลีก จำกัด (มหาชน) มองว่าการให้ความรู้แก่เกษตรกรจะทำให้พวกเขาสามารถสร้างผลผลิตทางการเกษตรที่มีคุณภาพและเมื่อแปรรูปเป็นวัตถุดิบก็จะมีคุณภาพทำให้สามารถจำหน่ายได้ราคาสูงขึ้นนอกจากนี้ การให้ความรู้ยังทำให้พวกเขามีศักยภาพในการแข่งขันอีกด้วย

สรุป

จากผลการวิจัยข้อมูลทุติยภูมิ เรื่อง บทบาทวิสาหกิจเพื่อสังคมในการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ ที่สำคัญได้แก่ สร้างอาชีพให้กับผู้ด้อยโอกาสในสังคม การเพิ่มรายได้ให้กับประชาชนรากหญ้า การพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น การเพิ่มทักษะและพัฒนาศักยภาพในการประกอบอาชีพ โดยการนำเอาบทบาทวิสาหกิจเพื่อสังคมไปสนับสนุนแนวทางในการลดความเหลื่อมล้ำดังกล่าวอีกทางหนึ่งเนื่องจากวิสาหกิจเพื่อสังคมมีศักยภาพหลายด้านคือ เป็นแหล่งจ้างงาน เป็นสื่อกลางทางการตลาด เป็นแหล่งเงินทุน และเป็นแหล่งพัฒนาทักษะทางอาชีพ

การวิเคราะห์ผลการวิจัยข้อมูลปฐมภูมิจากการศึกษากรณีศึกษาโครงการวิสาหกิจเพื่อสังคม ในส่วนของการตอบแบบสอบถามในด้านปัญหาและอุปสรรคจากการประกอบอาชีพพบว่า นอกจากรายได้และผลผลิตจากการประกอบอาชีพไม่แน่นอนแล้ว เรื่องราคาและช่องทางการจัดจำหน่ายผลผลิตก็เป็นประเด็นที่เกษตรกรให้ความสำคัญ เพราะนอกจากปัจจัยเรื่องการได้มาซึ่งผลผลิตแล้ว ปัจจัยเรื่องการจำหน่ายผลผลิตออกไปก็เป็นเรื่องที่ต้องคำนึงถึงเพราะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ได้มาซึ่งเหตุผลของการประกอบอาชีพ ในส่วนของการสัมภาษณ์ประกอบด้วยมิติที่เป็นกิจกรรมหลักของโครงการพบว่าผู้ให้สัมภาษณ์ทุกกลุ่มมองว่าเกษตรกรได้รับประโยชน์เรื่องการมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการขายเมล็ดกาแฟได้แน่นอนและราคาที่เป็นธรรม ซึ่งตรงตามจุดประสงค์หลักของโครงการที่ต้องการเข้าไปช่วยเหลือเกษตรกร ในมิติการส่งเสริมให้เกษตรกรมีความเข้มแข็งซึ่งเป็นกิจกรรมเสริมอันได้แก่การให้ความรู้ในการประกอบอาชีพนอกจากจะทำให้เกษตรกรมีความรู้แล้วยังสร้างศักยภาพในการแข่งขันให้แก่เกษตรกร ซึ่งจะทำให้เกษตรกรมีความเข้มแข็งในการประกอบอาชีพที่ยั่งยืนในอนาคต ในมิติปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินโครงการ กลุ่มเกษตรกรมองว่าการเข้าไปให้ความรู้ในพื้นที่แปลงปลูกและได้ปฏิบัติจริงจะทำให้พวกเขามีความเข้าใจและเห็นภาพมากขึ้น นอกจากนี้ยังต้องการให้โครงการสนับสนุนกล้าไม้ร่มเงาที่เป็นพืชเศรษฐกิจ ในขณะที่บริษัทสวนพลังฯ มองว่าการขยายขอบเขตโครงการในปัจจุบันยังไม่สามารถทำได้มากเนื่องจากบุคลากรของบริษัทและงบประมาณที่มีจำกัด ดังนั้น จำเป็นที่ต้องให้เกษตรกรที่ให้การสนับสนุนอยู่มีความรู้เพียงพอจนกว่าพวกเขาจะเข้มแข็งและสามารถอยู่ได้ด้วยตนเองจึงจะสามารถขยายไปยังพื้นที่อื่น ๆ ได้มากขึ้น สำหรับบริษัท ปตท. น้ำมันและการค้าปลีก จำกัด มองว่าคุณภาพของผลผลิตกาแฟเป็นสิ่งที่ sẽสร้างมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ ดังนั้นเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องให้ความรู้ในการผลิตเมล็ดกาแฟที่มีคุณภาพแก่เกษตรกรเพื่อให้พวกเขาสามารถรักษาระดับราคาซื้อและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิตได้

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง บทบาทวิสาหกิจเพื่อสังคมในการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. ศึกษาแนวทางในการยกระดับบทบาทวิสาหกิจเพื่อสังคมในการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจของเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟ
2. เสนอแนะแนวทางในการดำเนินงานของวิสาหกิจเพื่อสังคมที่มีประสิทธิภาพและแนวทางในการช่วยเหลือสังคมได้อย่างยั่งยืน

โดยระเบียบวิธีที่ใช้ศึกษา คือ การวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งข้อมูลหตุยภูมิจะเป็นการศึกษาจากทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจด้วยวิสาหกิจเพื่อสังคม สำหรับข้อมูลปฐมภูมิจะศึกษาวิเคราะห์ด้วยวิธีการสัมภาษณ์และวิธีการใช้แบบสอบถาม โดยมีกรณีศึกษาโครงการจัดหาเมล็ดกาแฟจากชุมชนซึ่งเป็นโครงการวิสาหกิจเพื่อสังคมของบริษัท สานพลังวิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด

สำหรับในบทนี้จะมีการนำเสนอสรุปผลการวิจัย โดยมีหัวข้อต่าง ๆ ประกอบด้วย การสรุปผลการวิจัย การอภิปรายผลการวิจัย และ ข้อเสนอแนะจากการทำการวิจัย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

สรุป

จากผลการวิจัยที่ได้นำเสนอไปในบทที่ 4 สามารถสรุปและอภิปรายผลการวิจัยโดยแบ่งออกเป็น การสรุปผลข้อมูลภาคปฐมภูมิ และ การสรุปผลจากการสังเคราะห์ข้อมูลหตุยภูมิร่วมกับข้อมูลปฐมภูมิ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. สรุปผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัยที่ได้จากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก และข้อมูลการตอบแบบสอบถาม จากกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้เสียกับโครงการจัดหาเมล็ดกาแฟจากชุมชนบริษัท สานพลังวิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด ทำให้ทราบถึง บทบาทของวิสาหกิจเพื่อสังคมที่สามารถช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ได้มีดังนี้

1.1 บทบาทด้านการเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกร ซึ่งเป็นบทบาทหลักของวิสาหกิจเพื่อสังคมที่จะสามารถช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ โดยแบ่งออกเป็นการเพิ่มช่องทางการจำหน่ายผลผลิตเมล็ดกาแฟที่แน่นอนให้กับเกษตรกร และการรับซื้อผลผลิตเมล็ดกาแฟในราคาที่เป็นธรรม (Fair Trade) โดยสรุปผลการตอบแบบสอบถามพบว่า เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการมีรายได้ตั้งแต่ 10,000 - 100,000 ต่อปีหลังเข้าร่วมโครงการ โดยแต่ละครอบครัวมีรายได้เพิ่มขึ้นประมาณ 15,000 - 30,000 บาทต่อปี (ขึ้นอยู่กับคุณภาพและปริมาณการจำหน่ายเมล็ดกาแฟ) และสรุปผลข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่า เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการมีรายได้เพิ่มขึ้นจาก 2 ข้อ ดังนี้

1.1.1 เกษตรกรมีช่องทางการจำหน่ายผลผลิตกาแฟที่แน่นอนและมีทางเลือกในการจำหน่ายเพิ่มขึ้น เนื่องด้วยเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการมีการพัฒนาคุณภาพของเมล็ดกาแฟที่ตรงตามความต้องการของตลาด ทำให้เกษตรกรสามารถเลือกได้ว่าจะจำหน่ายผลผลิตนั้นให้กับโครงการซึ่งเป็นช่องทางที่แน่นอนหรือต่อรองกับผู้รับซื้อรายใดที่สามารถให้ราคาซื้อได้สูงกว่าได้จากเดิมที่เกษตรกรไม่มีช่องทางจำหน่ายที่แน่นอน โดยเฉพาะในช่วงที่มีปริมาณเมล็ดกาแฟในตลาดออกมามาก หรือในช่วงที่ไม่ค่อยมีผู้รับซื้อเมล็ดกาแฟ เกษตรกรจะไม่สามารถต่อรองด้านราคาซื้อได้ ส่งผลให้จำเป็นต้องจำหน่ายผลผลิตให้แก่ผู้รับซื้อที่มีน้อยรายในราคาผลผลิตที่ต่ำกว่า กอปรกับความจำเป็นที่ต้องจำหน่ายเมล็ดกาแฟที่ผลิตได้ในปีนั้นให้ได้เร็วเพื่อให้มีรายได้สำหรับใช้จ่ายในครอบครัว รวมถึงใช้สำหรับการเพาะปลูกรอบปีต่อไป นอกจากนี้ หากเก็บผลผลิตไว้นานเกินไปคุณภาพของเมล็ดกาแฟจะลดลงส่งผลให้ราคาซื้อลดลงด้วย

1.1.2 ราคาผลผลิตที่ทางโครงการตกลงรับซื้อนั้นใช้ระบบราคาที่เป็นธรรม เนื่องด้วย เป็นโครงการที่ดำเนินการโดยวิสาหกิจเพื่อสังคมที่มีวัตถุประสงค์การดำเนินงานเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมและชุมชนมากที่สุดโดยไม่ได้มุ่งหวังกำไรสูงสุด จึงมีการพิจารณาราคาซื้อที่ไม่ต่ำกว่าราคาตลาดในขณะนั้นเป็นหลัก รวมถึงจะต้องเป็นราคาที่ไม่ต่ำกว่าต้นทุนของเกษตรกรด้วย จึงทำให้เกษตรกรสามารถจำหน่ายผลผลิตได้ในราคาที่สูงกว่าการขายให้พ่อค้าคนกลางที่มีวัตถุประสงค์มุ่งเน้นกำไรของธุรกิจตนเองเป็นหลัก นอกจากนี้ ในกรณีที่วิสาหกิจชุมชนมีช่องทางจำหน่ายให้กับผู้รับซื้อเมล็ดกาแฟที่เป็นผู้รับซื้อรายใหญ่ได้โดยตรง เกษตรกรก็จะได้รับประโยชน์มากกว่าในกรณีที่ต้องผ่านผู้ค้าคนกลางหลายชั้นเพราะเกษตรกรอาจถูกกดราคาลงมาก

1.2 บทบาทด้านการให้องค์ความรู้แก่เกษตรกร บทบาทของวิสาหกิจเพื่อสังคมในด้านนี้จะสามารถช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจได้เนื่องด้วย องค์ความรู้ที่วิสาหกิจเพื่อสังคมให้เกษตรกรจะเป็นองค์ความรู้ที่ช่วยสร้างรายได้เพิ่มได้อย่างยั่งยืน ได้แก่ องค์ความรู้ในการพัฒนาทักษะอาชีพและพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ องค์ความรู้ในการจัดการต้นทุน นอกจากนี้ ยังมีองค์ความรู้ที่ส่งเสริมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากอาชีพเกษตรกรต้องพึ่งพิงและอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1.2.1 การให้ความรู้เพื่อสร้างรายได้เพิ่ม เกิดจากการให้ความรู้เกษตรกร เพื่อให้การปลูกกาแฟได้ผลผลิตที่มีคุณภาพที่ดีขึ้นและปริมาณที่มากขึ้น เช่น วิธีการจัดการแปลงกาแฟ คือ การดูแลตัดแต่งกิ่ง ใส่ปุ๋ย การกำจัดโรคและวัชพืช และวิธีการเก็บเกี่ยวและแปรรูปกาแฟให้มีคุณภาพ ซึ่งทั้งสองข้อที่กล่าวมาจะทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มจากผลผลิตกาแฟที่มีคุณภาพที่ดีขึ้นและปริมาณที่มากขึ้น ส่งผลให้ได้รายได้เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ วิสาหกิจเพื่อสังคมยังได้มีบทบาทในการส่งเสริมเกษตรกรปลูกไม้เศรษฐกิจร่วมในแปลงกาแฟ โดยการจัดการไม้เศรษฐกิจที่เหมาะสม เช่น อโวคาโด ลูกพลัม ลูกพลับ หรือแม็คคาดีเมีย เป็นต้น ซึ่งนอกจากจะช่วยเป็นร่มเงาและยึดอายุให้ต้นกาแฟแล้ว แล้วเกษตรกรยังสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตเพื่อเป็นรายได้เสริมได้

1.2.2 การให้ความรู้ในการจัดการต้นทุนการปลูกกาแฟ เกิดจากความต้องการให้เกษตรกรมีความรู้ในการจัดการต้นทุนการปลูกกาแฟให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งแต่เดิมเกษตรกรประกอบอาชีพการปลูกกาแฟโดยอาศัยประสบการณ์ที่ได้จากความรู้ที่บรรพบุรุษถ่ายทอดมา ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องต้นทุนการผลิต ทำให้ไม่ทราบถึงต้นทุนที่แท้จริง

ของเมล็ดกาแฟของตนเอง รวมถึงขาดความรู้ทางทฤษฎีที่จะเป็นประโยชน์ต่อการบริหารจัดการ ในการปลูกและแปรรูปกาแฟให้มีประสิทธิภาพ เช่น ปลูกกาแฟที่มีระยะห่างระหว่างต้นน้อยเกินไป เพราะต้องการปลูกให้ได้จำนวนต้นที่มากเพื่อต้องการผลผลิตมากขึ้น แต่ทำให้การเก็บเกี่ยวผลผลิตทำได้ลำบาก และยากต่อการดูแลจัดการแปลง จึงก่อให้เกิดโรคและมีวัชพืชมาก จึงส่งผลให้มีรายจ่ายเพิ่มขึ้น เช่น ค่าจ้างเก็บผลผลิต ค่าปุ๋ยบำรุง ค่ายาฆ่าแมลงและกำจัดวัชพืช ทำให้ผลผลิตที่ได้ไม่คุ้มกับ ต้นทุนที่ต้องเสียมากขึ้น เป็นต้น ในส่วนนี้วิสาหกิจเพื่อสังคมจะมีบทบาทในการนำองค์ความรู้ที่จำเป็น ในการบริหารจัดการต้นทุนการปลูกกาแฟที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมมาช่วยถ่ายทอดให้เกษตรกร ได้นำความรู้เหล่านั้นไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อเกษตรกรมากขึ้น

1.2.3 การให้องค์ความรู้ในด้านการส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เกิดจากการความต้องการให้เกษตรกรได้ตระหนักและให้ความสำคัญในการเป็นส่วนหนึ่ง ในการดูแลรักษาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ ๆ ตนเองอาศัย เนื่องด้วยเกษตรกรต้องพึ่งพิง อาศัยและใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา เช่น การส่งเสริมให้ปลูกไม้ใหญ่ร่มเงา นอกจากเกษตรกรจะได้ประโยชน์จากผลผลิตเมล็ดกาแฟที่เพิ่มมากขึ้นแล้ว ยังเป็นการเพิ่มทรัพยากร ป่าไม้ให้ประเทศ การจัดทำฝายเพื่อบำบัดน้ำเสียจากกระบวนการแปรรูปเมล็ดกาแฟซึ่งจะช่วยให้ แหล่งน้ำที่ชุมชนในที่อยู่ไม่เน่าเสียแล้วยังไม่ส่งผลกระทบต่อชุมชนอื่น ๆ ที่ใช้แหล่งน้ำเดียวกัน รวมถึง การดูแลรักษาป่าไม้และแหล่งต้นน้ำให้สมบูรณ์ที่ซึ่งนอกจากจะช่วยเรื่องสภาพภูมิอากาศแล้วยัง สามารถลดความเสียหายจากไฟป่าที่จะส่งผลกระทบต่อชุมชนได้ เป็นต้น

1.3 บทบาทด้านการเพิ่มศักยภาพในการแข่งขัน บทบาทในด้านนี้เกิดจาก จุดประสงค์ของวิสาหกิจเพื่อสังคม คือ ความต้องการให้เกษตรกรพัฒนาศักยภาพตนเองให้มีความ แข็งแรง สามารถประกอบอาชีพแบบพึ่งพิงตนเองได้ เพื่อให้วิสาหกิจเพื่อสังคมสามารถให้บุคคลากร และงบประมาณที่มีจำกัด ไปช่วยกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟกลุ่มอื่น หรือ ขยายขอบเขตไปยัง เกษตรกรที่ปลูกพืชอื่นนอกเหนือจากกาแฟ หรือ การให้บุคคลากรไปช่วยสังคมในโครงการด้านอื่นได้ เนื่องจาก เห็นว่า เมื่อเกษตรกรมีความเข้มแข็งในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในอาชีพจะสร้างให้พวกเขา มีศักยภาพในการแข่งขันและสามารถประกอบอาชีพได้มั่นคงและอยู่ได้ด้วยตนเองอย่างยั่งยืน เมื่อนั้น วิสาหกิจเพื่อสังคมจะสามารถขยายขอบเขตของตนไปช่วยสังคมกลุ่มอื่น ๆ ต่อไปได้

2. อภิปรายผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาบทบาทของวิสาหกิจเพื่อสังคมในการเป็น กลไกลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ และแนวทางในการยกระดับบทบาทวิสาหกิจเพื่อสังคมในการ ลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจของเกษตรกรผู้ปลูกเมล็ดกาแฟ รวมถึงเพื่อเสนอแนะแนวทางในการ ดำเนินงานของวิสาหกิจเพื่อสังคมที่มีประสิทธิภาพและแนวทางในการช่วยเหลือสังคมได้อย่างยั่งยืน เมื่อทำการศึกษาภาคทฤษฎีสามารถนำมาอภิปรายร่วมกับสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

2.1 การเป็นกลไกในการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ เมื่อศึกษาบทบาทของ วิสาหกิจเพื่อสังคมในการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ พบว่ามีแนวทางคือวิสาหกิจเพื่อสังคมเป็น เครื่องมือที่จะช่วยสร้างอาชีพให้กับผู้ด้อยโอกาสในสังคม เข้าไปสนับสนุนในการเพิ่มรายได้ให้กับ ประชาชนรากหญ้ารวมถึงยังมีบทบาทสำคัญในการช่วยส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น และ การเพิ่มทักษะและพัฒนาศักยภาพในการประกอบอาชีพ เนื่องจากว่าวิสาหกิจเพื่อสังคมเป็นองค์กร

ทางธุรกิจที่แสวงหาผลกำไรและกำไรส่วนหนึ่งก็ย้อนกลับมาสู่สังคม เมื่อมีการดำเนินธุรกิจย่อมมีการจ้างงาน และตามจุดมุ่งหมายที่เป็นองค์กรที่คำนึงถึงการแก้ไขปัญหาสังคมดังนั้นกลุ่มคนที่จะถูกจ้างแรงงานก่อนจึงเป็นคนรากหญ้าหรือบุคคลด้อยโอกาสในสังคม นอกจากนี้แล้วบางโครงการเกิดจากการต่อยอดผลิตผลหรือบริการของกลุ่มคนที่เป็นผู้ผลิตเองทำให้กลุ่มดังกล่าวมีรายได้เพิ่มขึ้นไม่ต้องย้ายถิ่นไปทำมาหากินในที่ที่มีความเจริญมาก ทำให้เกิดการพัฒนาท้องถิ่นของตนเองและต่อยอดโครงการอื่น ๆ ได้ตามมาอีกหลากหลาย อาทิ เช่น การท่องเที่ยวชุมชน เป็นต้น เมื่อนำข้อมูลปฐมภูมิของกรณีศึกษา เข้ามาสังเคราะห์จะพบว่า บทบาทวิสาหกิจเพื่อสังคม ของโครงการจัดหาเมล็ดกาแฟจากชุมชนของบริษัทสานพลัง วิสาหกิจเพื่อสังคม สามารถช่วยลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจได้จากการใช้แนวทางของการเพิ่มรายได้ให้กับประชาชนรากหญ้าที่กล่าวถึงข้างต้น ซึ่งเป็นบทบาทหลักของโครงการ คือ การช่วยให้เกษตรกรผู้ปลูกกาแฟมีช่องทางการจำหน่ายเมล็ดกาแฟที่แน่นอนและสามารถจำหน่ายเมล็ดกาแฟได้ในราคาที่เป็นธรรม

2.2 แนวทางการยกระดับบทบาทวิสาหกิจเพื่อสังคม จากที่กล่าวมาข้างต้นการที่วิสาหกิจเพื่อสังคมส่วนใหญ่ถูกสร้างขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาสังคม จึงเกิดโครงการต่าง ๆ ตามมามากมาย โดยในแต่ละโครงการล้วนมีเป้าหมายที่ชัดเจน เช่น โครงการจ้างงานผู้พิการในสังคมของบริษัท สานพลังวิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด ที่ให้โอกาสแก่ผู้พิการทางการได้ยินได้ประกอบอาชีพเป็นบาร์ิสต้า ทำให้กลุ่มคนเหล่านั้นสามารถเลี้ยงตนเองได้และไม่เป็นภาระครอบครัว ซึ่งนั่นคือจุดประสงค์หลักของโครงการแต่การที่จะทำให้ผู้ที่ได้รับการช่วยเหลือสามารถอยู่ได้อย่างยั่งยืนแม้ว่าพวกเขาจะไม่ได้ถูกจ้างงานด้วยเหตุผลใด ๆ ตาม คือการสร้างองค์ความรู้ให้แก่คนด้อยโอกาสเหล่านั้น ดังบทประพันธ์ของพระยาศรีสุนทรโวหารที่ว่า “อย่าเกียดร้านการเรียนเร่งอุตสาห มีวิชาเหมือนมีทรัพย์อยู่นับแสน จะตกถิ่นฐานใดคงไม่แคลน ถึงคับแค้นก็พออยู่ประทั่งตน อันความรู้กระจ่างแต่อย่างเดียว แต่ให้เชี่ยวชาญเกิดจะเกิดผล อาจจะซึกเซิดซุฟุสกันธ ถึงคนจนพงศไพรคงได้ดี” ดังนั้นการมอบความรู้ขณะที่พวกเขาประกอบอาชีพหรือมีปฏิสัมพันธ์กับโครงการเพราะเมื่อก่อนคนเหล่านั้นไม่ได้ถูกว่าจ้างแล้วพวกเขายังสามารถประกอบอาชีพได้ด้วยตนเองหรือสามารถต่อยอดสิ่งที่ตนเองมีก็เป็นได้ นั่นคือบทบาทที่วิสาหกิจเพื่อสังคมควรมีเพื่อเป็นการยกระดับบทบาทหลักที่ได้อยู่แล้วเข้าไปอีก ดังจะเห็นได้จากโครงการจากกรณีศึกษาที่ผู้วิจัยพบว่ามีผลสำคัญคือ การเพิ่มทักษะและการพัฒนาศักยภาพในการประกอบอาชีพให้แก่เกษตรกรผู้ปลูกกาแฟ ที่ผู้ดำเนินโครงการนำองค์ความรู้ที่จะก่อประโยชน์ให้แก่การปลูกกาแฟให้ได้ผลดีและต่อยอดด้านต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 4 ซึ่งนั่นจะทำให้เกษตรกรสามารถสร้างรายได้เพิ่ม มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นทั้งครอบครัว สังคมและสภาพแวดล้อมทำให้ชุมชนเข้มแข็งและสามารถแข่งขันในตลาดได้ อันจะทำให้การประกอบอาชีพของประชาชนรากหญ้ามั่นคงมีความยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่ามีข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ทั้งที่เป็นข้อเสนอแนะที่ได้จากผลการวิจัยและข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องที่ควรนำไปศึกษาวิจัยในครั้งต่อไป ซึ่งจำให้นำเสนอรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาวิจัยพบว่า วิชาธุรกิจเพื่อสังคมมีบทบาทสำคัญในการช่วยแก้ไขปัญหาสังคมโดยเฉพาะเรื่องความเหลื่อมล้ำทางด้านเศรษฐกิจได้มีประสิทธิภาพในระดับหนึ่ง แม้ปัจจุบันภาครัฐได้เห็นความสำคัญของวิชาธุรกิจเพื่อสังคมและได้ผ่านกฎหมายที่สนับสนุนวิชาธุรกิจเพื่อสังคม โดยเฉพาะอันได้แก่ พระราชบัญญัติส่งเสริมวิชาธุรกิจเพื่อสังคม พ.ศ. 2562 แล้ว อย่างไรก็ตามพบว่า ประเทศไทยยังมีจำนวนวิชาธุรกิจเพื่อสังคมไม่มากนัก ในขณะที่ประเทศไทยทางด้านสังคมหลากหลายเกินกำลังที่ภาครัฐจะสามารถเข้าไปแก้ไขได้หมด ดังนั้นทุกภาคส่วนจึงควรเพิ่มเติมบทบาทในการสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาวิชาธุรกิจเพื่อสังคมให้มากยิ่งขึ้นเพื่อเป็นการลดภาระภาครัฐในการแก้ไขปัญหาทางสังคมอีกทางหนึ่ง ผู้วิจัยจึงได้สรุปข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการสนับสนุนบทบาทข้างต้น ดังนี้

1.1 การส่งเสริมและการสร้างทัศนคติให้แก่ผู้ประกอบการยุคใหม่ให้มองเห็นช่องทางในการสร้างโอกาสทางธุรกิจของตนเองจากการประกอบกิจการวิชาธุรกิจเพื่อสังคม โดยการให้ความรู้และนำเสนอตัวอย่างเกี่ยวกับวิชาธุรกิจเพื่อสังคมที่ประสบความสำเร็จ เพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจให้ผู้ประกอบการรุ่นใหม่เห็นถึงความเป็นไปได้ที่ตนเองจะสามารถเป็นเจ้าของกิจการได้ ควบคู่ไปกับการดูแลผู้มีส่วนได้เสียในโครงการของตนให้ได้รับประโยชน์ไปพร้อมกัน ซึ่งถือเป็นขั้นตอนเริ่มต้นที่ช่วยเพิ่มจำนวนวิชาธุรกิจเพื่อสังคมให้มากยิ่งขึ้น แต่ถึงอย่างไรภาครัฐยังจำเป็นต้องกำกับดูแล เพื่อให้การประกอบกิจการวิชาธุรกิจเพื่อสังคมเหล่านั้นเป็นประโยชน์ต่อสังคมอย่างแท้จริง มิใช่เพียงเพื่อเป็นช่องทางหลีกเลี่ยงข้อบังคับด้านอื่น ๆ นอกจากนี้การปลูกฝังทัศนคติและสร้างความตระหนักให้กับเยาวชนให้เป็นผู้เห็นถึงปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำในสังคม และให้เห็นความสำคัญของบทบาทวิชาธุรกิจเพื่อสังคมที่ช่วยแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำโดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ เพื่อเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกให้กับเยาวชนเหล่านั้นในอันที่จะใส่ใจต่อคนในสังคมของตนเพื่อเป็นพื้นฐานในการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำที่มีมาช้านาน

1.2 การแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับวิชาธุรกิจเพื่อสังคมให้มีความยืดหยุ่นในทางที่ก่อประโยชน์ให้แก่การประกอบกิจการวิชาธุรกิจเพื่อสังคมในด้านต่าง ๆ อาทิ ด้านภาษีอากรที่เอื้อประโยชน์ต่อการประกอบกิจการวิชาธุรกิจเพื่อสังคม เช่น การลดภาษีให้กับวิชาธุรกิจเพื่อสังคมจากการจ้างแรงงานด้อยโอกาส ๆ หรือสนับสนุนให้มีการลดหย่อนภาษีให้บุคคลธรรมดาที่บริจาคเงินให้แก่วิชาธุรกิจเพื่อสังคม เพื่อเป็นการชักจูงให้บุคคลทั่วไปให้การสนับสนุนและเข้าใจถึงบทบาทของวิชาธุรกิจเพื่อสังคมที่มีความสำคัญต่อแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำทางด้านเศรษฐกิจมากขึ้น โดยที่ผู้บริจาคก็จะได้รับประโยชน์จากการสนับสนุนนั้นด้วย เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยมองว่าจะเป็นประโยชน์ให้วิชาธุรกิจเพื่อสังคมมีสายป่านที่ยาวขึ้น แต่ภาครัฐจะต้องเป็นผู้กำกับดูแลการบริจาค่นั้นให้เป็นไปโดยบริสุทธิ์ใจและโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้เพื่อเป็นการป้องกันการบริจาคที่เป็นไปโดยไม่สุจริต

1.3 จัดหาแหล่งเงินทุนดอกเบี้ยต่ำแก่วิชาธุรกิจเพื่อสังคมโดยเฉพาะ เพื่อให้วิชาธุรกิจเพื่อสังคมขนาดเล็กที่ไม่มีองค์กรขนาดใหญ่ที่คอยให้การสนับสนุนเงินทุน สามารถดำเนินธุรกิจได้ด้วยตนเอง หรือแม้แต่การขยายขนาดธุรกิจโดยไม่ต้องกังวลถึงแหล่งเงินทุนหรือภาระดอกเบี้ยที่จะต้องจ่าย ซึ่งนอกจากจะทำให้เกิดวิชาธุรกิจเพื่อสังคมขนาดเล็กเพิ่มมากขึ้นแล้ว ยังเป็นการสร้างเศรษฐกิจชุมชนที่อาจเกิดจากผู้ประกอบการยุคใหม่ที่เป็นคนในชุมชนนั้น ๆ มากขึ้นด้วย

1.4 สนับสนุนการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการเพิ่มมูลค่าผลผลิต เช่น เครื่องสีข้าวขนาดเล็ก เครื่องสีเมล็ดกาแฟกะลา หรือเครื่องอบผลผลิตทางการเกษตรด้วยแสงแดด เป็นต้น เพื่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มแก่ผลิตภัณฑ์ของโครงการเพื่อสังคม ด้วยการให้เงินทุนในการสร้างเครื่องมือเทคโนโลยีและนวัตกรรมเหล่านั้นผ่านองค์กรที่ดูแลวิสาหกิจเพื่อสังคม ซึ่งนอกจากจะเป็นการสนับสนุนวิสาหกิจเพื่อสังคมแล้วยังเป็นการสร้างให้เกิดนวัตกรรมใหม่ ๆ อีกด้วย

2. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

จากการสรุปผลการวิจัย พบว่ามีข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาวิจัยและที่มีนัยสำคัญ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 การดำเนินงานของวิสาหกิจเพื่อสังคมในประเด็นการเพิ่มรายได้ ควรพิจารณาการกระจายการสร้างรายได้เพิ่มให้เกษตรกรแต่ละรายมีความเท่าเทียมกันหรือใกล้เคียงกันมากที่สุด

2.2 แนวทางการยกระดับบทบาทวิสาหกิจเพื่อสังคมศึกษาจากโครงการจัดหาเมล็ดกาแฟจากชุมชนสามารถดำเนินงานตามแนวทางการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจเพิ่มเติมในอีกสองข้อที่เหลือ คือการสร้างอาชีพให้คนด้อยโอกาสในสังคม และการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ดังนี้

2.2.1 โครงการสามารถจ้างงานกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในชุมชนนั้นหรือในสังคม เป็นมาร่วมทำงานในโครงการในด้านที่ผู้ด้อยโอกาสมีศักยภาพทำได้

2.2.2 โครงการสามารถต่อยอดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนด้วยการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวเข้าไปสัมผัสวิถีชีวิตอาชีพการปลูกเมล็ดกาแฟซึ่งนอกจากจะทำให้เกิดการใช้จ่ายจากนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชนซึ่งเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแล้ว ยังเป็นการสร้างแหล่งท่องเที่ยวใหม่ให้กับนักท่องเที่ยวและเป็นการสร้างชื่อเสียงให้ชุมชนเป็นที่รู้จักซึ่งจะช่วยสร้างศักยภาพในการแข่งขันทางอ้อมให้กับชุมชนอีกทางหนึ่งด้วย

2.3 สำหรับแนวทางในการดำเนินงานของวิสาหกิจเพื่อสังคมที่มีประสิทธิภาพและแนวทางในการช่วยเหลือสังคมได้อย่างยั่งยืนนั้น โครงการวิสาหกิจเพื่อสังคมแต่ละโครงการ ควรพิจารณาดำเนินงานตามแนวทางการลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจที่ได้นำเสนอไปแล้วข้างต้น เป็นกรอบในการดำเนินงาน รวมถึงอาจพัฒนาและต่อยอดในแต่ละแนวทางเพิ่มเติมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นเพื่อให้แต่ละโครงการดำเนินการได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ซึ่งจะทำให้ประชาชนกลุ่มรากหญ้ามีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นจากการประกอบอาชีพของพวกเขาเองได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนเช่นกัน

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าประเด็นสำคัญที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินการวิจัยในครั้งถัดไปได้ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

3.1 ควรทำการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับการนำบทบาทวิสาหกิจเพื่อสังคมไปศึกษากรณีศึกษาในโครงการเพื่อสังคมประเภทอื่นอีก เพื่อให้มั่นใจว่าวิสาหกิจเพื่อสังคมมีบทบาทในการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจได้ และให้ได้แนวทางการยกระดับวิสาหกิจอย่างมีประสิทธิภาพในทุกด้าน รวมถึง ครอบคลุมปัจจัยด้านอื่นมากยิ่งขึ้น

3.2 ควรทำการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับการนำบทบาทวิสาหกิจเพื่อสังคมในการดำเนินโครงการเพื่อสังคมในการลดความเหลื่อมล้ำด้านอื่น ๆ อาทิเช่น ด้านสิทธิและโอกาส ด้านการศึกษา ด้านบริการสาธารณสุข เป็นต้น เพื่อช่วยลดช่องว่างทางสังคม

- http://jes.rtu.ac.th/rtunc2018/pdf/Oral%20Presentation//Oral%20กลุ่ม%201%20บริหารธุรกิจและเศรษฐศาสตร์/3BU_O09.pdf, 2562.
- จาตุรงค์. “รัฐสวัสดิการกับสังคมสวัสดิการ: มุมมองทางทฤษฎี”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : http://www.nikomfoundation.org/autopagev4/show_page.php?topic_id=36&au, 2562.
- ชฎิล โรจนานนท์. “วิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise) คืออะไร”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://www2.fpo.go.th:81/FIDP/Source/Article/Source/data/บทความนานาชาติระเดือนพฤศจิกายน2558.pdf>, 2562.
- ธีระ นุชเปี่ยม. “ชุดวิชา การพัฒนามนุษย์ในบริบทโลก”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://www.stou.ac.th/Schoolnew/polsci/UploadedFile/82427-1.pdf>, 2562.
- ประพิน นุชเปี่ยมและคณะ. “วิสาหกิจเพื่อสังคมในประเทศไทย: ข้อเสนอแนะบางประการต่อร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : https://www.ombudsman.go.th/ombstudies/download/Journals/2561/p109-141_11_1.pdf, 2562.
- ประกาศรี พงศ์ธนาพานิช และคณะ. “การศึกษาความสามารถทางการแข่งขันของอุตสาหกรรมอาหารแปรรูป OTOP จังหวัดนนทบุรี”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : http://ird.stou.ac.th/Researchlib/uploads/2561_045/2561_045.pdf, 2662.
- เผ่าไทย วงศ์เหลา. “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ของครัวเรือนจังหวัดอุบลราชธานี พ.ศ. 2554”. (ออนไลน์). เข้าถึงจาก : www.thai-inequality.org, 2562.
- “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12”. เข้าถึงได้จาก : [https://www.senate.go.th/assets/portals/181/fileups/180/files/แผนพัฒนาเศรษฐกิจ%20\(ฉบับที่%2012\)](https://www.senate.go.th/assets/portals/181/fileups/180/files/แผนพัฒนาเศรษฐกิจ%20(ฉบับที่%2012)), 2562.
- “พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ. 2562”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2562/A/067/T_0032.PDF, 2562.
- “พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม พ.ศ. 2543”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://web.krisdika.go.th/data/law/law2/%CA58/%CA58-20-9999-update.pdf>, 2562.
- พระเชมทัต สีสาสโร (рінสำราญ). “การวิเคราะห์นโยบายและยุทธศาสตร์เพื่อลดปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยอย่างยั่งยืน”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://oldweb.mcu.ac.th/userfiles/file/วิทยานิพนธ์/ปริญญาโท/การพัฒนาสังคม/2562/62MCU62020101.pdf>, 2562.
- “ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ฉบับที่ 1”. เข้าถึงได้จาก : http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2561/A/082/T_0001.PDF, 2562.
- ราชบัณฑิตยสภา, สำนักงาน. “รัฐสวัสดิการ”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://www.royin.go.th/?knowledges=รัฐสวัสดิการ-21-ตุลาคม-2>, 2562.
- วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร. “ทำความเข้าใจ ความเหลื่อมล้ำ”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://enroyपालang.org/blogs/Soontorn%20K/1527753830>, 2562.
- วิลโล พรหมสิทธิ์. “รายวิชา ส32104 ประวัติศาสตร์ (วิกฤตโลก)”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://wl.mc.ac.th/?p=383>, 2562.

- วรรณพงษ์ ดุรงคเวโรจน์. “ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ (Income Inequality)”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: https://www.academia.edu/ความเหลื่อมล้ำ_ความหมายและการวัด?auto=download, 2562.
- ศิริมา ทองสว่าง. “ความเหลื่อมล้ำข้ามชาติ: กรณีศึกษาแรงงานเมียนมาร์ในสมุทรสาคร”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://www.cusri.chula.ac.th/wp-content/uploads/2017/07/journal-60-01-04.pdf>, 2562.
- ศุภชัย ศุภผล. “แนวคิดเรื่องความยุติธรรมของ ฌอง ฌากส์ รูสโซ”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : https://cuir.car.chula.ac.th/bitstream/123456789/19993/1/suphachai_su.pdf, 2562.
- ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. “ความเหลื่อมล้ำ ของรายได้...อุปสรรคต่อความยั่งยืนของการพัฒนาประเทศ”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: https://kasikornresearch.com/Pages/ftp-handle_r.aspx?token=209f2389-f5f7-44e9-a29e-d7b899204eaf, 2562.
- สมชัย จิตสุชน. “ความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย: แนวโน้ม นโยบาย และแนวทางขับเคลื่อนนโยบาย”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://tdri.or.th/wp-content/uploads/2017/06/Synthesis-Report-Year-2-Inclusive-Growth.pdf>, 2562.
- สุนทร คุณชัยมั่ง. “วิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise : SE)”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://en.roypalang.org/blogs/Soontorn%20K/1527753830>, 2562.
- อติวิษณุ แสงสุวรรณ. “ความเหลื่อมล้ำ”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://library2.parliament.go.th/ebook/content-issue/2558/hi2558-052.pdf>, 2562.
- “17 GLOBAL GOALS”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://www.un.or.th/globalgoals/th/global-goals/reduced-inequalities/>, 2562.

ภาคผนวก

ผนวก ก

แบบสอบถาม

แบบสอบถามการดำเนินงานโครงการจัดหาเมล็ดกาแฟจากชุมชน ของ บริษัทสานพลัง วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด

.....
แบบสอบถามชุดนี้จัดทำขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจความคิดเห็นของเกษตรกร
ผู้เข้าร่วมโครงการจัดหาเมล็ดกาแฟของชุมชนของบริษัทสานพลัง วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด เพื่อเป็น
ข้อมูลประกอบการปรับปรุงและพัฒนาโครงการจัดหาเมล็ดกาแฟจากชุมชน โดยแบบสอบถามชุดนี้
แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามความคิดเห็นของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการจัดหาเมล็ดกาแฟ
จากชุมชน

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

กรุณาเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงใน หน้าข้อความที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

1. กรุณาระบุเพศของผู้ตอบแบบสอบถาม
 - ชาย
 - หญิง
2. อายุของผู้ตอบแบบสอบถาม
 - ต่ำกว่า 30 ปี
 - 30 – 50 ปี
 - 51 ปีขึ้นไป
3. ท่านคิดว่าเรื่องใดคืออุปสรรคในการประกอบอาชีพปลูกกาแฟ (สามารถตอบได้มากกว่าหนึ่งข้อ)
 - รายได้จากการประกอบอาชีพไม่แน่นอน
 - ผลผลิตเมล็ดกาแฟต่อปีไม่แน่นอน
 - ราคาเมล็ดกาแฟกะลาที่จำหน่ายไม่ได้รับราคาที่เหมาะสมกับต้นทุน
 - ไม่มีช่องทางการจำหน่ายเมล็ดกาแฟกะลาที่แน่นอน
 - ไม่สามารถจำหน่ายเมล็ดกาแฟได้ในปีที่เก็บเกี่ยวทำให้เกรดเมล็ดกาแฟต่ำลง
 - ไม่มีองค์ความรู้เพียงพอในการจัดการต้นทุนและการปลูกกาแฟให้ได้ผลผลิตที่ดี
 - อื่นๆ

4. ท่านมีรายได้จากการขายเมล็ดกาแฟต่อปีหลังการเข้าร่วมโครงการจำนวนเท่าใด
- ต่ำกว่า 10,000 บาท
 - 10,000 – 20,000 บาท
 - 21,000 – 40,000 บาท
 - 41,000 – 70,000 บาท
 - 71,000 – 100,000 บาท
 - มากกว่า 100,000 บาทขึ้นไป
5. หลัง เข้าร่วมโครงการจัดหาเมล็ดกาแฟจากชุมชนท่านมีรายได้ต่อปี เพิ่มขึ้น เท่าใด
- ต่ำกว่า 5,000 บาท
 - 5,100 – 15,000 บาท
 - 15,100 – 30,000 บาท
 - 30,100 – 45,000 บาท
 - มากกว่า 45,000 บาทขึ้นไป
6. ท่านคิดว่าได้รับประโยชน์จากโครงการจัดหาเมล็ดกาแฟจากชุมชนในเรื่องใดมากที่สุด (กรุณาเรียงลำดับ 1,2,3,4,5)
- สามารถจำหน่ายเมล็ดกาแฟที่ปลูกไว้ได้แน่นอน
 - เมล็ดกาแฟที่จำหน่ายให้โครงการฯ มีราคาที่เหมาะสม
 - มีความรู้ในการจัดการต้นทุนการปลูกกาแฟ
 - มีรายได้เพิ่มจากการปลูกไม้ร่มเงาที่เป็นพืชเศรษฐกิจ
 - ได้รับองค์ความรู้เรื่องการปลูกกาแฟเพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดี
 - มีส่วนช่วยเพิ่มทรัพยากรป่าไม้ให้ชุมชนและประเทศจากการปลูกต้นไม้ร่มเงา

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามความคิดเห็นของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการจัดหาเมล็ดกาแฟจากชุมชน
 กรุณาเขียนเครื่องหมาย ลงใน ที่ระบุหมายเลขระดับความคิดเห็นของท่านเพียงช่องเดียวในแต่ละคำถาม

ลำดับ	ความคิดเห็นที่มีต่อการดำเนินโครงการฯ	ความคิดเห็น	
		ใช่	ไม่ใช่
7.	ท่านเห็นว่าโครงการจัดซื้อเมล็ดกาแฟฯ มีประโยชน์กับท่าน		
8.	ท่านและครอบครัวมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเมื่อเข้าร่วมโครงการฯ		
9.	ท่านได้รับความรู้เป็นอย่างยิ่งเรื่องการปลูกต้นไม้ร่มเงา		
9.	ท่านเห็นด้วยว่าการปลูกต้นไม้ร่มเงา ช่วยทำให้สภาพแวดล้อมของชุมชนของท่านดีขึ้น		
10.	ท่านเห็นด้วยว่าจะยังเข้าร่วมโครงการนี้ต่อไปในอนาคต		
11.	ท่านยินดีที่จะสื่อองค์ความรู้ที่ได้รับจากโครงการฯ ไปยังเกษตรกรพื้นที่อื่น ๆ หากมีเกษตรกรเข้าเยี่ยมชมในพื้นที่ของท่านหรือท่านได้รับเชิญเป็นวิทยากรในต่างพื้นที่		
12.	โดยภาพรวมท่านมีความพึงพอใจในโครงการจัดหาเมล็ดกาแฟฯ ของบริษัทสานพลัง วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด		

13. กรุณาให้คำแนะนำหรือข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงโครงการฯ

.....

.....

.....

14. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่ท่านอยากให้โครงการฯ ให้ความช่วยเหลือ

.....

.....

.....

ผนวก ข

คำถามนำทางการสัมภาษณ์

**คำถามนำทางการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องกับโครงการจัดหาเมล็ดกาแฟจากชุมชน
(คำถามสำหรับเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ)**

.....

1. ข้อมูลส่วนตัว เช่น ชื่อ อายุ เพศ ตำแหน่งหรือบทบาทในชุมชน

.....

ตำแหน่ง บทบาทหรือความรับผิดชอบในโครงการ

.....

ระยะเวลาที่เข้าร่วมโครงการ

.....

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับตัวท่านเองหรือเกษตรกรผู้ปลูกเมล็ดกาแฟ และโครงการฯ เข้ามาช่วยเหลือเกษตรกรอย่างไร

.....

ประโยชน์ที่คิดว่าได้จากโครงการ (ทางตรง/ ทางอ้อม)

.....

ชีวิตความเป็นอยู่ทั้งก่อนและหลังเข้าร่วมโครงการฯ

.....

ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะที่อยากให้โครงการฯ ปรับปรุงแก้ไข หรือช่วยเหลือเพิ่มเติม

.....

รู้จักปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมหรือไม่ / ช่วยอธิบายความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจตามความเข้าใจ

.....

อยากให้ภาครัฐ เอกชน ช่วยเหลือเกษตรกร เพื่อลดปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านใดบ้าง และอย่างไร

.....

อื่น ๆ

.....

ผนวก ค

คำถามนำทางการสัมภาษณ์

คำถามนำทางการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องกับโครงการจัดหาเมล็ดกาแฟจากชุมชน (คำถามสำหรับผู้ดำเนินโครงการของ บริษัทสานพลัง วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด)

.....

1. ข้อมูลส่วนตัว เช่น ชื่อ อายุ เพศ ตำแหน่งหรือบทบาทในบริษัท

.....

ตำแหน่ง บทบาทหรือความรับผิดชอบในโครงการ

.....

แนวทางการคัดเลือกโครงการช่วยเหลือสังคม การตั้งเป้าหมาย ตัวชี้วัด ในแต่ละโครงการ

.....

ที่มาของโครงการจัดหาเมล็ดกาแฟจากชุมชน และแนวทางการให้ความช่วยเหลือเกษตรกร

.....

ประโยชน์ที่คิดว่าเกษตรกรได้รับจากการดำเนินโครงการ (ทางตรง/ ทางอ้อม)

.....

ระยะเวลาที่ดำเนินโครงการ ระยะเวลาสิ้นสุดโครงการ หรือแนวทางการออกจากการดำเนินโครงการนี้ (หากมี)

.....

ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะที่พบจากการดำเนินโครงการฯ แนวทางการปรับปรุงแก้ไข ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ในโครงการแบบเดียวกันหรือโครงการอื่น ๆ

.....

รู้จักปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมหรือไม่ / ช่วยอธิบายความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจตามความเข้าใจ อยากให้ภาครัฐ เอกชน ดำเนินการอย่างไรเพื่อลดปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคม ด้านใดบ้าง และอย่างไร

.....

อื่น ๆ

.....

ผนวก ง

คำถามนำทางการสัมภาษณ์

คำถามนำทางการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการเหมืองแร่จากชุมชน (คำถามสำหรับผู้ดำเนินโครงการของ บริษัท ปตท.น้ำมันและการค้าปลีก จำกัด (มหาชน))

1. ข้อมูลส่วนตัว เช่น ชื่อ อายุ เพศ ตำแหน่งหรือบทบาทในบริษัท

ตำแหน่ง บทบาทหรือความรับผิดชอบในโครงการ

นโยบายในการดำเนินงานเพื่อสังคมของบริษัท และผู้บริหาร และความคิดเห็นเกี่ยวกับวิสาหกิจเพื่อสังคม

แนวทางการสนับสนุน การตั้งเป้าหมาย ตัวชี้วัด ในโครงการเพื่อสังคมของวิสาหกิจเพื่อสังคม

ประโยชน์ที่คิดว่าเกษตรกรได้รับจากการดำเนินโครงการจัดการเหมืองแร่จากชุมชน (ทางตรง/ ทางอ้อม)

ขอบเขตที่บริษัทให้การสนับสนุนโครงการจัดการเหมืองแร่

ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะที่พบจากการดำเนินโครงการฯ ของบริษัทผู้รับซื้อผลผลิต และ แนวทางการปรับปรุงแก้ไข ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ในโครงการแบบเดียวกันหรือโครงการอื่น ๆ

รู้จักปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมหรือไม่ / ช่วยอธิบายความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจตามความ เข้าใจ อยากให้ภาครัฐ เอกชน ดำเนินการอย่างไรเพื่อลดปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคม ด้านใดบ้าง และอย่างไร

อื่น ๆ

ประวัติย่อผู้วิจัย

- ชื่อ : นายกฤษณ์ อิ่มแสง
- วัน เดือน ปี เกิด : 26 มิถุนายน พ.ศ. 2508
- การศึกษา : ปริญญาตรี วิศวกรรมศาสตร์ (วิศวกรรมโยธา) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ประวัติการอบรม
- : หลักสูตร Director Certification Program (DCP 2010) สมาคมส่งเสริมสถาบันกรรมการบริษัทไทย
 - : หลักสูตร Leadership Development Program (LDP) สำหรับผู้บริหารระดับสูง ปตท.
 - : หลักสูตร “ภูมิพลังแผ่นดิน” สำหรับผู้บริหารระดับสูง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 - : หลักสูตร “ผู้บริหารระดับสูง” รุ่น 23 สถาบันวิทยาการตลาดทุน ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย
 - : หลักสูตร “ผู้บริหารระดับสูงด้านวิทยาการพลังงาน” รุ่น 9 สถาบันวิทยาการพลังงาน
 - : หลักสูตร Making the CEO's of Thailand (MCOT) รุ่นที่ 1 อสมท.

ประวัติการทำงานโดยย่อ

1 มิ.ย. 2563 – ปัจจุบัน	ประธานเจ้าหน้าที่ปฏิบัติการกลุ่มธุรกิจปิโตรเลียมขั้นปลาย บริษัท ปตท.จำกัด (มหาชน)
1 พ.ย. 2562 – 31 พ.ค. 2563	รองกรรมการผู้จัดการใหญ่บริหารกลยุทธ์ กลุ่มธุรกิจปิโตรเลียมขั้นปลาย บริษัท ปตท.จำกัด (มหาชน)
1 ต.ค. 2561 – 31 ต.ค. 2562	รองกรรมการผู้จัดการใหญ่กำกับดูแลองค์กร และกิจการสัมพันธ์ บริษัท ปตท.จำกัด (มหาชน)
1 ม.ค. 2561 – 30 ก.ย. 2561	รองกรรมการผู้จัดการใหญ่บริหารองค์กร และความยั่งยืน บริษัท ปตท.จำกัด (มหาชน)
1 ก.พ. 2559 – 31 ธ.ค. 2561	รองกรรมการผู้จัดการใหญ่ทรัพยากรบุคคล และศักยภาพองค์กร บริษัท ปตท.จำกัด (มหาชน)
1 ส.ค. 2558 – 31 ม.ค. 2559	ผู้ช่วยกรรมการผู้จัดการใหญ่การตลาดขายปลีก บริษัท ปตท.จำกัด (มหาชน)
1 ต.ค. 2556 – 31 ก.ค. 2558	ผู้ช่วยกรรมการผู้จัดการใหญ่ปฏิบัติการคลัง บริษัท ปตท.จำกัด (มหาชน)
ตำแหน่งปัจจุบัน	: ประธานเจ้าหน้าที่ปฏิบัติการกลุ่มธุรกิจปิโตรเลียมขั้นปลาย บริษัท ปตท.จำกัด (มหาชน)

สรุปย่อ

ลักษณะวิชา การเศรษฐกิจ

เรื่อง การนำบทบาทวิสาหกิจเพื่อสังคม เพื่อลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ

ผู้วิจัย นายกฤษณ์ อิ่มแสง

หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ 62

ตำแหน่ง รองกรรมการผู้จัดการใหญ่บริหารกลยุทธ์กลุ่มธุรกิจปิโตรเลียมขั้นปลาย

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันประเทศต่าง ๆ ล้วนประสบกับการชะลอการพัฒนาเพราะเนื่องจากปัญหาด้านต่าง ๆ อาทิเช่น ปัญหาทางการเมือง ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ปัญหาสังคม เป็นต้น และสิ่งหนึ่งที่แฝงอยู่ในแต่ละปัญหาก็คือ “ช่องว่าง” หรือ “ความเหลื่อมล้ำ” ซึ่งก็จะส่งผลให้เกิดการขัดข้องหรือการส่งผลกระทบต่อเป็นลูกโซ่ไปยังปัญหาอื่น ๆ ตามไปด้วย เช่น ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจก็จะมีผลให้เกิดการเหลื่อมล้ำทางสังคมไปด้วย เป็นต้น ประเทศไทยเช่นกันที่ประสบปัญหานี้ ความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่เกิดขึ้นอาจมีผลมาจากหลาย ๆ ปัจจัย ไม่ว่าจะเป็นผลมาจากลักษณะภูมิประเทศ ความห่างไกลจากหน่วยงานในการให้บริการของรัฐ หรือภาคเอกชน โอกาสในการเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ รวมถึงการเข้าถึงข่าวสาร ข้อมูลต่าง ๆ ก่อให้เกิดช่องว่างหรือความเหลื่อมล้ำในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการศึกษา การประกอบอาชีพ หรือการดำรงชีวิต เป็นต้น ซึ่งล้วนก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคม ซึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จากปัญหาดังกล่าวในส่วนของภาครัฐต้องใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ลงไปแก้ปัญหา ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรบุคคล งบประมาณและเวลา แต่การแก้ไขปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำเป็นปัญหาใหญ่ที่การพึ่งพาภาครัฐเพียงอย่างเดียวไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นในส่วนขององค์กรต่าง ๆ รวมถึงภาคเอกชน ก็ได้เล็งเห็นถึงปัญหาดังกล่าว จึงมีความพยายามที่นำวิธีการต่าง ๆ หรือโครงการต่าง ๆ เข้าไปร่วมกับภาครัฐในการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำ ดังกล่าว โดยการจัดตั้งหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบงานด้านสังคม รวมไปถึงการจัดตั้งองค์กรด้านวิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise : SE) เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระให้กับภาครัฐ ซึ่งได้มีการริเริ่มดำเนินการบ้างแล้วแต่ยังไม่เป็นที่แพร่หลายเท่าที่ควร สำหรับวิสาหกิจเพื่อสังคมนั้นเป็นรูปแบบการแก้ปัญหาสังคมอีกแบบหนึ่งที่มุ่งในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในสังคมเป็นหลักและนำเอาปัญหาเหล่านั้นมาแก้ไขด้วยลักษณะการดำเนินธุรกิจทั้งในรูปแบบไม่แสวงหาผลกำไร หรือหากแสวงหาผลกำไร ตัวผลกำไรนั้นต้องนำไปใช้ในการแก้ปัญหาสังคมหรือนำไปใช้ในการพัฒนาสังคม

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษายกยอการดำเนินงานโครงการวิสาหกิจเพื่อสังคม โดยศึกษาจากกรณีศึกษา โครงการจัดหาเมล็ดกาแฟจากชุมชนของบริษัท สานพลังวิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด เพื่อนำมาหาแนวทางในการยกระดับการดำเนินงานโครงการให้การดำเนินงานของวิสาหกิจมีประสิทธิภาพ เป็นแนวทางในการช่วยเหลือสังคมให้เกิดความยั่งยืนตามแนวทางยุทธศาสตร์ชาติ ที่ว่า มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน และเพื่อนำผลการวิจัยมาเป็นแนวทางหาหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ จะได้นำไปพัฒนาต่อยอด และประยุกต์ใช้กับองค์กรของตนเอง อันจะเป็นการช่วยกันลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมและเศรษฐกิจที่ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษายกยอของวิสาหกิจเพื่อสังคมในการลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ
2. เพื่อศึกษาแนวทางในการยกระดับบทบาทวิสาหกิจเพื่อสังคมในการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจของเกษตรกรผู้ปลูกเมล็ดกาแฟ
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางในการดำเนินงานของวิสาหกิจเพื่อสังคมที่มีประสิทธิภาพ และแนวทางในการช่วยเหลือสังคมได้อย่างยั่งยืน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา เน้นการศึกษา แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับแนวทางการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจโดยใช้วิสาหกิจเพื่อสังคมเป็นเครื่องมือ รวมถึงบทบาทของวิสาหกิจเพื่อสังคมในการดำเนินงานเพื่อลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ และแนวทางที่เกี่ยวกับการยกระดับบทบาทของวิสาหกิจเพื่อสังคม โดยอาศัยการศึกษาภาคทฤษฎี งานวิจัย เพื่อเป็นแนวทางในการเก็บข้อมูลปฐมภูมิ
2. ขอบเขตด้านประชากรคัดเลือกจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการจัดหาเมล็ดกาแฟจากชุมชนของบริษัท สานพลังวิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด ด้วยการสัมภาษณ์และการออกแบบสอบถาม

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพร่วมกับการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ โดยใช้กระบวนการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลทฤษฎีและข้อมูลปฐมภูมิร่วมกัน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลและกลุ่มตัวอย่าง ในการเก็บข้อมูลทฤษฎี ใช้การค้นคว้าเอกสารทางวิชาการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนนโยบายภาครัฐ ที่เกี่ยวกับการลดความเหลื่อมล้ำทางด้านเศรษฐกิจ สำหรับการเก็บข้อมูลปฐมภูมิแบ่งออกเป็นกลุ่ม ตัวอย่างที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึกและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้สำหรับตอบแบบสอบถาม โดยคัดเลือก ตัวอย่างจากประชากรในโครงการจัดหาเมล็ดกาแฟจากชุมชนของบริษัท สานพลังวิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด ในการสัมภาษณ์แบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 3 กลุ่มคือ ผู้ดำเนินโครงการได้แก่ ผู้บริหารและ ผู้ดำเนินโครงการของบริษัทสานพลังวิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด จำนวน 2 ท่าน ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ เรื่องการดำเนินธุรกิจในรูปแบบวิสาหกิจเพื่อสังคม กลุ่มที่ 2 คือเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ ประกอบไปด้วยผู้นำกลุ่มเกษตรกรและเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการจำนวน 6 ท่านที่เป็นเกษตรกร รุ่นใหม่ที่มีความมุ่งมั่นและตั้งใจในการประกอบอาชีพปลูกกาแฟซึ่งเป็นรายได้หลักของครอบครัว และต้องการพัฒนาเมล็ดกาแฟของตนเองและชุมชนให้มีคุณภาพ และกลุ่มที่ 3 ผู้รับซื้อเมล็ดกาแฟ ได้แก่ ผู้บริหารธุรกิจกาแฟและผู้ดำเนินโครงการของบริษัท ปตท.น้ำมันและการค้าปลีก จำกัด (มหาชน) จำนวน 2 ท่าน ซึ่งเป็นผู้มีความรู้เรื่องการประกอบธุรกิจโรงคั่วกาแฟและร้านกาแฟ สำหรับการตอบแบบสอบถามคัดเลือกจากเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ ใน อ.เมือง จ.เชียงราย จำนวน 4 ชุมชน และใน อ.แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย 6 ชุมชน รวมจำนวน 30 คน โดยทำการสุ่ม กลุ่มตัวอย่างตามสัดส่วนประชากรทั้ง 10 ชุมชน ชุมชนละ 3 ตัวอย่างรวม 30 ตัวอย่าง

3. การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีพิจารณาประเด็นหลักจากข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ จากนั้นจึงนำประเด็นหลักมาพิจารณาแบ่งแยกออกเป็นประเด็นย่อย รวมถึงการวิเคราะห์ด้วยการตีความเนื้อหา และเขียนเป็นประโยคหรือข้อความตามกรอบแนวคิดเพื่อตอบปัญหาของการวิจัย สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามใช้การวิเคราะห์ด้วยค่าสถิติร้อยละเบื้องต้น เพื่อใช้อธิบายข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม และค่าเฉลี่ยเพื่ออธิบายความคิดเห็น

4. การนำเสนอข้อมูลทำการสรุปข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากการวิเคราะห์ทั้งสองส่วน (สัมภาษณ์และแบบสอบถาม) มานำเสนอเชิงเปรียบเทียบข้อมูลจากการวิเคราะห์เอกสาร ทฤษฎี และงานวิจัยที่ได้ศึกษามา ในเชิงพรรณนาแบบสรุปผลพร้อมอภิปราย และข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

จากผลการวิจัยข้อมูลทฤษฎีเรื่องแนวทางการลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ สร้างอาชีพให้กับผู้ด้อยโอกาสในสังคม การเพิ่มรายได้ให้กับประชาชนรากหญ้า การพัฒนา เศรษฐกิจท้องถิ่น การเพิ่มทักษะและพัฒนาศักยภาพในการประกอบอาชีพ โดยการนำเอาบทบาท

วิสาหกิจเพื่อสังคมไปสนับสนุนแนวทางในการลดความเหลื่อมล้ำดังกล่าวอีกทางหนึ่งเนื่องจากวิสาหกิจเพื่อสังคมมีศักยภาพหลายด้านคือ เป็นแหล่งจ้างงาน เป็นสื่อกลางทางการตลาด เป็นแหล่งเงินทุน และเป็นแหล่งพัฒนาทักษะทางอาชีพ

การวิเคราะห์ผลการวิจัยข้อมูลปฐมภูมิจากการศึกษากรณีศึกษาโครงการวิสาหกิจเพื่อสังคมในส่วนของกรอบแบบสอบถามในด้านปัญหาและอุปสรรคจากการประกอบอาชีพพบว่า นอกจากการรายได้และผลผลิตจากการประกอบอาชีพไม่แน่นอนแล้ว เรื่องราคาและช่องทางการจัดจำหน่ายผลผลิตก็เป็นประเด็นที่เกษตรกรให้ความสำคัญ เพราะนอกจากปัจจัยเรื่องการได้มาซึ่งผลผลิตแล้ว ปัจจัยเรื่องการจำหน่ายผลผลิตออกไปก็เป็นเรื่องที่ต้องคำนึงถึงเพราะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ได้มาซึ่งเหตุผลของการประกอบอาชีพ ในส่วนของการสัมภาษณ์ประกอบด้วยมิติที่เป็นกิจกรรมหลักของโครงการพบว่าผู้ให้สัมภาษณ์ทุกกลุ่มมองว่าเกษตรกรได้รับประโยชน์เรื่องการมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการขายเมล็ดกาแฟได้แน่นอนและราคาที่เป็นธรรม ซึ่งตรงตามจุดประสงค์หลักของโครงการที่ต้องการเข้าไปช่วยเหลือเกษตรกร ในมิติการส่งเสริมให้เกษตรกรมีความเข้มแข็งซึ่งเป็นกิจกรรมเสริมอันได้แก่การให้ความรู้ในการประกอบอาชีพนอกจากจะทำให้เกษตรกรมีความรู้แล้วยังสร้างศักยภาพในการแข่งขันให้แก่เกษตรกร ซึ่งจะทำให้เกษตรกรมีความเข้มแข็งในการประกอบอาชีพที่ยั่งยืนในอนาคต ในมิติปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินโครงการกลุ่มเกษตรกรมองว่าการเข้าไปให้ความรู้ในพื้นที่แปลงปลูกและได้ปฏิบัติจริงจะทำให้พวกเขามีความเข้าใจและเห็นภาพมากขึ้น นอกจากนี้ ยังต้องการให้โครงการสนับสนุนกล้าไม้รมเงาที่เป็นพืชเศรษฐกิจ ในขณะที่บริษัทสวนพลังฯ มองว่าการขยายขอบเขตโครงการในปัจจุบันยังไม่สามารถทำได้มากเนื่องจากบุคลากรของบริษัทและงบประมาณที่มีจำกัด ดังนั้น จำเป็นที่ต้องให้เกษตรกรที่ให้การสนับสนุนอยู่มีความรู้เพียงพอจนกว่าพวกเขาจะเข้มแข็งและสามารถอยู่ได้ด้วยตนเองจึงจะสามารถขยายไปยังพื้นที่อื่น ๆ ได้มากขึ้น สำหรับบริษัท ปตท. น้ำมันและการค้าปลีก จำกัด มองว่าคุณภาพของผลผลิตกาแฟเป็นสิ่งที่สร้างมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ ดังนั้นเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องให้ความรู้ในการผลิตเมล็ดกาแฟที่มีคุณภาพแก่เกษตรกรเพื่อให้พวกเขาสามารถรักษาระดับราคารับซื้อและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิตได้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย จากการศึกษาวิจัยที่เห็นถึงคุณประโยชน์ของวิสาหกิจเพื่อสังคมจึงควรส่งเสริมให้มีจำนวนวิสาหกิจเพื่อสังคมเพิ่มมากขึ้นดังนี้

1.1 ควรมีการส่งเสริมและการสร้างทัศนคติให้แก่ผู้ประกอบการยุคใหม่ให้มองเห็นช่องทางในการสร้างโอกาสทางธุรกิจของตนเองจากการประกอบกิจการวิสาหกิจเพื่อสังคม เพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจให้ผู้ประกอบการรุ่นใหม่เห็นถึงความเป็นไปได้ที่ตนเองจะสามารถเป็นเจ้าของกิจการได้ ควบคู่ไปกับการดูแลผู้มีส่วนได้เสียในโครงการของตนให้ได้รับประโยชน์ไปพร้อมกัน

1.2 การแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวกับวิสาหกิจเพื่อสังคมให้มีความยืดหยุ่นในทางที่ก่อประโยชน์ให้แก่การประกอบกิจการวิสาหกิจเพื่อสังคมในด้านต่าง ๆ เช่น การลดภาษีให้แก่วิสาหกิจเพื่อสังคมที่จ้างงานผู้ด้อยโอกาส หรือการลดหย่อนภาษีให้บุคคลธรรมดาที่บริจาคเงินให้แก่วิสาหกิจเพื่อสังคมโดยความสุจริต เป็นต้น

1.3 จัดหาแหล่งเงินทุนดอกเบี้ยต่ำแก่วิสาหกิจเพื่อสังคมโดยเฉพาะ เพื่อสนับสนุนวิสาหกิจเพื่อสังคมขนาดเล็กให้สามารถดำเนินธุรกิจได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องกังวลถึงแหล่งเงินทุนหรือภาระดอกเบี้ยที่จะต้องจ่าย

1.4 สนับสนุนการเข้าถึงแหล่งข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) ของภาครัฐหรือการจัดการแหล่งข้อมูลที่เป็นในการประกอบกิจการวิสาหกิจเพื่อสังคม เช่น ฐานข้อมูลลูกค้า บัญชีรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่เป็นที่ต้องการของตลาด เป็นต้น เพื่อช่วยให้วิสาหกิจเพื่อสังคมเข้าถึงกลุ่มลูกค้าได้ง่ายขึ้น

2. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย ที่มีนัยสำคัญ คือการดำเนินงานของวิสาหกิจเพื่อสังคมในประเด็นการเพิ่มรายได้ ควรพิจารณาการกระจายการสร้างรายได้เพิ่มให้แก่เกษตรกรแต่ละรายมีความเท่าเทียมกันหรือใกล้เคียงกันมากที่สุด และแนวทางการยกระดับบทบาทวิสาหกิจเพื่อสังคมศึกษาจากโครงการจัดหามล็ดคทาแฟจากชุมชนสามารถดำเนินงานตามแนวทางการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจเพิ่มเติมในอีกสองข้อที่เหลือ คือ การสร้างอาชีพให้คนด้อยโอกาสในสังคม และการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยโครงการสามารถจ้างงานกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในชุมชนนั้นหรือในสังคมเป็นมาร่วมทำงานในโครงการในด้านที่ผู้ด้อยโอกาสมีศักยภาพทำได้ และสามารถต่อยอดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนด้วยการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวเข้าไปสัมผัสวิถีชีวิตอาชีพการปลูกเมล็ดคทาแฟซึ่งถือเป็นการสร้างแหล่งท่องเที่ยวแนวใหม่และเป็นการสร้างชื่อเสียงให้ชุมชนเป็นที่รู้จักซึ่งจะช่วยสร้างศักยภาพในการแข่งขันทางอ้อมให้กับชุมชนอีกทางหนึ่งด้วย นอกจากนี้การกำหนดแนวทางในการดำเนินงานของวิสาหกิจเพื่อสังคมที่มีประสิทธิภาพและสามารถช่วยเหลือสังคมได้อย่างยั่งยืนนั้น แต่ละโครงการวิสาหกิจเพื่อสังคมควรพิจารณาดำเนินงานตามแนวทางการลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ 4 แนวทางข้างต้น รวมถึงอาจพัฒนาและต่อยอด

ในแต่ละแนวทางเพิ่มเติมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นเพื่อให้แต่ละโครงการดำเนินการได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ซึ่งจะทำให้ประชาชนกลุ่มรากหญ้ามีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นจากการประกอบอาชีพของพวกเขาเองได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนเช่นกัน

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไปนั้น ควรทำการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับการนำบทบาทวิสาหกิจเพื่อสังคมไปศึกษากรณีศึกษาในโครงการเพื่อสังคมประเภทอื่นอีก เพื่อให้มั่นใจว่าวิสาหกิจเพื่อสังคมมีบทบาทในการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจได้ และให้ได้แนวทางการยกระดับวิสาหกิจอย่างมีประสิทธิภาพในทุกด้าน รวมถึง ครอบคลุมปัจจัยด้านอื่นมากยิ่งขึ้น และควรทำการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับการนำบทบาทวิสาหกิจเพื่อสังคมในการดำเนินโครงการเพื่อสังคมในการลดความเหลื่อมล้ำด้านอื่น ๆ อาทิเช่น ด้าน สิทธิและโอกาส ด้านการศึกษา ด้านบริการสาธารณสุข เป็นต้น เพื่อช่วยลดช่องว่างทางสังคม เป็นต้น